

gender ve škole

Mlha se choulí / Bohumila Grögerová

Přinášíme úryvky z nové básnické skladby nejvýraznější české představitelky experimentální poezie a prózy.

den za dnem houstne
deru se deru ven z mlhy
nadarmo
obruštám mlhou ze všech stran
chci číst
chci psát
kniha papír tužka i ruka v mlze
cívím
jsem v pasti

—
ráno co ráno vyplouvá pod víčky
kulovitý tvar
nabývá podobu hlavy
temeno jí obrostlo hustými štětinami

—
prostor je oblý
bez hran bez hranic
bez bran bez zábran
dokonalá intimita

jen slova a tóny z rozhlasu
jen šramoty
zachce se mi slyšet vlastní hlas
zmáčknu knoflík magnetáku
suché lupnutí
rozpačitý pokus
cosi říkám nervózně a přetržitě
zmlknu
páska se točí dál
v magnetáku praská
tak otevři ústa mluv
ticho
další pokus zítra

—
po týdně odkladů znovu zmáčknu tlačítko
mlčím
utíkám sama před sebou
a přece se stále k sobě vracím

poslední pokus
hlas z magnetáku je chladný neúčastný

má slova říká chladně neúčastně
neovládám jej
nemáme nic společného
jak je to možné?
vychází přece z mého hrdla
z mých úst
za mne však nemluví
nepřivykla jsem tvořit slova pro hlas
jen pro papír
slova jsou na papíře vidět
mohu je doplňovat pozměňovat
škrtat
vyslovené neumím polknout
vdechnout
můj hlas může slovo zkreslit
pošpinit

zadrhne se selže
rozkašlu se
zakoktám
dojde mi dech
za všechno může můj hlas

Pokračování na s. 26

obsah téma čísla: gender ve škole

Nadace
OPEN SOCIETY FUND PRAHA

- 5 Holky makové, kluci takoví. Genderová slepota za katedrou / Irena Smetáčková
- 8 Feministické umění v globálním balení. Rozporuplná výstava v New Yorku / Martina Pachmanová
- 10 Chlap, hrdina, duch, stroj. Chvála „mužského umění“ / Zuzana Štefková
- 11 Odkud přijde gender do divadla? Občanské sdružení nabízí téma / Marta Ljubková
- 12 Hradby se otřásají. Potíživky Věry Chytilové / Sylva Poláková
- 13 Dívat se a chtít. Ideál mužnosti / Šárka Gmíterková
- 16 Korektní sestřička bohyně moudrosti. Filosofická obrana Minervy / Mirek Vodrážka
- 19 Maso, ženy a svoboda duše. Od vegetariánství k genderu / Dominik Lukeš
- 19 Nešlap, nelámej. Na co zaměřit pozornost ve své škole / Jana Valdrová
- 20 Na vojáky a na Johanku z Arku. S Lucií Šebelovou o unisex pomůckách a prožitcích / Alice Dvorská
- 21 Stáhněte si sami. Učebnice a kursy pro učitele / Kristina Procházková

poezie

- 1 Mlha se choulí / Bohumila Grögerová

báseň

- 5 Život je jinde / Štěpán Nosek

literatura

- 6 Povídky z přístavu. Olej do ohně Lubomíra Martínka / Jan Štolba
- 7 Mluvit potichu. Básně Ryszarda Krynického po devatenácti letech / Michala Benešová
- 7 Brněnské rozžhavené hlavně. Metro podle Bogdana Trojaka / Vojtěch Staněk

hudba

- 14 Starostlivá hlava a jednoduché srdce. Neklidné písňové vody Okkervil River / Jakub Pech
- 14 Múm, hudba ze sezony zaříkavačů / hudební zápisník Pavla Klusáka

rozhovor

- 15 Rozkoš z komiksu. Francouzský sémiotik Thierry Groensteen objevuje Česko / Tomáš Hibi Matějčík

média

- 18 Nový výkop. Týdeník Respekt změnil podobu / Filip Pospíšil

společnost

- 22 Básníci z Guantánama. O čem vypovídá poezie zadržovaných / Štěpán Steiger
- 23 Ne islámu i globalizaci. Kniha Rogera Scrutona Západ a ti druzí / Zdeněk Beránek

kulturní politika

- 24 Proč podporovat kulturu? Je to ekonomicky výhodné / Martin Cikánek
- 25 Za image a život krásnější. Města a vesnice mají s kulturou jasné plány / připravili Kateřina Bártová, Jaroslava Hulíková a Josef Obruč
- 25 Jak se dělá kulturní centrum. S ředitelem písecké Sladovny Jiřím Hladkým / Kateřina Bártová

galerie

- 27 Carsten Nicolai / připravil Petr Vaňous

nové knihy

- 30 CD a DVD

recenze týdne

- 31 Žádný domov neexistuje. Hry Bernarda-Marii Koltěse / Milan Valden

rubriky

- 3 tipy – A2 doporučuje zhlédnout či vypočítat
- 5 zkratka – jednou větou z domova i ze zahraničí
- 18 přešlap – o mediálních nešvarech / Jiří T. Král
- 22 par avion – přehled zahraničního tisku / ze španělskojazyčných médií vybral Radek Buben
- 29 odjinud – výběr z literárních časopisů / František Knopp (ČR), Jovanka Šotolová (Francie)
- 29 soutěžní otázka
- 29 knihy v redakci
- 32 ovšem – glosy k uplynulému týdnu

editorial

Dámy a pánové!

Podzimek a spol. jdou do školy. Učitelé připravení na nový, mezioborový způsob výuky, ale i někteří konzervativní docenti mohou – jako my všichni – z různých důvodů činit chyby, jež ovlivní vývoj jim svěřených osobností. Nabízíme nejen užitečné rady, jak se lze vyhnout diskriminaci toho kterého pohlaví v učebním procesu, jak nahlédnout vlastní hluboko vrostlé stereotypy, ale dáváme k úvaze též další otázky. Týkají se takzvaného mužského i feministického umění, mezi korektností či inzultací lhostejných lidí uměním. Z tematických článků vyplývá, že škola nemůže napravovat hierarchické a normalizované modely tržní společnosti, nezmění vliv okolí, médií či reklamy, ale nesmí jimi hloubené nerovnosti prohlubovat. Může (se) učit je vidět a dodávat člověku protilátky. Číslo vychází s finanční podporou Nadace Open Society Fund Praha, programu Společnost, muži a ženy z aspektu genderu. Na straně 24 a 25 je první lecke třídního kursu základů kulturní politiky od Martina Cikánka. Berme ji prosím jako výzbroj při sledování etud našich politiků na dané téma. A při debatě se svým poslancem. Z textů čísla doporučuji především poemu Bohumily Grögerové Mlha se choulí, texty Martiny Pachmanové, Sylvy Polákové a Šárky Gmíterkové. A2sexuální čtení! Libuše Bělunek

došlo

Otevřený dopis pražskému magistrátu

V následujícím textu reaguje Rada uměleckých obcí mimo jiné na usnesení Rady hlavního města Praha číslo 1291 ze dne 28. 8. 2007, v němž rada „I. Pozastavuje přiznávání grantů v oblasti kultury a umění v roce 2008 až do doby vyjasnění kritické situace po žalobě Petra Kratochvíla. II. Ukládá radnímu Milanu Richterovi pokračovat v aktualizaci grantové politiky v oblasti kultury a umění (kontrolní termín 31. 10. 2007), realizovat „kulaté stoly“ na téma financování pražských divadel (kontrolní termín: 31. 12. 2007) a zajistit zpracování právního posudku stávajícího grantového systému hl. m. Prahy v oblasti kultury a umění, včetně dodržování zákona č. 215/2004 Sb., o úpravě některých vztahů v oblasti veřejné podpory, dvěma advokátními kanceláři spolupracujícími s hl. m. Prahou s důrazem na dopad rozdělování finančních prostředků na hl. m. Prahu a Českou republiku v případě mezinárodního soudu (kontrolní termín: 30. 9. 2007).

Vážený pane primátore, vážené zastupitelky, vážení zastupitelé,

Rada uměleckých obcí (RUO) s velkou radostí uvítala skutečnost, že Zastupitelstvo hlavního města Prahy přijalo v červnu 2006 dva velmi potřebné dokumenty, konkrétně Kulturní politiku a Grantovou politiku, jejichž zpracování předcházely závěry otevřených diskusí odborné veřejnosti.

Proto jsme velmi nemile překvapeni zprávami médií, že radní Milan Richter byl pověřen vypracováním nového grantového systému, aniž by bylo zřejmé, kdo, kdy a s jakým termínem jej takovým úkolem pověřil. Jsme přesvědčení, že příslušnému úkolu musí předcházet rozhodnutí Zastupitelstva o zrušení stávající kulturní politiky a grantového systému, jasné deklarování důvodů potřebných změn a stanovení závazného harmonogramu jejich případného přijetí. Je totiž třeba si uvědomit, že již nyní byl narušen obvyklý harmonogram grantové podpory pražské kultury, přičemž veřejnosti dosud nebyly předloženy ani základní teze nového způsobu podpory, anoncovaného sdělovacími prostředky jako dotace poskytovaná na vstupenku.

Z usnesení Rady HMP č. 1291 ke stavu finanční podpory divadelního umění v hl. m. Praze přitom jasně vyplývá, že Rada radnímu Richterovi uložila „pokračovat v aktualizaci grantové politiky v oblasti kultury a umění“ s kontrolním termínem 31. října 2007, což v žádném případě nelze interpretovat jako realizaci jakéhokoli nového systému. Oba zadané kontrolní termíny jsou pak stanoveny až po datu, k němuž je obvykle třeba odevzdat žádosti o grant na následující rok, aby došlo k jejich včasnému projednání.

Rovněž nás znepokojuje, že i když Advokátní kancelář Pejchal, Nespala a spol., která je právním zástupcem obchodní společnost FANTASMA, spol. s r. o., a pana Petra Kratochvíla a která informovala HMP dopisem již dne 14. 5. 2007 o úmyslu podat žalobu a požádala o projednání vzniklé situace, aby předjímáné právní důsledky nemusely nastat, nedošlo ze strany HMP k žádnému jednání. Tepr-

ve výše uvedeném usnesení č. 1291 z 28. 8., tedy s více než čtvrtročním zpožděním, bylo radnímu Richterovi uloženo zpracování právních posudků stávajícího grantového systému, nikoli však posouzení samotné již podané žaloby a argumentů arbitráže vedené prostřednictvím jmenované právní kanceláře.

Vzhledem k tomu, že žaloba podaná panem Kratochvílem podporu neziskových organizací ani žadatelů mimo oblast divadla nezpochybňuje, rozhodnutí Rady hl. m. Prahy pozastavit projednávání všech kulturních grantů až do vyjasnění kritické situace vzniklé zmíněnou žalobou poškozuje zájmy kultury i občanů.

RUO sdružující profesní umělecké organizace není příjemcem podpory z veřejných zdrojů a její členové nejsou účastníky grantového řízení Hlavního města Prahy, kulturní politika a grantový systém hlavního města však s jejich prací přímo souvisí. Dovolují si proto tlumočit vážné znepokojení našich členů nad pozastavením pražských kulturních grantů, které může nejen velmi poškodit stávající kulturní organizace, jejich projekty i přípravu uměleckých a kulturních projektů na příští rok, ale také důvěryhodnost kulturních organizací ve vztahu k dalším institucím a soukromým dárcům a sponzorům.

Nabízíme vám tímto odbornou pomoc při řešení nastalé situace.

Šimon Pellar, předseda Rady uměleckých obcí

a viceprezident Evropské rady umělců

Ad Kultura hoří! (A2 č. 36/2007)

Ze svých zkušeností z francouzských a německých rezidenčních pobytů (vlastně – ne že

by jich bylo hodně, ale o dalších jsem dobře informován, neboť jich nadále využívá několik mých vynikajících přátel) jsem seznal, že státní, městská či místní podpora umění není bohubíla věc. Utvrdilo mě v tom také studium mé dcery na jedné jihoněmecké univerzitě. Studuje uměleckou školu a možnosti, které má, jsou až hříšné. A stejně nejvíc udělá o prázdninách, při brigádě. Podporovaní umělci vnitřně uvaďají. Říkám to nerad a vím, že jsou výjimky, ale celou tu partu mladých videoartistů, rapujících básníků a jejich teoretiků po Evropě a po Státech bych nechal tvořit doma. Prospělo by to jim i nám divákům.

Martin Plachý

Přátelé, co si pořád představujete? Pan prezident se povyšuje nad český filmový střední proud, srovnává ho se světovou špičkou šedesátých let, Bergmanem a Antonionim, již se již nemohou bránit ničemu. Ale jinak čte tlusté knihy o velkých politikách – vlastně svých předchůdcích. Předseda opoziční strany má rád operu, víceméně to táj. Premiér má kulturu za výrobu a svůj vkus demonstruje předraženými košílkami vyšívány. A i tuto zálibu od kohosi okopíroval. Z jeho strany též slavně vzešlý pražský expert na kulturu Milan Richter srovnává umění s rohlíky, jak sdělil čtenářům Lidových novin. Co ti lidé v mládí četli? A co čtou dnes? Nic či blábol! Jsou to oběti prohnitého stádia socialismu a rané kapitoly českého kapitalismu. Propustme je ze svých služeb, ať mají čas se dovozdit.

Vlasta Vlková

literatura

Ortenova Kutná Hora

14. ročník literárního festivalu spojeného s vyhlášením soutěže mladých básníků bude trvat tři dny. Po zahájení se v sále Základní umělecké školy uskuteční scénické čtení s názvem Poznat svou bolest v podání Ivana Trojana, Lukáše Hlavici a Hany Ornestové; z básní a korespondence Gustava Schorsche a Jiřího Ortena scénář sestavila Marie Valtrová, režie Hana Kofránková, na klavír doprovodí Jan Valter. Sál ZUŠ (Vladislavova 376, Kutná Hora), v pátek **14. 9.** v 17.30. V sobotním pořadu z básní Jana Skácela A znovu láska budou účinkovat Josef Somr a Hana Kofránková s klavírním doprovodem Jiřího Šlupky Svěráka. Galerie Felixe Jeneweina – Sankturinovský dům (Palackého nám. 377, Kutná Hora), v sobotu **15. 9.** v 10.30.

Kutná Hora, od pátku **14. 9.** do neděle **16. 9.**, podrobný program a info na www.okh.cz.

–pa–

Literatura v rozhlase – naživo

Kulturní vysílání německé rozhlasové stanice MDR (Mitteldeutscher Rundfunk) a Pražský literární dům autorů německého jazyka připravily program FIGAROS LESE–Café – 90 minut literatury v rozhlase. Rozhovor o literatuře, podmínkách jejího vzniku, o situaci české a německé literární scény povedou český prozaik **Jaroslav Rudiš** a nadějný německý autor **Martin Becker** (1982), který v srpnu 2007 debutoval sbírkou povídek Krásný život (Ein schönes Leben). Oba spisovatelé, kteří během večera přečtou ukázky ze svých děl, spolupracují na novém projektu rozhlasové hry Lost in Praha, v němž chtějí ukázat, jak se vyvíjejí česko-německé literární vztahy mladé spisovatelské generace. Celá akce je v němčině a bude následně odvysílána rozhlasem MDR v Německu. České centrum Praha (Rytířská 31, Praha 1), v úterý **18. 9.** ve 20.00.

–ml–

Co si pozorující usmyslí

Překladatel Daniel Soukup čte ze svých textů a překladů (Staroanglické hádanky, texty amerického modernistického básníka Wallace Stevense). Uvádí Petr Borkovec. Café Fra (Šafaříkova 15, Praha 2), v úterý **18. 9.** ve 20.30.

Deset myšlenek o čase

Představení knihy švédské fyzičky a spisovatelky Bodil Jönssonové, která se věnuje studiu fenoménu času a jeho rytmu. Kniha Deset myšlenek o čase (1999, česky 2007 v překladu Jany Holé, viz A2 č. 33/ 2007), věnovaná problematickému vztahu k času, byla přeložena do řady jazyků, její autorka připravovala rozhlasové i televizní pořady s tímtéž tématem. Přednáškový sál Skandinávského domu (Zlatnická 10, Praha 1), ve čtvrtek **20. 9.** v 18.30.

–pa–

divadlo

Horáková x Gottwald

Dvanáct představení včetně obnovené premiéry čeká inscenaci Divadelního studia Továrna. Hru Karla Steigerwalda Horáková x Gottwald, která byla nominována na cenu Alfréda Radoka za rok 2006, v rámci projektu Perzekuce.cz inscenovala Viktorie Čermáková (viz A2 č. 18/ 2006). Zatčení, Výslech, Proces, Poprava – site specific projekt v industriálním prostoru bývalé slévárny hliníku v Holešovicích sleduje nejen osudy titulních historických postav (inscenace není jejich realistickým portrétem), ale především jejich dobu – tragikomicky, jak uvádějí autoři inscenace. **La Fabrika** (Komunardů 30, Praha 7), **12. a od 14. do 16. 9.** v 19.30.

Peer Gynt v opeře

Byl Peer Gynt vůbec někdy sám sebou, dobrý nebo špatný, nebo se „vymazal“, takže zůstane „nanicovatý“? Tuto otázku staví Henrik Ibsen na konec své dramatické básně z roku 1867, která původně vůbec nebyla určena k jevištnímu provozování. V roce 1874 se ji autor rozhodl spojit s hudbou a sám se obrátil na svého krajana, norského skladatele Edvarda H. Griega. Premiéra jejich společného díla, která se konala v roce 1876 v Christianii – dnešním Oslu, slavila velký úspěch. Ze scénické hudby k dramatu, v němž se po celou dobu střídá pohádka se syrovou skutečností, se proslavily zejména symfonická věta Jitřní nálada (předehra ke 4. jednání), Arabský tanec a Solvejžina píseň. Za Griegův opravdový „hit“ lze považovat efektní, orffovsky traktovaný sbor rozběsněných trollů, nazvaný V jeskyni krále hor. Ke stému výročí Griegova úmrtí uvádí scénickou hudbu k Peeru Gyntovi v úplné původní divadelní verzi se sólisty, sborem a melodramy **Státní opera Praha** (Legerova 75, Praha 1). Zazní zde spolu s kombinací norštiny (zpěvný čísla) a češtiny (mluvené části) v nastudování dirigenta G. Tourniaira a sbormistra T. Karloviče za režijní spolupráce P. Mančala poprvé ve čtvrtek **13. 9.** v 19.00. Repríza v sobotu **16. 9.** v 16.00.

–vmk–

film

Koření života

Režisér Scott Hicks (rodák z Ugandy žijící v Austrálii) patří mezi tvůrce, jejichž každý nový opus je očekávanou událostí. Po celosvětovém úspěchu Žáře, příběhu geniálního pianisty v podání Geoffreyho Rushe, natočil Hicks pouze tři snímky – Sníh padá na cedry, Srdce v Atlantidě a zatím nejnovější Koření života. Snímek s Catherine Zeta-Jonesovou a Aaronem Eckhartem v hlavních rolích je remakem úspěšné německé romantické komedie Recept na lásku z roku 2001. Kate Armstrongová (Zeta-Jonesová) je brilantní šéfkuchařkou luxusní manhattanské restaurace, která žije výhradně svou prací. Po smrti sestry se její život radikálně mění – do péče dostává devítiletou neteř Zoe (Abigail Breslinová) a do restaurace nastupuje šarmantní kuchař Nick (Eckhart). Jejich počáteční rivalita přerůstá postupně v romantický vztah… Koření života je standardní romantická komedie, jiskřící

především spojením prověřené herecké hvězdy (Zeta-Jonesová) a jednoho z nejviditelnějších nových zástupců produktivní herecké generace (Eckhart). **Premiéra 12. 9.** –jj–

Třinecké filmové léto

Před čtrnácti lety vznikla ze spolupráce Sdružení polské mládeže a Kongresu Poláků v ČR přehlídka polských filmů. Akce od svého zrodu prošla řadou změn (dramaturgie například zařadila mezi promítané filmy i tituly z Česka a Slovenska). Součástí jednotlivých cyklů je tzv. zlatý fond, v jehož rámci pořadatelé prostřednictvím profilů představují podstatná díla jednotlivých kinematografií (letos to bude Jan Svěrák, Dušan Rapoš a Juliusz Machulski). Druhou část tvoří snímky nejen zcela nové, ale dokonce jde o režisérské debuty. Program je však ještě rozšířen o tzv. hity sezony (např. Roming, Obsluhoval jsem anglického krále, Medvídek), dokumentární filmy a několik titulů z přehlídky středoevropských filmů. Samozřejmostí je také doprovodný program (koncerty, přehlídky studentských etud ad.). Filmová akce se pořádá v **Třinci od 13. do 16. 9.** Informace o programu, místech konání, vstupném, ale i možnostech ubytování na www.tfl.cz.

Malý průvodce dějinami filmu

Tak je pojmenována útlá brožurka, která přináší výsledky ankety, v níž filmoví odborníci a veřejnost vybírali tituly, jež lze zařadit do tzv. filmového dědictví. Publikace vedle tabulek s vybranými snímky a počty hlasů nabízí k jednotlivým dekádam kinematografie stručný pohled od vybraných filmových historiků či kritiků, a také obhazuje smysl ankety a důležitosti filmové výchovy v Česku. Průvodce lze stáhnout v PDF na www.filmaskola.cz.

–lg–

hudba

Joanna Newsomová zahraje v Arše

V rámci svého turné se v Praze zastaví jedna z předních představitelk svěžího hudebního směru zvaného freak-folk. Joanna Newsomová je pětadvacetiletá písničkářka, která vyrůstala v hudební rodině v americké Nevadě. Své obskurní a většinou poměrně dlouhé písňové kompozice doprovází harfou. Do povědomí kritiky i fanoušků alternativní hudby se dostala vydáním loňské (její teprve druhé) desky Ys (2006; Drag City). Za pomoci středně velkého symfonického tělesa a zvukařského mága Steva Albiniho vytvořila nahrávku, již si podmanila posluchače. Letos ještě stihla vydat krátké album Joanna Newsom & the Ys Street Band EP, které má (jak už název napovídá) oproti Ys výrazně úspornější aranžmá. Divadlo Archa (Na Poříčí 26, Praha 1), v pátek **14. 9.** ve 20.00.

–jp–

výtvarné umění

MEMORY XZ

Připravovaná výstava MEMORY XZ reflektuje osobnost a dílo jednoho

z nejvýraznějších rakouských dramatiků **Wolfganga Bauera**. Prezentace, kterou zvolil kurátor projektu Karl Welunschek, je založena na simultánní videoinstalaci jako vzpomínkové koláži umělcových přátel a spolupracovníků, mezi něž patří spisovatelé, básníci a novináři, jako např. Gert Jonke, Christian Ludwig Attersee, Herbert Achternbusch, Max Droschl, Franz Ringel, Barbara Frischmuthová, Gottfried Helnwein, Alfred Kolletitsch, Olga Neuwirthová, Paulus Manker, Heribert Sasse, Ulrich Schulenburg, Heinz Sichrovsky, Peter Weibel nebo Heidi a syn Jack Bauer. Tento kaleidoskop je „vyroben“ jako dějinný extrakt a vzpomínková image o „člověku Bauerovi“ z hlediska mnoha významových rovin – autor, režisér, erotoman, excentrik, myslitel, hráč, hazardér, malíř apod.

V průsečíku mezi dokumentární autenticitou a propůjčeným uměleckým výrazem je použita a zdůrazněna forma novinářského rozhovoru, který zvolil kurátor jako vlastní model zpřítomnění (nebo spíše stálého zpřítomňování) osobnosti Wolfganga Bauera. Protagonisté výstavy vytvářejí mýty o něm i o sobě samých. Stejně tak ti, kteří byli osloveni, se podílejí na spoluvytváření mýtu a svým vstupem obohacují látku líčeného životního příběhu.

V rozhovorech, jež jsou součástí výstavní instalace, krystalizují vzpomínkové obsahy protagonistů do úhrnné podoby jakoby pevně dané historie. V paralelně běžících projekcích video-interview se stále znovu a znovu rekonstruuje jakýsi polyfonní „vzpomínkový prostor“, v němž se vzájemně posunují a protínají různé roviny vyprávěného a tím zpřítomňovaného času. Tato kreativně manipulovaná paměťová nepatřícnost vložená do instalace vrací nepřítomného umělce v okamžiku inscenace zpět do přítomnosti. Jedná se o experiment překračující tradiční představu o tom, jak vypadá pietní výstava, i o tom, jak lze (volněji) zacházet s historickou chronologií v rámci (re)prezentace. Wolfgang Bauer (1941–2005) je jedním z nejuznávanějších autorů z okruhu štyrského Grazer Forum Stadtpark. Jeho nejúspěšnější divadelní hry **Magické odpoledne** (Magic Afternoon) nebo **Change** byly přeloženy do řady jazyků a hrány v mnohých zemích světa. Bauer je mj. nositelem rakouské státní ceny za literaturu. MAK – Ausstellungshalle (Weiskirchnerstraße 3, Vídeň), **od 19. 9. do 13. 10.**

Jiří Sopko v Rudolfinu

Prostory pražské Galerie Rudolfinum se na zahájení podzimní sezony otevírají rozsáhlé retrospektivě jednoho z předních umělců české scény, malíře **Jiřího Sopka** (1942). Autor patří mezi nejvýraznější umělce generace 70. let. Během své malířské kariéry, započaté již na sklonku 60. let, si vytvořil nezaměnitelný výrazový styl, v kterém spojuje groteskní figuraci, formální zkratku (barva, kompozice, struktura) a existenciální rozměr vizuálního sdělení. V našem prostředí vyniká především výrazně volnou, čistou barevností a charakteristickou stylizací (např. hlavonožci). Sopkův malířský svět je charakteristický svou ambivalencí.

Za cirkusovou, klaunsky veselou maskou lze hledat a nacházet čistou životní prózu, mnohdy velmi krutého ražení. Klidné obsahové roviny střídá vyhraněná erotičnost, typický je také absurdní prvek mechanicky se opakujících pohybů odnikud nikam (chůze, běh, plavání, potápění, přenášení), jakási pohybová recyklace směřující k otupení a vysílení jedince. Jiří Sopko patří k okruhu autorů generačního seskupení 12/15 a je také členem Umělecké besedy. V současnosti působí jako rektor pražské Akademie výtvarných umění, kde zároveň vede výrazný malířský ateliér. Galerie Rudolfinum (Alšovo nábřeží 12, Praha 1), **do 18. 11.**

–pew–

Industriální stopy

Čtvrté bienále Industriální stopy se bude odehrávat **v Praze, v Kladně, v Liberci a v Ostravě** a nabídne přes padesát akcí: divadlo, performance, koncerty vážné hudby nebo eklektické produkce, instalace či krátkodobé výstavy. Upozorňujeme především na konferenci „Průmyslové dědictví kulturním potenciálem trvale udržitelného rozvoje“ v Ekotechnickém museu v Praze-Bubenči. Bienále chce poukázat na alternativní možnosti využití průmyslových objektů a areálů. Umělci a vědci se nechali inspirovat průmyslovou architekturou – její minulostí, aktuálním stavem i možným využitím do budoucna. V mnoha případech tak půjde o projekty připravené pro konkrétní industriální prostory. Na festivalu akčního umění v ostravském Dolu Hlubina se například představí **Malamut** Petra Lysáčka a Jiřího Surůvky. V bývalé továrně na Pražskou šunku v Holešovicích, pro kterou se vžil název **M Factory**, bude výstava studentských projektů na téma nové využití průmyslových objektů a areálů. Staroměstská radnice zpřístupní výstavu historických fotografií Tvář průmyslové doby, autory snímků jsou renomovaní fotografové, jako např. František Fridrich, Rudolf Bruner-Dvořák, Jan Langhans, Otto Bielfeldt, Jindřich Eckert, Carl Pietzner nebo František Drtikol. **Od 17. do 23. 9.**, www.industrialnistopy.cz.

–kb–

televize

Princezna Mononoke

Anime, animované filmy kreslené japonským stylem manga, jsou téměř bez hranic. Všemi druhy propustují zažitě tradice, narativní i formální normy, zároveň se dílo od díla, tvůrce od tvůrce něčím liší. Osobitost rozhodně nechybí Hayo Miyazakimu, který své snímky vytváří pod křídly studia Ghibli. V příbězích se objevuje téma vzájemných vztahů mezi člověkem, přírodou a technikou. V čele většinou stojí silné, nezávislé dívky či mladé ženy, ale ani ony, stejně jako další postavy, nejsou jednoznačné; jejich vykreslení je pravým opakem černobílého schématu. Je tomu právě deset let, kdy do světových kin vstoupilo jedno z nejznámějších Miyazakiho děl, vyprávějící o mytickém boji mezi rozrůstající se civilizací lidí a zvířecími božstvy, jež vládnou lesům. Vychází z tradic „džidaigeiki“, jde tedy o látku čerpající z japonské historie. Princezna Mononoke je zářným příkladem reprezentativního vzorku anime, který pronikl i tam, kde tuto „odrodu animace“ neznají či běžně nesledují. Nechybí mu silný melodramatický náboj, stejně jako dynamické (a dlouhé) akční pasáže. Miyazaki navíc umí mimořádně zacházet s barvou a zkratkou, čímž příběh získává mimořádně působivý výtvarný háv. Filmbox, ve středu **19. 9.** ve 21.00.

–lg–

rozhlas

Mezi spisovatelem a spisovatelkou

Hostem čtvrtetní Čajovny bude **Petra Hůlová**. Mladá romanopiskyně si mezi zájemci o současnou domácí literaturu získala jméno už před

lety, kdy vyšel její první román Paměť mojí babičky. Tato prvotina vyprávěla hořko-smutným způsobem o těžkém údělu žen, týkajícím se nejen obyvatelek exotického Mongolska. Zatím poslední kniha Hůlové, nazvaná Umělohmotný třípokoř, vyšla v loňském roce v nakladatelství Torst. Rozhovor s autorkou bude moderovat Jaroslava Haladová a Jaroslav Rudiš, další z poměrně známých spisovatelů mladé generace (mj. autor předlohy k filmu Grandhotel). Český rozhlas 3 – Vltava, ve čtvrtek **13. 9.** v 19.00.

Vzpomínka na Masaryka

14. září tomu bude sedmdesát let, co zemřel první československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Patří mezi

největší legendy našich dějin. Jeho osobnost v sobě spojovala odvahu, vzdělanost a politický talent. Ze všeho nejvíce je ale Masaryk pro Čechy zosobněním celé éry první republiky, podle všeobecného přesvědčení nejšťastnější doby v novodobé české historii. Masarykovskému výročí bude zasvěceno archivní Rádio na kolečkách na stanici Praha. Zazní různé Masarykovy projevy, ale také vzpomínky z úst syna Jana a dalších příbuzných. Bude to bezpochyby poučné připomenutí toho, že v dávných dobách se nemusel politik stydět za své intelektuální zázemí. Že směl mít na věci vlastní názor. A že mohl, jakožto vrcholný představitel státu i národa, po svých spoluobčanech požadovat různé lidské, mravní kvality. Součástí bude i reportáž

z pohřbu, poznamenaného už i tíhou doby – blížícím se vpádem nacistů. Český rozhlas 2 – Praha, v sobotu **15. 9.** v 17.30.

Vzpomínka na Kemra

Rozhlasovou komedii Hodiny napsal Karel Cop, natočena byla v roce 1963. Kromě režie Jiřího Horčíčky může k přijímačům přilákat hlas Josefa Kemra, představitele hlavní postavy. Tou je popletený pašerák, neschopný zločinu. Údajně se jedná o jeden z nejproslulejších Kemrových výkonů v oblasti rozhlasové tvorby. Český rozhlas 2 – Praha, ve středu **19. 9.** v 20.05.

A ranní inspirace

Krátce po půl osmé a znovu o hodinu později zní na Rádiu Česko pravidelně

Ranní zamyšlení. Tento cyklus patří několikaminutovým fejetonům, které obvykle předčítají sami autoři. Bývají jimi známé osobnosti, jako Leo Pavlát, ředitel a nedávny předseda PEN klubu Jiří Stránský. Skoro vždycky se lze dočkat vtipného a zároveň chytrého komentáře k dnešní době. V poslední době zvláště vynikla ironická úvaha k prezidentskému vyznamenání Waldemara Matušky od hudebního kritika Pavla Klusáka. Český rozhlas – Rádio Česko, **každý všední den** v 8.34 a v 9.34.

–ja–

ah – Anna Hejmová / **ja** – Jiří Adámek / **jj** – Jan Jílek / **jp** – Jakub Pech / **kb** – Karel Brávek / **lg** – Lukáš Gregor / **ml** – Marta Ljubková / **pa** – Petr Andreas / **pev** – Petr Vaňous / **vmk** – Veronika Musilová Kyrianová

INZERCE

Filharmonie Brno

Čtvrtek 20. září 2007
Janáčkovovo divadlo v 19.30 hodin
Slavnostní symfonický cyklus 1. abonentní koncert
ZAHAJOVACÍ KONCERT
LUDWIG van BEETHOVEN
Missa solemnis D dur op. 123
Ludmila Vernerová – soprán
Marta Beňáčková – alt
Michal Lehotský – tenor
Richard Novák – bas
ČESKÝ FILHARMONICKÝ SBOR
BRNO, sbormistr Petr Fiala
FILHARMONIE BRNO
dirigent Stanislav Macura

52. koncertní sezóna je příhodně zahájena v září prvním koncertem Slavnostního symfonického cyklu. Zazní na něm jediné dílo, které však svou velikostí i hloubkou výpovědi bohatě kompenzuje tento zdánlivý nedostatek. Bude to Beethovenova Missa solemnis – slavnostní mše napsaná k příležitosti nastolení Rudolfa Habsburského, Beethovenova žáka, olomouckým arcibiskupem. Zajímavé je, že ve spojení s vlastním obřadem bylo dílo poprvé provedeno v brněnském chrámu sv. Jakuba. Dílo s obrovitým obsazením – k orchestru se přidá ještě Český filharmonický sbor Brno a čtyři sólisté – nastuduje dirigent Stanislav Macura.

PRODEJ VSTUPENEK
Pokladna Filharmonie Brno,
Besední ulice (tel. +420 542 211 463)
v pracovní dny 13.00–18.00 hodin
rezervace vstupenek:
www.filharmonie-brno.cz – rezervace on-line.
Turistické a informační centrum města Brna,
Radnická 8 (tel. +420 542 211 090,
+420 542 211 089), po–pá 8.00–18.00, so
8.00–17.00, ne 8.00–15.00 hodin
www.ticbrno.cz
a u večerní pokladny
Filharmonie Brno, p. o.,
Komenského nám. 534/8, 602 00 Brno,
tel. +420 542 214 255, info@filharmonie-brno.cz,
www.filharmonie-brno.cz

Skladatelské sdružení KONVERGENCE zve na koncert

INFINITIVY HUDBA JAKO ZRCADLO

KONCERTNÍ SÍNĚ PRAŽSKÉHO JARA

BÝVALÝ KOSTEL SV. VAVŘINCE | HELLICOVA 18 | 20. 9. 2007 VE 20.00 HODIN

Program koncertu

Morton Feldman | Palais de Mari
Tomáš Pálka | Krajina milost
Albert Breier | IV. smyčcový kvartet
Michaela Plachká | Kupka: Katedrála

Účinkuje soubor Konvergence

Helena Mochanová > flétna | Jiří Mráz > klarinet
Matěj Vlk, Irena Štochllová > housle | Ondřej Štochl > viola
Helena Velická > violoncello | Dalibor Němec > bicí | Eva
Hutyrová, Tomáš Pálka > klavír | Jakub Janšta > varhanní
pozitiv | Jan Rybář > dirigent

Příští koncert: 16. 10. 2007 ve 20.00

T. Murail, J. Rybář, T. Pálka, O. Štochl, J. Harvey...

KONCERT SE KONÁ DÍKY FINANČNÍM PODPORÁM:
Ministerstvo kultury ČR, Nadace Gideona Kleina, Nadace OSA, Nadace ČHF, Nadace Život umění

VSTUPNÉ 100 Kč NA MÍSTĚ

www.konvergence.wz.cz

ANGLIČTINA

- 17 let zkušeností
- zařazení do vyhl. MŠMT
- výuka, testování a hodnocení podle evropských jazykových standardů

POMATURITNÍ STUDIUM AJ

Ize kombinovat s NJ, FJ, ŠpJ

- 10 tříd = 10 znalostních úrovní
- systematická příprava ke zkouškám z AJ (KET, PET, FCE, CAE, SJZ)

KURZY AJ od 17. 9.

zahájení každých 6 týdnů

- obecná AJ • obchodní AJ
- příprava ke zkouškám z AJ (PET, FCE, CAE, SZJZ)
- učebny u stanice metra Florenc, Vyšehrad •

JŠ ELVIS, Žateckých 12, Praha 4

tel.: 241 409 001 • 241 405 628

O₂: 602 350 632 • T-Mobile: 731 570 807

• elvis@elvis.cz • www.elvis.cz

Milíčova 13, Praha 3

www.argo.cz, argo@argo.cz

distribuce www.kosmas.cz

CLAUDE LÉVI-STRAUSS Strukturální antropologie II

Přeložil Jindřich Vacek, 398 Kč

Nový výbor stěžejních textů předního představitele strukturalismu v antropologii vznikl patnáct let po uveřejnění svazku *Strukturální antropologie*. Jde opět o texty mnohdy nedostupné, při jejich výběru se autor znovu řídil zásadou srozumitelnosti širšímu okruhu čtenářů. Jednotlivé oddíly knihy jsou věnovány vymezení oboru antropologie a její minulosti i perspektivám, sociální organizaci a otázkám příbuzenství. Nejrozsáhlejší oddíl pojednává o autorových oblíbených tématech – mytologii a rituálu. Závěrečná část si všímá některých otázek, před nimiž stojí naše současné společnosti.

tina b.

The Prague Contemporary Art Festival

VÁS ZVE NA PRVNÍ ČÁST DRUHÉHO ROČNÍKU
FESTIVALU SOUČASNÉHO UMĚNÍ PRAHA

12. 9. – 20. 10. 2007 PROJEKT LAPIDÁRIUM

Lapidárium Národního muzea, Výstaviště 422, Praha 7.

„SOCHY V DIALOGU“ – současné umělecké objekty v konfrontaci s klasickou sochou

„OSTROVY V OHROŽENÍ“ – současné umění ze Sicílie

Hlavní část festivalu se koná od 27. 9. do 20. 10. 2007. info@tina-b.com, www.tina-b.com

Festival
současného umění
Praha

Filmová nadace
RWE & Barrandov Studio

HLEDÁME ZAJÍMAVÉ FILMOVÉ NÁMĚTY

Přihlaste svou původní filmovou povídku nebo scénář celovečerního hraného filmu a získáte finanční podporu. Uzávěrka žádostí je 30. září.

- Navazujeme na činnost Nadace Miloše Havla
- Systematicky hledáme a podporujeme tvůrčí talenty
- Vybíráme projekty podle rozhodnutí nezávislé odborné komise
- Letos rozdělíme mezi vybrané autory minimálně 800 tisíc korun
- Zabezpečíme realizaci nejlepších projektů

Detailní informace naleznete na: www.barrandov.cz/nadace a www.rwe.cz
Filmová nadace RWE & Barrandov Studio, Kříženeckého nám. 322, 152 00 Praha 5 – Barrandov
T 267 072 012, F 267 072 013, E nadace@barrandov.cz

Holky makové, kluci takoví

Genderová slepota za katedrou

Necitlivost některých pedagogů omezuje životní cesty dívek a chlapců a plýtvá jejich dispozicemi, které nezapadají do obrázku „správné dívky“ a „správného chlapce“. Co jsou to genderové stereotypy, odkud pocházejí a co mohou natropit?

IRENA SMETÁČKOVÁ

Zeptáte-li se učitelek a učitelů ve svém okolí, zda respektují rovné příležitosti dívek a chlapců, dostanete jednu ze čtyř možných odpovědí. Jedni otázce nerozumějí, nevědí, na co se ptáte. Druzí jsou přesvědčeni, že se v českých školách přistupuje ke všem dětem stejně a nemá smysl věnovat zvláštní pozornost zacházení s chlapci a s dívkami. Další skupina vyučujících považuje rovné příležitosti za důležité a usiluje o ně o tak, že se snaží akceptovat rozdílnost dívek a chlapců – vede děti k aktivitám, o které mají přirozeně zájem. Tento názor, ačkoliv vypadá velmi otevřeně, může být reprodukcí genderových stereotypů. Až čtvrtá možnost odpovědi je v moderním školství žádoucí: při potřebném prosazování rovné příležitosti chlapců a dívek je nutno postupovat genderově citlivě, a tedy nestereotypně.

Podle výzkumu s názvem *Genderové aspekty přechodu žáků a žákyň mezi vzdělávacími stupni*, který uskutečnil v roce 2005 Sociologický ústav AV ČR, je genderově citlivých učitelek a učitelů málo. V poslední době se však situace začíná pomalu proměňovat. Některé aktivity ministerstva školství a zejména projekty nevládních organizací (Otevřená společnost, Nesehnutí, Žába na prameni aj.) pomáhají školám seznámit se s dosud opomíjeným genderovým prizmatem, jímž je též třeba vzdělávání nahlížet, a umožňují snižovat vliv genderových stereotypů na uvažování a jednání vyučujících.

Šablonovité myšlení

Genderové stereotypy představují zobecňující představu, že ženy a muži disponují odlišnými vlastnostmi, vzhledovými charakteristikami, způsoby chování, preferovanými činnostmi či hodnotami. Předpokládá se přitom, že ženy a muži tvoří víceméně homogenní a přitom vzájemně protikladné skupiny. Všechny ženy jsou viděny jako si podobné – individuální rozdíly mezi nimi jsou přehlíženy. Stejně to platí u mužů. Rozdíly mezi ženami a muži jsou navíc považovány za projev jejich odlišných těl, což vede k tomu, že

jsou vnímány jako samozřejmé, univerzální a neměnné. Důsledkem je, že většina z nás si existenci genderových stereotypů vůbec neuvědomuje, pokládáme je za přirozené. K tomu, abychom je začali vnímat, potřebujeme mít alespoň základní poznatky o jejich původu a projevech.

Učitelky a učitelé přejímají genderové stereotypy, které existují v naší společnosti, stejně jako všichni ostatní. Jejich dopady jsou však nebezpečnější, jelikož mohou přinášet dlouhodobé znevýhodnění konkrétních dívek a chlapců. Vyučující se s žáky/žákyněmi setkávají téměř každý den a mají výrazný vliv nejen na znalosti, dovednosti a hodnoty, které si ze školy odnášejí, ale též na jejich ambice, sebevědomí a školní úspěch, od něhož se odvíjí další studijní a pracovní dráhy dívek a chlapců. A ty jsou, jak dokládají výzkumy, odlišné.

Matika a šití

Jak se konkrétně mohou genderové stereotypy projevovat v přístupu vyučujících k žákyním a žákům? Uvedme příklady ze tří oblastí, na kterých stojí úspěch školního vzdělávání.

Podle řady studií mají vyučující pod vlivem genderových stereotypů, které upřednostňují maskulinitu a muže před femininitou a ženami, v hodinách tendenci věnovat v průměru více času chlapcům než dívkám. Zvláště to platí o předmětech, které jsou vnímány jako bližší chlapcům, například matematika a fyzika. Chlapci jsou vyučujícími častěji vyvoláváni, a to bez ohledu na to, zda se hlásí či nikoliv. Dostává se jim také obsáhlejší zpětná vazba na jejich dotazy a toleruje se více jejich vyrušování či zasahování do výuky než v případě dívek. Tento rozdíl se pochopitelně netýká všech chlapců a dívek, nýbrž jen preferované části z nich. Nicméně rozdíly v průměrné frekvenci s žáky a žákyněmi hovoří pro chlapce.

Genderové stereotypy se dále projevují v představách o schopnostech dívek a chlapců. Od dívek se očekává, že budou úspěšnější v aktivitách, které vyžadují pamětní učení

a jsou spojené s péčí o druhé lidi či s estetickým cítěním. Chlapci jsou naopak viděni jako potenciálně úspěšnější v činnostech vyžadujících logické myšlení či souvisejících s technickými obory. Děti obvykle učitelské představy přejímají a samy sebe vidí jako schopnější v odlišných oblastech. Ti chlapci a dívky, kteří mají genderově netradiční dispozice, se pak často setkávají s překážkami.

Rozdílná komunikace a rozdílná očekávání od dívek a chlapců mají své dopady na školní hodnocení. Dívky v průměru dosahují lepších známek než chlapci, a to ve všech předmětech a na všech stupních škol. Přitom se však často setkávají se zpochybňováním svého prospěchu, zejména kvůli učení z paměti. Dívky si tak ze školy mnohdy odnášejí přesvědčení, že přestože se snaží a mají i dobré výsledky, jen obtížně se vyrovnají chlapcům. Chlapci naopak odcházejí s dojmem, že pravidla ani požadavky nemusejí plně respektovat, přesto budou zažívat úspěch.

Kde začít věci dělat jinak

Genderové stereotypní škola omezuje životní cesty dívek a chlapců a plýtvá jejich dispozicemi, které jsou často přehlíženy, pokud nezapadají do obrázku „správné dívky“ a „správného chlapce“. Naopak genderově citlivá škola posuzuje a rozvíjí u každého dítěte, chlapce i dívky, individuální schopnosti a zájmy.

Cesta k tomu je dlouhá, ale přitom relativně snadná. Pro začátek stačí, když se učitelstvo seznámí s genderovou problematikou. Postupně bude přemýšlet o stereotypech, a nikoliv stereotypně. Získá tím odstup od vlastního chování vůči žákům a žákyním, bude schopno si všimnout, když se do jeho přístupu vloupe stereotypy, a korigovat je. Dobrou pomocí v takových snahách může být například nahrávka a rozbor genderového zatížení vlastní výuky. Existuje však i řada dalších námětů – s nimi se mohou učitelky a učitelé seznámit v příručkách výše zmíněných nevládních organizací.

Autorka působí na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy.

zkrátka

Časopisy ABC a Respekt vyšly v nové grafické úpravě. / Divadlo Jára Cimrmana se rozhodlo, že utlumí mediální četnost jména Cimrman. Hrozí mu prý zevšednění a bagatelizace. / Zemřela sólistka baletu Divadla J. K.Tyla v Plzni Jana Heyduková. / Český výtvarník Hynek Martinec (1980) získal cenu návštěvníků BP Portrait Award v National Portrait Gallery ve Velké Británii za malbu obličeje své přítelkyně v nadživotní velikosti. / Novou ředitelkou ČRo 1 – Radiožurnálu bude Barbora Tachecí. / Liverpoolská galerie zve skejťáky, aby se stali součástí její nové instalace, nazvané Drum'n'Basin. Ta sestává z repliky bazénu a U-rampy, vytvořené ze dřeva, která je dílem americké art-architektonické skupiny Simparch. / Cenu Future of Europe pro mladé výtvarné umělce z východní Evropy, již každoročně uděluje Galerie současného umění v Lipsku, získala rumunská autorka Ioana Nemesová. / Britský Heritage Lottery Fund, který přerozděluje peníze vybrané v loterii na ochranu památek a umění, bude muset odevzdat 60 milionů liber na podporu olympij-

ských her v Londýně. / Na aukci doputoval klíč, který údajně mohl zachránit Titanic před katastrofou. Odemykal totiž schránku s dalekohledem, který používala hlídka plavidla, ale omylem zůstal v kapse důstojníka, který nakonec s Titanikem nevyplul. S dalekohledem by prý o ledovci, na nějž loď narazila, posádka věděla. / Britská policie sledovala George Orwella, protože ho podezřívala, že je komunista, vyplynulo z nově zveřejněných dokumentů. / Rada pro rozhlasové a televizní vysílání rozhodla, že autoři pořadu pro děti Tykadlo, v němž bylo propagováno umístění radaru na území ČR, neporušili zákon. / Poslední kniha zakladatele kyberpunku Williama Gibsona, nazvaná Spook Country, byla ve Velké Británii opomenuta kritiky, což se nelíbilo Gibsonovým fanouškům. Sám Gibson je však spokojen a dokonce pro tuto ignoraci vymyslel výraz „antibuzz“ (něco jako antipověst). / Zemřel operní pěvec Luciano Pavarotti. / Hudební cenu Mercury získala skupina Klaxons. / Cenu Knižního klubu obdržel Jiří Šulc za román Dva proti Říši o atentátu na Reinharda Heydricha.

–jgr–, –lb–

Štěpán Nosek

ŽIVOT JE JINDE

A když na flekatou tabuli dobře nacvičeným gestem rýsuje přehledné schéma perfekta,

připadá si jak opuštěný restaurátor, jenž právě z povinnosti obnažuje spodní vrstvy

nástěnné (jeskynní?) malby poblíž Temešváru; jakmile rychlý kontakt s očima post-inertních žáků

bezpečně stvrdí předpoklad, že šanci na úkryt neskýtá už ani fikční, gramatický čas,

vykloní se z jediného okna v celé třídě, a zatímco tužky zakresluje překlad další nepatřičné věty,

jasně vidí, jak se dole od říčního břehu odlepila jedna z odřených školních kanoí

a do formace rozhoupaných kachen se náhle vmísí arabeska světlých paží a jakoby už téměř lidský smích.

Povídky z přístavu

Olej do ohně Lubomíra Martínka

Nová kniha Lubomíra Martínka přináší prózy plné provokujících postavů, zalidněné svěbytnými postavami a rozvíjející přitažlivá etická a existenciální schémata. Určitá tezovitost nonkonformních stanovisek však poněkud dráždí...

JAN ŠTOLBA

Devět povídek knihy Lubomíra Martínka (1954) *Olej do ohně* spojuje motiv přístavu. Přístav vnáší do textů kolorit místa, v němž se mísí uprchlíci, opilci, starousedlíci, grázlové, excentrici i lidé celkem obyčejní, jejichž story by se mohla udát kdekoli. Je místem střetu různých postav, životních směřování, nejistot či zas předpokladů až příliš zažraných pod kůži. A olej do ohně? I ten v Martínkových povídkách značí neklid střetání, jindy zas mezní situaci, v níž dojde k vyjevení toho, co se vskutku skrývá pod lidským povrchem.

Dvojsečnost nonkonformismu

Martínek začínal v osmdesátých letech jako autor próz až experimentálního ladění. Dnes píše robustně vyprávěnou psychologickou prózu, v dobrém smyslu mainstreamovou. Přitom zůstává myšlenkově konzistentní, vrací se ke svým setrvalým tématům a problémům. Původní experimentální elán jako by se z formálních výbojů stáhl do autorova myšlenkového světa, jenž rozhodně není světem průměru a běžnosti. Martínkovy prózy mě vždy něčím podstatným přitahují, zároveň ale posléze i začnou dráždit jistými, znovu se opakujícími rysy. Co přitahuje, je autorův výchozí nonkonformismus. Okolo něho se tak či onak točí všechna čísla *Oleje do ohně*. V povídce *Fanfan* je skrytý divošská originalita krčmářky Fanfan traktována spíš v romanticko-pitoreskní a zároveň anekdotické poloze, povídka *Myslíš, že je to důležité?* rozvíjí téma nonkonformismu v žánru až filosoficky detektivním. V kolážovitém *Černém pasažéru* najdeme motiv rozehraný v rovině lehce fantaskní a záhadné. A ovšem modelově existenciální. Prostřednictvím postavy podivinského mladíka, podnikajícího zvláštní dobrodružná „cvičení“, se tu nonkonformismus jeví jako něco životodárně lidského, „naivně“ heroického.

Povídka *Loučení* ale už vyznívá traktátovitě. Hrdina, stížený „nechutí prodlužovat existenci v potomstvu“, tu svůj postoj dalekosáhle pitvá, racionalizuje; když se však dostane ke slovu partnerka toužící po dítěti, jsou hlubokomyslné vývody šmahem smeteny se stolu: „To jsou jen žvásty podělaného chlapa.“ Řekl bych, že odstín sarkasmu se sem vloudil navzdory autorskému záměru...

Schématu moci a slabosti

Tady mě Martínkovy texty vždy začnou dráždit. Původně přitažlivý nonkonformismus se totiž nevymezuje v pozitivním gardu, ale téměř vždy negativně, jako tvrdošíjná revolta vůči svazujícím společenským systémům. Konformita je až demonizována. A zatím nonkonformnost nenalézá svůj obsah, je traktována jen jako odpor, vymezení se vůči konvenci, opresivnímu aparátu. Potulný kuchař z povídky *Myslíš, že je to důležité?*, který se vymanol ze všech myslitelných společenských vazeb a pastí a stal se tak nezmanipulovatelný, „nedotknutelný“, je zároveň jen přívětivě prázdným kumpánem, družným mluvku nad lahví, jehož přáteli jsou všichni a nikdo – aspoň tak v povídce působí. Nedozvíme se, kým vskutku je, čím zaplňuje svou důslednou svobodu; Martínek črtá vnější skořápku postavy, jež ideji povídky dostatečně poslouží. Kuchař může „se svým časem nakládat, jak se mu zlíbí, může se vydat kamkoli, aniž by se musel na kohokoli ohlížet, není omezován žádnou povinností a dokonce ani nemá žádné přesvědčení...“. Svoboda jako „egoistická“ nuda? Či jde o záblesk ironie, u Martínka vzácné? Postupně si s překvapením uvědomíme, že Martínkovy povídky, působící zkraje tak robustně výběrem zvláštních hrdinů a přitažlivým nonkonformním východiskem, jsou vlastně ryzími povídkami a la these, v nichž jde o předem dané myšlenky a závěry, rozehrané do atraktivního tvaru. Snad tu jistou roli hraje i nadsázka, způsob vyprávění je ale natolik solidní a myšlenky vážně a sverpě postulované, že pocit podvratnosti se nedostavuje.

Vzdor své originalitě jsou postavy povídek spíš figurami, jež autor rozpočítává ve hře idejí. Ta je výstižně a hutně podaná, v leccím složitá a přitažlivě provokativní, ale zároveň nutně i jednostranná, zbavující dění povídek zážitku komplexnosti, nejednoznačnosti, plnokrevnosti člověka a jeho osudu. Martínkova důkladná líčení vnitřních pochodů či myšlenkových schémat nás vtáhnou do hry, i když zároveň víme, že „v životě“ by se věci zajisté měly jinak. Když Harold z úvodního *Nemilostného příběhu*, připraven na letišti s konečnou platností opustit přístav i svůj dosavadní osud, sebou „náhle trhne“ a prsty mu „zmrazí“ závěrečné prozření, čtenář jen zakrouží hlavou: „skutečný“ Harold by přece musel to podstatné zakusit už dávno, pozvolna a do hloubky, spolu s leccím dalším, o čem povídka mlčí, i když by to k Haroldovu příběhu bytostně patřilo. Přitom nejde o nedostatečnou podrobnost pohledu; *Nemilostný příběh* je svým způsobem psychologická tour de force. Haroldova figura je však manifestací psychologického konstruktu. Martínek ve svých povídkách neuplatňuje vzhled prostřednictvím *evokace* nálady, situace či psychického hnutí, zámlky nebo výmluvného detailu; jeho je racionální analýza, esejistické rozvádění idejí, dispute až traktátovitá.

Martínka zajímají schémata moci a slabosti, útlaku a volnosti. Nesčetněkrát se tu opakují zmínky o totalitních režimech, pojmy jako omezení, aparát, manipulovatelná větší

na, potupení ega, ideologická nákaza, správná strana barikády, znetvoření... Čteme formulace jako „dobře myšlený teror“, „radovánky spořádaných tatíků“, „soustředěný nájezd učitelstva“, „začít se bránit, dřív než bude pozdě“ a další. V textu *Bezvětrí*, rozměrném osouzení křesťanství ze všeho zlého, vystoupí Bůh jako „superfyzl“ i „prototyp diktátora“. To vše je v daném kontextu nějak pochopitelné, na druhé straně tu zavane i trocha zapšklosti, obsedantně jednostranného přehánění.

Pravdy i nejistoty

Martínek dovede črtat svá témata ostře a přímočaře. Myšlenky vkládá do úst či myslí postav, přílišná distance tím ale nevzniká; většinou je vnímáme jako autorskou proklamaci. V zájmu racionální analýzy autor stahuje problémy do zřetelně tvarovaných idejí, s nimiž pak lze v průběhu dispute snadněji nakládat, „manipulovat“. Řečeno bez obalu – někdy docela zjednodušuje. A i jeho myšlení se občas zdá být svým způsobem ideologizující, být v opačném, „nonkonformním“ gardu.

Rozepré dvou mužů v nejrozsáhlejší povídce *Bezvětrí* se při vši šíři znalostí a přemýšlivého záběru místy podobá hádce dvou zapálených gymnazistů, nikoli zralých chlapíků, kteří by byli s to přirozeně rozlišit rovinu řeči, jež se vede, od roviny mnohotvárné lidské situace, v níž o slova tak moc nejde a kde nad pustou rétorikou vládne ještě cosi dalšího, lidsky sošnějšího, cit, respekt, sebezáchovná zodpovědnost. Avšak povídka, jakkoli umístěná na barvitě širé moře, se tvrdošíjně vrací právě jen k rovině ideologické. Martínek je natolik zdatný a plamenný ve formulaci názorů či v udržování kontinuálního vývoje povídky, že se dokážeme textu poddat i navzdory nesouhlasu s leccím, co se tu říká a jak. Ale jen do určité míry. Když se *Bezvětrí* vleče moc dlouho, figury omílají táž stanoviska a nadsázka či jiný dynamický prvek jsou v nedohlednu, zájem opadá.

Víc než vlastní dispute v textech zapůsobí momenty, kdy je ideová šaráda v povídce příznána, její mechanika se stává prostředkem a hybatelem dění. Zajímá nás, kam se posune okatě modelová situace zajatého gaunera z povídky *Takhle se se mnou nesmí*. I ve zmíněné paralele námořní plavby a pře o křesťanství jsme dlouho napjati, co tedy v mnohoslovném dramatu převáží, jaký prvek, třeba nečekaný, se ujme vlády nad situací a posune ji k závěru. Ten však tvoří vyspekulovaná, tezovitá „metafora“. Jedinými osvěživými místy povídky jsou chvíle, kdy se lodník Daniel od stále hrozivější hádky utíká k obyčejným denním činnostem, nemůže se dočkat, až bude zase sám jen se svou lodí, s mořem okolo a s plavbou zbavenou intelektuálního balastu.

Tady je mi Martínek nejbližší. Přitahuje mě jeho smysl pro dobrodružnost lidské existence, intuitivní tah k nejisté, nesamozřejmě povaze lidského bytí, a zároveň k vnitřní suverenitě, o níž je třeba zápasit. Píše-li Martínek o plavbě a cestách, je za tím cítit osobní zkušenost. Co tu ale schází, je tajemství. Tajemství nečekaného záhybu lidské psýchy, jenž by mohl zůstat i nevysvětlen. Tajemství chvíle, situace, údělu, nenápadného detailu. Nic to však nemění na tom, že Martínek je autor originální, důkladný, poctivě přesvědčený o svých pravdách i nejistotách. Vybírá k polemice, ale hlavně k respektu a nakonec k sympatiím.

Autor je básník, literární kritik a hudebník

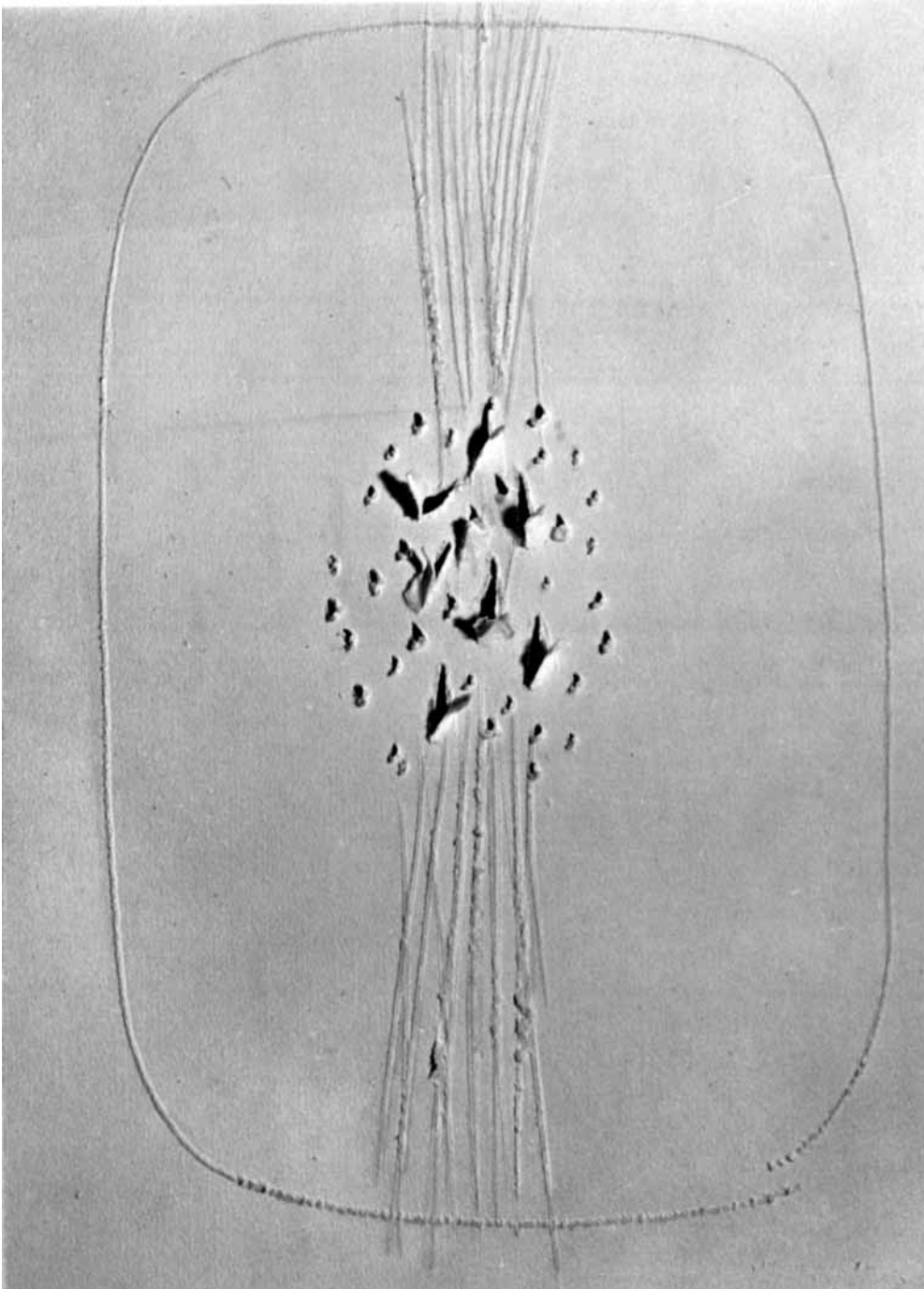
Lubomír Martínek: Olej do ohně.

Paseka, Praha 2007, 248 stran.

Daniel Spoerri: Krásné jako šicí stroj na operačním stole, 1966

Lucio Fontana: Perforovaný papír

Mluvit potichu

Básně Ryszarda Krynického po devatenácti letech

Michala Benešová

Váháme-li mezi povzdechnutím nad soudobou vydavatelskou praxí a pochvalou pro ty, kteří se snaží jít proti proudu, zvolme pro tentokrát možnost druhou. Ne že by u nás nevycházela polská literatura, ale málokdo má odvahu přijít s jinými autory, než jsou osvědčení Olga Tokarczuková, Witold Gombrowicz, Czesław Miłosz či poslední dobou poněkud překvapivě, leč zaslouženě oblíbená Magdalena Tulli. Pak je třeba věnovat pozornost nakladatelstvím malým a někdy neprávem opomíjeným. Před jistou dobou se takřka exkluzivním počinem stalo vydání básní v próze polského modernisty Tadeusze Micińskiego olomouckým Peripleem, v širším kontextu je podobně klíčovou publikací právě zrcadlové česko-polské vydání Krynického nejnovější sbírky *Kamień, szron – Kámen, jinovatka*. Ta se v Polsku stala jednou z literárních událostí roku 2005 a byla nominována na prestižní cenu Nike.

Krynicki náleží k čelným představitelům tzv. Nové vlny, či jinak „Generace 68“, jejíž poetiku pomáhaly utvářet mj. události polského března 1968 a surového potlačení gdaňských nepokojů o dva roky později, ale v jistém smyslu i události našeho srpna 68. Tito autoři inklinovali k pečlivé a přesné práci s jazykem, nadto není vzhledem k okolnostem divu, že své verše podbarvovali společensko-politickou kritikou. K sestavení aktuální sbírky se především díky vedení soukromého vydavatelství a5 dostal Krynicki až po dlouhých devatenácti letech.

Mluva a mlčení

Sbírka, která se nám nyní dostává do rukou, znamená posun od Krynického raných obsažných a obrazných veršů k veršům drobným, zhuštěným, téměř aforistickým; posun od společensko-politicky angažované poezie k poezii takřka filosoficko-reflexivní. Krynicki musel na své poetické cestě překonávat zvláštní nedůvěru v jazyk, kterou vzbuzovala v sedmdesátých a osmdesátých letech jeho oficiální deformovaná podoba, posléze pro změnu rétorika moderních masmédií. Podobně jako jeho generační vrstevníci se tuto bariéru pokoušel prorazit jazykovou hrou, která nabourává dobová schémata a přitom stále výrazněji směřuje k oproštění, k vytčení několika motivů, které skládá v ostré antiteze. Promlouvá hra významů, nikoli hra prázdných floskulí. Básník pečlivě vyvažuje touhu mluvit a být slyšen a touhu bránit se mlčením, neboť právě ztišení dává vyniknout podstatnému. Často slovo obnažuje doslova na kost, precizní a přitom výrazově střídou formulací myšlenky se brání významovému vyprázdnění dnešního jazyka.

Krynického poezie osciluje mezi neustálou touhou dotýkat se věcí obecných, obecně lidských až takřka existenciálních a věcí navýsost intimních a soukromých. Ze vzájemného působení, či spíše z pokusů o sblížení básníkova světa a světa druhých lidí vyvstává zřetelný pocit osamocení, vzdálení se, neurčitého hledání. V závěru sbírky sice pocítíme nejasnou naději v „coś“ – ale u vědomí toho, že jistota nic neznamená a nic nepřináší.

Vnitřní emigrace

Zkusme v této souvislosti Krynického přiblížit ještě jinak. Witold Gombrowicz se svého času přel s esejistou É. M. Cioranem

o podstatě fenoménu emigrace. Veskrze temnou Cioranovu vizi překonával Gombrowicz, jak jinak, po svém: „různá jsou vyhánání“. Jednou z osobitostí Krynického, podobně jako řady jiných polských tvůrců, je neustálý vnitřní dialog s předchozí literární tradicí. Básník sám sice Polsko nikdy neopustil, ale zalistujeme-li stránkami *Kamene, jinovatky*, zjistíme, že se tématu „vydětectví“ (oně příslovečné „vnitřní emigrace“) nedá ve zvláštní, takřka postmoderní transformaci uniknout ani na prahu 21. století. Sbírka je dalším příspěvkem do stále živé diskuse; přečteme-li si navíc *Kámen, jinovatku* vedle deníků Gustawa Herlinga-Grudzińskiego či zmíněného W. Gombrowicze, rozjitřených a vypjatých textů bytostného „vydětence“ Edwarda Stachury nebo knih Czesława Miłosze, plných moudrého nadhledu (všechny tyto autory už v češtině známe), odkryjeme nejen méně zjevnou, takřka intertextuální rovinu Krynického poezie, ale nahlédneme i pod roušku jedné bohaté polské (nejen) literární tradice. Novinové recenze mohou upozornit jen na některé styčné body, pečlivá doprovodná studie či doslov, které kdy si bývaly dobrou tradicí českých nakladatelů, by mohly (nabízí se říci: by měly) naznačit mnohem více. Zvláště u autora v Česku de facto neznámého stručný, ani ne dvoustránkový „vhled“ jednoduše nestačí. Škoda. Kvalitě sbírky to však nic neubírá.

Autorka studuje polonistiku na FF UK

Ryszard Krynicki: Kamień, szron – Kámen, jinovatka.

Přeložil Václav Burian. Burian a Tichák, Olomouc 2006, 189 stran.

Brněnské rozzhavené hlavně

Metro podle Bogdana Trojaka

Vojtěch Staněk

Bogdan Trojak (1975) je znám především jako jeden z nejvýraznějších básníků mladší generace, Cena Jiřího Ortena za sbírku *Pan Twardowski či Strýc Kaich se žení* ověřený Magnesií Literou jsou toho důkazem. Taková reputace však může být dvojsečná – každou další knihu jaksi automaticky provází očekávání, zda se autorovi podaří dosáhnout kvality předchozích textů. Případ „Trojak“ byl možná navíc o něco zajímavější, neboť bylo avizováno, že autor novou knihou hodlá vstoupit na pole prozaické tvorby. Hned zkraje je možné konstatovat, že se mu to povedlo se ctí a grácií.

Brněnská bohéma

V druhé polovině devadesátých let se do čtenářského povědomí dostává skupina mladých moravskoslezských autorů, volně sdružená okolo „básnického gurua“ Víta Slívy, která bývá nazývána „Královopolský okruh“ nebo termínem Ludvíka Kundery „Slezská škola básnická“. Jedním z poetů je i Bogdan Trojak alias Kojál, ústřední postava *Brněnského metra*, toho času frekventant právnické univerzity, kterého však studium juristiky spíše zdržuje od vlastní tvorby. Zřejmě ale ne natolik, aby byl kvůli obojímu nucen zřít se společenského života v prostředí brněnské literární bohémy. V jakém duchu se nese, předeseílá už průvodní báseň knihy: „Jsem horká láva pod čedičí! / Jsem rozzhavená hlaveň děla! / Raději své krátké mládí zničit, / než s ním vůbec nic neudělat...“

Právě líčení literárního života ve formě krátkých groteskních povídek, jejichž protagonisty jsou známé tváře dnešní literatury (opakují se zde jména Slíva, Stöhr, Stradický, Frič...), je leitmotivem celé knihy, byt

sám Kojál v bujarém ruchu zůstává spíše zúčastněným pozorovatelem a prostor přenechává zmíněným literátům. Ti jsou do jednoho s jakousi přátelskou laskavostí a někdy až přehnanou (a tedy proklamovanou) ironií karikováni a jejich dialogy, jichž je využito jako prostředků charakterizace, patří k nejsilnějším stránkám textu.

Ostatně Trojak přesvědčuje hned od začátku, jak vytríbeným jazykem vládne, a ani po stylistické stránce bychom v knize nenašli slabší místo. Zvlášť výrazný je například kontrast dialektismyprodchnutých promluv především Víta Slívy a neutrálním, informativním jazykem pojatých poznámek, které jsou rozmístěny na krajích textu. Ty mají působit zdánlivě objektivním dojmem a jako encyklopedická hesla dovysvětlovat některé v knize se vyskytující jevy. Jejich pravá funkce je však přesně opačná, jelikož i přes vše prostupující nadsázku udržují zobrazované na neviditelné hraně mezi smyšlenkou a věrohodností prožitého. A krom jediné výjimky, již je otřepaná a papírem šustící scénka se záchodovým potrubím, které na Štědrý den (překvapivě!) praskne, se jim to také daří. V potřebě většího prostoru po okrajích (krom hesel jsou na nich ještě ilustrace komponované z liter, interpunkčních znamének a počítačových znaků) vidím také jediný důvod, proč se kniha na první pohled tak nápadně podobá *Nebi pod Berlínem* Jaroslava Rudíše – vazba na kratší straně, na obálce kompozičně úsporná černobílá fotografie.

I přes zmíněnou pasivitu je však postava Kojála svorníkem celého příběhu. Výjevy ze života brněnských spisovatelů jsou totiž proloženy úryvky z jeho deníků (v nichž nechybí populární symboly doby nedávno minulé, jako céčka či legendární Tygr z Moprace-mu, Sandokan) a vlastní tvorby, na jiných místech zase připomíná místo svého původu, Vedryni. Při líčení svérázného slezského kraje je však v porovnání se svou básnickou tvorbou Trojak mnohem škodolibější a nevykresluje ho jako idylický venkov, ale spíše jako místo, kde se před drahnou dobou zastavil čas.

Projektování metra

V druhé části knihy Kojálovu dominantní roli částečně přebírá fantaskní postava pološíleného inženýra a nedoceněného lyrika Jarohněva Kieselacka, hlavního projektanta nerealizovaného brněnského metra, a rozvíjí se téměř detektivní příběh, který svede dohromady Martina Pluháčka, Víta Slívu a „největšího (a možná jediného skutečného) moravského básníka“ Jiřího Kuběnu, přičemž digrese týkající se Kojála střídají retrospektivní pasáže osvětluující postavu Kieselacka i téma obsažené v titulu prózy – projekt výstavby brněnského metra.

Vyústění detektivní zápletky je bohužel jediným místem, kde se kniha „zadrhává“, a je dvakrát škoda, že se to stalo zrovna v rozuzlení příběhu (ačkoliv v poslední větě přichází ještě jedna překvapivá pointa). Příčinou je paradoxně to, co je zároveň i předností knihy – Trojak hodně pracuje s náznaky a zkratkou a dvacet pět krátkých kapitol-povídek mezi sebou propojuje jen velmi volně. Díky tomu děj ubíhá v rychlém tempu, kvůli tomu se však také Trojak Kieselackovými ústy musí uchýlit k doslovnosti, když ozřejmuje důvody únosu pánů Pluháčka a Slívy, protože mu k ničemu jinému prostě nezbyvá prostor.

Jinak je ovšem Trojakova perzifláž obdobných neduhů prostá, a kniha tak před čtenáře staví jediný problém: že by v pitoreskním labyrintu příběhů mohla zůstat některá z mnoha aluzí přehlédnuta a dojem by byl neúplný – což však už nejde na vrub autora.

Author je přispěvatel portálu iliteratura.cz

Bogdan Trojak: Brněnské metro. Host, Brno 2006, 124 stran.

Feministické umění v globálním balení

Vzhledem k tomu, že feministické umění má již za sebou své rané období horečného aktivismu, je očekáván jeho další možný vývoj. I když jeho kolébkou je oblast západní, euroamerické kultury (zvláště té americké), je třeba překročit tyto limitní pozice a otevřít se vůči jiným kulturním oblastem světa a jejich spontánním projevům. Stejně tak je záhodno, aby se feministické umění kultivovalo do citlivějších forem a pozic.

MARTINA PACHMANOVÁ

Umělecký kritik a novinář Holland Cotter napsal v březnu letošního roku v *New York Times*, že nejlepší americké umění posledních třiceti let vděčí za svou kvalitu a zajímavost velkou měrou feministickému uměleckému hnutí počátku sedmdesátých let, které „vše změnilo“. Tento názor Cotter nezastává sám. Již před více než dvaceti lety v klíčové antologii věnované postmoderní kultuře *The Anti-Aesthetic* označil přední americký umělecký kritik Craig Owens tvrdošíjný přístup feministek a otevírání problémů sexuální a genderové odlišnosti za „nejvýznačnější aspekt naší postmoderní kultury“, a to i přesto, že – jak napsal – „postmoderní teorie mají sklon jejich hlas přehlížet nebo dokonce potlačovat“.

Ředitel Museum of Contemporary Art v Los Angeles, které patří k nejprogresivnějším institucím věnujícím se současnému umění v USA, pak do třetice nedávno prohlásil, že feministické umění, které se zrodilo po revolučním osmašedesátém, bylo nejvlivnějším mezinárodním uměleckým hnutím celé poválečné doby.

Otevírání nových cest

Feminismus sedmé a osmé dekády minulého století nepochybně sehrál ústřední úlohu v kritické revizi formalistického „umění pro umění“ pozdního modernismu a s ním spojené glorifikace geniálních umělců (mužů)

a ovlivnil nejen vývoj umění, ale rovněž umělecké kritiky a disciplíny dějin umění. Zásadně přispěl k přehodnocení některých do té doby deklasovaných výtvarných technik a médií vycházejících z „ženské“ rukodělné tradice a především ke vzniku a rozvoji nových uměleckých žánrů a médií (performance, happening, public art, videoart, instalace). Jeho představitelky se navíc začaly zajímat o témata, která byla považována za nehodná sféry „vysokého“ umění, což se netýkalo jen vztahů mezi muži a ženami nebo kritiky fetišizace ženského těla, které dominovalo vývoji západního malířství od dob renesance a otisklo se i do jazyka reklamy. Soustředily se totiž na odhalování různých podob moci, a jelikož gender ovlivňuje všechny aspekty lidské zkušenosti, zaměřily se rovněž na problémy, které se na každodenní úrovni dotýkají všech bez ohledu na pohlaví: tělesnosti, dělení a distribuce sfér vlivu (veřejné vs. soukromé/domestické), různých forem diskriminace (včetně rasové a etnické), institucionalizace soudobé společnosti, konzumerismu, kulturní politiky atd. Bez nadsázky lze říci, že současné vizuální umění včetně fotografie by nebylo tím, čím je, nebýt umělkyní, které se na konci šedesátých let vzepřely mužskému diktátu. Je tomu tak i přesto, že obecné povědomí o vývoji feministického umění díky setrvačnosti určitých mocenských

systémů roste neúměrně pomalu. A nejde přitom jen o znalost díla umělkyní, které se více či méně otevřeně k feminismu hlásily, ale také o jejich předchůdkyně – o ty, které se minimálně od dob renesance dokázaly jako umělkyně prosadit po boku mužů a o jejichž existenci dodnes mnoho přehledových publikací o starších dějinách umění mlčí.

Významné bilanční akce

Diskusi na toto téma přitom již v roce 1976 nastartovala historicky první muzejní přehlídka věnovaná ženám umělkyním *Women Artists: 1550–1950*. A právě u příležitosti třicátého výročí jejího konání se v současné době ve Spojených státech koná řada projektů věnovaných feministickému umění. K nejvýznamnějším z nich patří výstava *WACK! Art and the Feminist Revolution*, mapující dílo první, „revoluční“ generace feministických umělkyní, která letos putuje z Los Angeles County Museum do National Museum of Women in the Arts ve Washingtonu. Druhou důležitou výstavu uspořádalo newyorské Brooklyn Museum of Art u příležitosti otevření centra pro feministické umění (Elizabeth A. Sackler Center for Feminist Art), které je – alespoň pokud je mi známo – na půdě muzejní instituce, sbírající jak nové, tak staré umění, světový unikát. Zatímco *WACK!* (v překladu toto slovo může znamenat stejně tak lehce vulgární oslovení jako odpad, hlouposti, nesmysly či žvásty) se věnuje umělkyním, které vstoupily na scénu na přelomu šedesátých a sedmdesátých let a staly se na poli feministického umění průkopnicemi, na výstavě v Brooklynském muzeu nazvané *Global Feminisms: New Directions in Contemporary Art* jsou zastoupeny umělkyně narozené až po roce 1960, přičemž nejmladší z nich, Američanka Mary Cobbleová, je ročník 1978. Jedná se tedy o druhou a především třetí generaci feministických umělkyní, která má, co se týká genderové diskuse i znalosti „ženské“ umělecké genealogie, nač navazovat. Píší však „v jistém ohledu“, neboť, jak sám název napovídá, výstava zahrnuje nejen umělkyně narozené a žijící v Severní Americe či západní Evropě, kde je feminismus součástí společenské a umělecké diskuse již bezmála třicet let, ale i z Předního východu, Asie, Afriky, Austrálie a východní Evropy, odkud se feministické hlasy začínají výrazněji ozývat až v posledním desetiletí a kde se i genderové povědomí a „ženská“ historie teprve formují.

Globální aspekt feminismu

A právě „globální“ aspekt tuto výstavu zásadně odlišuje od historicky a do značné míry euroamericky laděné losangeleské přehlídky. Pokud se totiž v první fázi feministické umění profilovalo jako velkou měrou západní a až na výjimky „bílé“ hnutí, dnes se jím zabývají umělkyně po celém světě, a to i ty, které jsou nositelkami rasové „jinakosti“. Titul *Global Feminisms* sugeruje nejen geografickou (či spíše geopolitickou) expanzi, ale rovněž významovou a výrazovou pluralitu samotného pojmu feminismus, s nímž se na výstavě i v katalogu pracuje v množném čísle, tedy jako s feminismy. Jak píše jedna z kurátorek výstavy Maura Reillyová: „Tím, že výstava vychází vstříc potřebě otevřenější koncepce mezinárodního feminismu, nepřidává jen nové hlasy k jeho hlavnímu proudu a rovněž tak jen nerozšiřuje euro-

Jenny Savilleová: Bez názvu (studie), 2004

Rozporuplná výstava v New Yorku

Pilar Albarracínová: *At žije Španělsko*, video, 2004; Lida Abdulová: *Bílý dům*, video, 2005–06

a americkocentrický feminismus (...). Odráží spíše vztahový model feminismu, model, který Chandra Talpade Monahtyová nazvala ‚feministicky solidárním a komparativním‘ a který se soustředí na dekonstrukci omezujících dichotomií (my/oni, centrum/periferie, bílí/černí) ve prospěch zkoumání témat vztahujících se k osobním i kolektivním zkušenostem žen napříč kulturami.“

Jenže akademickými diskusemi podložená rétorika, opírající se o teoretické autority, není u výstavy ještě zárukou skutečné významové, výrazové, stylové, ba ani kulturní rozmanitosti a diversity. To, co by se na první pohled mohlo jevit jako významný přínos – tedy začlenění marginalizovaných umělkyní z oné periferie Západu, je jistě důležitým krokem k podkopání hegemonie západní kultury, jíž dlouho trpělo i feministické umění. Problém však vězí v tom, že díky kurátorskému výběru se na výstavě většinou objevují díla očividně poučená západním feministickým kánonem. A není divu. Řada umělkyní sice pochází ze zemí třetího světa, ale prošly západním uměleckým vzděláním a velké procento z nich dnes buď žije v některém z uměleckých center Západu (New York, Londýn aj.) nebo zde má alespoň své galeristy. Netýká se to samozřejmě všech a nadto mezi vystavujícími najdeme i ženy, které byly z politických či náboženských důvodů ze svých domovů vyhnány a na Západě našly azyl. Z vlastní uprchlické zkušenosti čerpá například původem afghánská umělkyně Lida Abdulová ve vynikajícím souboru barevných fotografií a videa *Bílý dům* (White House, 2005–06), v němž mlčky drhne doběla vybombardovaný dům v Kábulu. Neméně úchvatná je videoinstalace *Přechod Surdy* (Crossing Surda, 2002) palestinské umělkyně Emily Jacirové, která ilegálně a skrytou kamerou zachytila dennodenní rutinu izraelským vojskem strážného pěšího přechodu na Západním břehu. Z obyčejné cesty do práce se stává nebezpečná výprava, při níž jsou zvláště palestinské ženy vystavovány svévoli a surovosti po zuby ozbrojených izraelských vojáků. K umělkyním, které zaujmou smyslem pro epickou zkratku a schopností proměnit intimní výpověď

ve věc politickou, patří také Srbka Milica Tomićová, kriticky glosující význam a podstatu národní identity po válečném konfliktu na Balkáně.

Proklamace a realita

Nezapomenutelných děl, v nichž by se – tak trochu staromilsky řečeno – „ženská otázka“ stávala prostředkem k reflexi globálnějších problémů přesahujících vztahy mezi pohlavími či nově a neotřele pracovala s různými aspekty genderové a sexuální identity, jež by přitom byly také silnou vizuální výpovědí, však na výstavě najdeme méně, než kurátorky ve svých proklamacích v katalogu i v tiskových zprávách slibují. Po návštěvě výstavy má divák spíš pocit, že se prošel jakousi trojrozměrnou encyklopedií prověřených strategií a témat feministického umění, která nepřináší žádná velká překvapení. Ačkoli jsou na výstavě třeba díla, která narušují tradiční heterosexuální kánon společnosti a kultury a řeší nejen lesbickou identitu, ale také třeba transsexualitu či hermafroditismus, většina z nich jsou až příliš didaktická a popisná. Japonská umělkyně Hiroko Okaida ve svých velkoformátových, počítačově upravených fotografiích například zachycuje mladé muže ve vysokém stadiu těhotenství. Tito rozjaření hoši však spíš než jako radikální narušitelé heterosexuálního pořádku vypadají jako představitelé zlaté mládeže, kteří nevědí, co s časem a s penězi, nebo jako špatní herci béčkové mainstreamové sci-fi komedie. Věrohodnost a apelativnost je ta tam. Explicitnost, která před několika desetiletími dokázala šokovat a následně vyvolat bouřlivé diskuse, působí ve věku internetu, digitálních technologií a vědeckých experimentů s kmenovými buňkami otřele a povrchně. Feministické umění, tedy to, co jeho průkopnice chápaly jako subverzní způsob narušování norem, kánonů, konvencí a stereotypů, se na výstavě *Global Feminisms* stává spíše stylem, či dokonce – jak ironicky poznamenal Peter Schjeldahl ve své recenzi na stránkách *The New Yorker* – uměleckou školou. Oproti výstavě *WACK!* se expozice v Brooklynském muzeu jeví jako manifestace politické korektnosti bez odvahy riskovat. Jestliže byla přítomnost menstruačních vložek

na galerijní půdě před pětatřiceti lety podvrtným gestem, dnes je vyprázdněnou formalitou. Banální, bíle „vyvločkovanou“ instalaci *Pokoj pro izolaci a zdrženlivost* (Room for Isolation and Restraint, 2000) od Priscilly Mongeové z Kostariky přitom během své komentované prohlídky Maura Reillyová neváhala označit za skutečný vrchol výstavy.

Současné feministické umění v podání Reillyové a nestorky feministicky orientované uměnovědy a spoluautorky výstavy Lindy Nochlinové (ta byla také kurátorkou zmiňované výstavy z roku 1976) je krotké a v mnohem ohledu školometské. Tím, že navíc tato kurátorská dvojice pojala výstavu salonním způsobem a až na několik málo výjimek od každé autorky zařadila jediné dílo, byl projekt ochuzen o hlubší a komplexnější uchopení nastolených otázek točících se kolem čtyř hlavních témat, která dělí i celou expozici: *Životní cykly*, *Identity*, *Politika* a *Emoce*. Milena Dopitová jako jediná umělkyně z České republiky je například na výstavě zastoupena pouze jednou fotografií z vynikajícího projektu *Sixty-Something* (2003), který sestává z cyklu fotografií, plastik a dvou videí a pojednává o ženském stárnutí. Takto vytržené dílo přitom není kromě popisku opatřeno ani základním vysvětlujícím textem, a tak před velkoformátovým tiskem zůstává mnoho návštěvníků bezradných.

Jsem přesvědčena, že zúžený výběr umělkyní a naopak rozšíření počtu jejich prací by výstavě jen prospěly. Ve své nutkavé a neúměrně velkášské potřebě ukázat, co vše feministické umění je – či může být –, navíc kurátorky zcela přešly otázku, co feministické umění *dělá*. Feministické umění, má-li skutečně dostát svému označení, totiž není stylem, nýbrž životním postojem a jedním z jeho cílů je změnit staletí degradovaný status žen v umění i ve společnosti. Jistě, takové cíle jsou ambiciózní a vyžadují vytrvalost a nekompromisnost vůči různým mocenským a institucionálním tlakům. Mnozí by mohli namítnout, že od dob zrodu feministického uměleckého hnutí se postavení žen na umělecké scéně výrazně zlepšilo a že na prahu 21. století původní radikalismus ztrácí své opodstatnění. Jenže zastoupení žen na velkých přehlídkách nebo na uměleckém trhu je nadá-

le oproti jejich mužským protějškům neúměrné, šovinistické výpady proti „ženskému umění“ (tento pojem má například u nás posměšný význam) na stránkách tisku se vedou dál a pokrok, který byl pro ženy dosažen v Severní Americe a v západní Evropě, rozhodně neplatí pro jiné části světa. I obecných důvodů pro kontinuitu feministického uměleckého hnutí je tedy nadále dost a onen „globální“ rámec, v němž je výstava v Brooklynském muzeu usazena, dává současným angažovaným umělkyním velký potenciál. Avšak právě v tom, aby ukázal, že feministické umění je něčím více než pouhým označením stylu, *Global Feminisms* selhal.

Možnosti kultivace feministického umění

Nejde přitom o to, že by současné feministické umění mělo plnit roli agitpropů a jeho představitelky by měly být pouhými aktivistkami. Jak ukazují některé umělkyně na výstavě, feministické umění dokáže být vizuálně silné, emotivně nabitě, alarmující a přitom reflektovat nejen sociální problémy či tělesnou touhu, ale také jemné nuance ženské psychy. K nim patří i španělská performerka a videoumělkyně Pilar Albarracínová. Ve videu *At žije Španělsko* (Viva España, 2004) zachytila svůj happening odehrávající se v madridských ulicích. Oblečená v kanárkově žlutém kostýmu a tmavých brýlích se prochází po bulvách a náměstích, pronásledovaná mužským dechovkovým orchestrem, halasně hrajícím paso doble. Její chůze se zrychluje; pak začíná utíkat a černě oblečení hudebníci s ní. Albarracínová tak vyjádřila situaci mnoha – nejen španělských – žen, které jsou na ulici dnes a denně vystaveny nestoudným mužským pohledům a obtěžování. Ironie se zde mísí se smyslem pro drama a obrazové sekvence, které po sobě následují, jsou vizuálně strhující a nezapomenutelné. Je to dílo apelativní i komické, angažované i krásné.

Autorka je historička umění a kurátorka, působí na Vysoké škole umělecko-průmyslové v Praze.

Global Feminisms: New Directions in Contemporary Art. Brooklyn Museum of Art, Brooklyn, New York, 23. 3. – 1. 7. 2007; Davis Museum and Cultural Center, Wellesley College, Massachusetts, 12. 9. – 9. 12. 2007.

Chlap, hrdina, duch, stroj

Chvála „mužského umění“

Genderová problematika se zdaleka netýká pouze ženské části společnosti, která začala s její systematickou analýzou v polovině 20. století. V současnosti je stále více zřejmé, že proces přehodnocování a hledání nových pozic a postojů je zákonitě také věcí mužské populace.

ZUZANA ŠTEFKOVÁ

Když se řekne „gender v umění“, většina lidí, kteří se s tímto termínem někdy v životě setkali, si patrně vybaví ženské či dokonce feministické umění. Není to jistě náhodou, vzhledem k tomu, že genderová studia navazují svou metodologií na feminismus a stejně tak problematika genderu (pochopitelně nejen v umění) patří do tradičního arzenálu feministicky zaměřených výzkumů. Toto obecně rozšířené pojetí však přehlíží důsledek soustavného zkoumání ženské genderové role, totiž fakt, že spolu s přehodnocením „ženskosti“ a všeho, co s ní souvisí, se do teoretického pohybu dostává i její mužský protipól.

Genderové kategorie

Následkem tohoto teoretického posunu se i v našem prostředí, byť se zpožděním ve srovnání se zeměmi na západ od bývalé železné opony, objevují jednotlivá díla, výstavy a teoretické texty, odrážející zkušenost, že ani umění produkované muži není jednoduše bez genderového přívlastku. Z pohledu na tyto, zatím spíše ojedinělé příklady zároveň vyplývá, že má-li se rod určitého díla vytvořeného mužem zviditelnit, musí jít o umění buď až přemrštěně „chlapácké“, nebo naopak takové, které tradiční podoby heterosexuální maskulinity zpochybňuje. Obě tyto kategorie zahrnovala výstava *Chlap, hrdina, duch, stroj*, která proběhla začátkem roku 2006 v bratislavských galeriích Médium a HIT v režii umělkyně-kurátorky Anetty Mony Chisy a Lucie Tkáčové. Na této výstavě, pojmenované podle variace na slovenské gramatické vzory mužského rodu (pro účely koncepce byl „dub“ nahrazen „duchem“), vystavova-

lo téměř 30 slovenských a českých umělců, jejichž díla kurátorky rozřadily do kategorií opírajících se o jednotlivé vzory. Tak se vedle sebe objevila díla ryze „chlapská“, zdůrazňující stereotypní maskulinní hodnoty a obligátní (hetero)sexualitu, „hrdinská“, tematizující zápas, ať už na poli sportovním či válečném, „duchovní“, týkající se nejen spirituality, ale i různých vznešených abstrakcí, a konečně „strojová“, zastoupená odkazy k automobilismu nebo třeba k typicky mužskému kutilství. Vytvoření této typologizace maskulinního umění však nebylo vlastním cílem výstavy. Kurátorkám šlo spíše o kritický pohled na genderové kategorie jako takové. V tiskové zprávě k tomu uvádějí, že usilovaly o „přehodnocení ontologie genderu v jeho různých výkladech, konstrukcích a aspektech“.

Znamená to snad, že se podle autorek výstavy genderové hledisko metodologicky přezilo? Patrně ne, vzhledem k tomu, že genderový koncept samy využily. Na druhé straně přitom autorky polemizovaly s populárním názorem, který gender nekriticky ztotožňuje s absolutně pojatou femininní či maskulinní charakteristikou. Toto dogmatické pojetí genderu popřely i tím, že svoji koncepci zformulovaly jako „dvě výstavy v jedné“, přičemž paralelně s díly slovenských „patriarchů“, ztělesňujících „mužnost (v) umění“ (Jozef Jankovič, Juraj Meliš, Rudolf Sikora), vystavily díla umělců, kteří s mužskými rodovými atributy pracují ironicky nebo podřývají koncept stereotypní „macho“ mužnosti prostřednictvím narcismu a naznačeného homoerotismu. Například Jiří Surůvka předvedl během vernisáže tematickou performanci, v níž ilustroval proměnu z chlapa-hrdiny v ducha a stroj – Michelina. Neméně ironický byl i hypersexualizovaný autoportrét Martina Piačeka, který se vypodobnil v roli uměleckého nadsamce. Takto přiznané vtělení se do vlastního díla okořeněné dávkou okázale maskulinní sexuality pochopitelně není ničím novým, co však odlišuje Piačekův autoportrét od, řekněme, autoportrétu masturbujícího Egona Schieleho, je právě ona dávka sebeironie, s níž Piaček paroduje souvislost mezi uměleckou kreativitou a digitálně vylepšeným mužstvím. Neméně účinnou strategií zpochybňující tradiční suver-

nitů mužského autorského subjektu je zdůraznění jeho závislosti na obdivujícím davu. To je případ dalšího z vystavujících umělců Juraje Dudáše a jeho alter ega, DJ Giorgia, fiktivní hvězdy showbusinessu, ucházející se o pozornost širokého publika na reálné autogramiádě v bratislavském nákupním centru. Dudášovu proměnu v populární „star“ lze přitom chápat jako vedlejší příznak současné krize (nejen mužského) subjektu, jehož identita se pozvolna rozplývá v záplavě vlastních obrazů. Podobným jevem nabourávajícím tradiční zobrazení maskulinity je přiznaný narcismus, který situuje tělo umělce do role žádoucího objektu. Příkladem by mohla být fotografie Jaroslava Kyši *Náramek*, na niž autor nalepil na svou mužnou chloubu flitry a takto vyzdobený penis si obtočil kolem zápěstí. Podvratnost mužského narcismu ještě vynikne, když si uvědomíme, že se jejím prostřednictvím mužské tělo otevírá homoerotickému toužebnému pohledu, který sice může vyzdvihnout mužnost sledovaného objektu, ale zároveň symbolicky ohrožuje její tradiční hetero-normativní základ.

Další sondy do norem maskulinity

Chlap, hrdina, duch, stroj nebyla pochopitelně jediná výstava zpochybňující nepsané normy maskulinity. Jako další příklad by bylo možné uvést expozici *On je rád feministka* (kurátorky Petra Hanáková a Alexandra Kusá, Buryzone, 2002) a okrajově i závěrečnou část výstavní trilogie Kataríny Rusnákové nazvanou *Medzi mužom a ženou* (Považská galéria umenia v Žilině, 1997) nebo projekt *Jako ženy* (galerie Nová síň v Praze). Posledně zmiňovaná výstava se sice opírala spíše o C. G. Junga než o Judith Butlerovou s její koncepcí performativity pohlaví, ale zato nastolila problém relativity mužského a ženského umění už v roce 1993.

Při pohledu na tyto přehlídky zabývající se „mužským uměním“ se vrací podezření, naznačené hned zkraye tohoto článku. Není genderové bádání, i když jsou jeho objektem muži-umělci, jen jakýmsi vrtochem ženských kurátorek? K tomuto problému lze přistupovat různě, ale jisté je, že ženy mají o kritickou analýzu tradičních pořádků emi-

nentní zájem. Citlivost vůči těmto aspektům naší kultury si totiž snáze vypěstuje ten, nebo spíše ta, kdo je na základě svého pohlaví považován/-a za odchylku vůči normě. Při tomto zkoumání kulturních norem by nás neměl zmást dnešní značný poměr žen mezi studenty vysokých uměleckých škol, a to především proto, že tradice výtvarného umění promlouvá i dnes v mužském rodě a to samé lze prohlásit i o většině současných uměleckých autorit. To, že je (zdánlivě neutrální) normou stále ještě umělec-muž, vyplývá mimo jiné z odlišného přjetí, s nímž se setkávají ryze ženské a ryze mužské výstavy. Zatímco prvně zmiňované jsou automaticky podezírány z ženského separatismu a (nedej bože) feminismu, čistě mužské výstavy či skupiny by patrně nikdo soudný z maskulinního šovinismu neobviňoval, pokud si ovšem s touto představou záměrně nepohrávají sami umělci.

Interpretační protipóly

Jedním takovým projektem bylo například kolektivní vystoupení *Každá kapka vyplývá něho semene by mne připravila o jedno mistrovské dílo* (Galerie Akademie výtvarných umění v Praze, 2000), představující skutečný výkvět (nebo spíše výstřik) uměleckého machismu. Sofistikovanějšího vyznění dosáhl slovenský umělec Lukáš Harušiak a jeho instalace *Party After Dinner*, inspirovaná známostí ikonou feministického umění, instalací nazvanou *Dinner Party* americké umělkyně Judy Chicago. Stejně jako autorka původního díla využil i Harušiak ruční práce ženského kolektivu, ale na rozdíl od ní nechal studentky SUPŠ vyšívat jména masových vrahů žen. Dívky, netušíce, či jména pomáhají zvěčnit, vyšily na kapesník se jménem rovněž svoji osobní značku, kterou pak Harušiak sám neuměle vyšil na další sadu kapesníků. S pomocí duplikátů onanoval a potřísněné semenem je vystavil spolu s originály. Celý projekt by mohl působit jako prvoplánový útok na ženy, kdyby se programově nedotýkal tématu autorství a genderových uměleckých strategií. Harušiak vycházel z předpokladu, že ženské umění prožívá na Slovensku konjunkturu, a tedy si záměrně přivlastnil feministické strategie, aby současně radikálně změnil jejich vyznění. Zároveň svým dílem manifestoval, jak důležitý je v takových případech rod autora pro interpretaci díla. Zatímco ženské autorství by patrně vedlo interprety k závěru, že se jedná o kritiku násilí na ženách, byl-li autorem muž, výklad díla se zásadně změnil. V rámci mužské solidarity si dokonce někteří profesoři pochvalovali, jak to Harušiak ženským „natřel“.

Gender se týká každého

Jak vyplývá z uvedených příkladů, gender v umění (ani jinde) nelze chápat jako „ženskou záležitost“, čemuž napovídá i skutečnost, že v průběhu několika posledních desetiletí vznikl na každé větší univerzitě specializovaný obor mužských studií. Tento zájem o mužskou půlku lidstva bychom však neměli jednoduše zaměňovat za psychologizaci umění ani za pouhé teoretické ospravedlnění mocenských bojů v rámci umělecké scény. Poukazuje totiž na obecně pocítovanou potřebu kritického přehodnocení genderových rolí uvnitř i vně zobrazení stejně jako v celé společnosti.

Autorka je kurátorka a teoretička umění.

Lukáš Harušiak: Party after Dinner, 2005

Odkud přijde gender do divadla?

Občanské sdružení nabízí téma

První domácí soutěž o divadelní hru s genderovou tematikou je uzavřená. Čekáme na výsledky. Čeho se můžeme nadít?

MARTA LJUBKOVÁ

Ilustrace Martin Kubát

Zatímco kupříkladu na finsko-švédském po-
mezí existuje (co bienále) festival ženského
divadla a ve španělském Cádizu se každoroč-
ně v rámci tamější přehlídky setkávají ženy
zabývající se uměním v širším slova smys-
lu, do českého divadla – navzdory tomu, že
máme nejen několik úspěšných dramatických,
jež ženství tematizují – se gender dostává
jenom okrajově.

Opomineme-li inscenace her Lenky Lagro-
nové a Ivy Klestilové, průkopnické v tomto
smyslu zůstávají profesionální projekty, kte-
ré vznikly v divadle Alfred ve dvoře (*Mezo*,
2003; *Ty jsi jen sajtákára*, 2005) a *Barbí-
ny* v Divadle Na zábradlí (v rámci Českoslo-
venského jara, 2005). Všechny zmíněné se
nějakým způsobem zabývaly otázkou žen-
ství, měly výrazný autorský charakter, provo-
kující jazyk – a kabaretní formu. Kladly otáz-
ky, které nechtěly nutně zodpovědět, přines-
ly na české jeviště nové zásadní téma, jejich
pojetí bylo konfesijní, osobní a výrazně auto-
biografické. Od té doby se na podobné téma
mezi profesionály nic zásadního neobjevilo
– ze zahraničních autorek s výrazným femi-
nistickým nábojem se u nás hrála jen Caryl
Churchillová (*Prvotřídní ženy*) a zejména
muži všelijak vykládaná, vyškrtávaná a upra-
vovaná Elfriede Jelineková.

Prvotní impulsy zůstaly nevyslyšeny – a di-
vadla se jako nástroje výchovy a vzdělávání
ujalo občanské sdružení Žába na prameni.
Letos v lednu vyhlásilo první ročník soutěže
o Zlatou divadelní žabu, rozuměj o divadel-
ní hru s genderovou tematikou. Cílem sou-
těže evidentně bylo hlavně najít text, kte-
rý by prolomil tematické bariéry a zase tro-
chu posunul hranice českého divadla. Nyní,
když mají organizátoři všech bezmála dva-
cet her na stole, se ukazuje, že k tomu nej-
spíš nedojde.

Od prvotního nápadu

Soutěž Žaby na prameni nebyla koncipo-
vaná jako klasická literární soutěž – „zašli
a uvidíš“. Organizátoři v čele s Danou Rado-
vou se od vyhlášení snažili s potenciálními
adepty konzultovat, odpovídat na otázky,
povzbuzovat. Ze čtyřiceti původně přihlá-
šených nakonec sebrala tvůrčí odvahu stej-
ně jen slabá polovina, a i z té musely být
dva texty vyřazeny, neboť účastníci údaj-
ně nepochopili základní zadání. Texty pro-
šly předvýběrem v Žábě a v předposlední
fázi se dostávají k porotcům (kromě jedno-
ho zástupce sdružení jsou to samí divadel-
níci). Ti mají za úkol určit pěti nejlepších
a ji pak motivovat k dopracování hry. Pak
teprve vyřknou svůj závěrečný verdikt. Do
věci se mohou zapojit i návštěvníci webo-
vých stránek Žaby, kde budou texty zveřej-
něny.

Přestože se hraje o finanční odměnu, taková
soutěž nemá tradiční atributy tvrdé konku-
rence: možnost diskusí a úprav jakož i neano-
nymnost hry možná svědčí o tom, že organi-
zátoři nemají s podobnou akcí dost zkušenos-
tí, možná o tom, že jim jde zkrátka o něco
jiného.

Dana Radová, sama nadšená amatérská
divadelnice, věří v edukativní moc divadla.
Poprvé se o jeho síle přesvědčila při cere-
monii předávání Kyselých žab, což je dal-
ší aktivita sdružení, a znovu pak na amatér-
ské přehlídce v Hronově. Tehdy někde se zro-
dila myšlenka, jak využít jeviště k realizaci
základního poslání Žaby: diskusi o gendero-
vých stereotypch.

Nad textem

Při debatě nad došlými texty, jejichž počet
sdružení mile překvapil, zatímco mě napadá
něco o nezlomném grafomanství, se dozví-

dám, že ani jeden z nich není hotovou hrou
připravenou k okamžité inscenaci. Ukazu-
je se také, že tak daleko ani organizáto-
ři v úvaze nezašli: počítá se (ve spolupráci
s Rádiem 1 a Českým rozhlasem 6) s radio-
prezentací, případně s autorským čtením:
v porotě je ostatně Marie Špalová, zástupky-
ně agentury Dilia, která se v poslední době
– zastíněna doposavad akčním konkurenč-
ním Aura-Pontem – rovněž angažuje na pod-
poru nově vznikajících her.

A co tedy adepti zaslali? Třeba parodii na
samotné organizátory a jejich úsilí přípra-
vit soutěž divadelních textů, hru z metalové-
ho prostředí anebo text o manželském páru,
který má převrácené genderové role, ale
před návštěvami to úpěnlivě tají, aby nebyl
nařčen z „nenormálnosti“. Hry prý byly bez
výjimky formálně tradiční, a jak dodává jed-
na z porotkyň, inspirovaly se hlavně televiz-
ními principy – což je ovšem neduh, jímž
trpí velká část současné české dramatické
produkce. Zatím mezi nimi není jediná, kte-
rou by si organizátoři dovedli představit na
velké kamenné scéně. Navíc celovečerní dra-
ma nepřišlo žádné.

Úkol soutěže (jenž, věřím, postupně zrea-
lističtěl) byl prý splněn – našel se okruh
autorů, kteří jsou schopni napsat konzis-
tentní situaci, vtipný dialog, vypointovanou
anekdotu. Na základě těchto drobných tex-
tových útvarů Žába na prameni najde nové
spolupracovníky, kteří pro ni mohou psát
skeče a připravovat zábavnou formou různé
debaty a kulaté stoly.

O to totiž Žába především usiluje: přístup-
ným způsobem popularizovat otázky gen-
derových nerovností. Jako jediné občanské
sdružení u nás k tomu volí cestu umění. Na
to, kdo se stane genderovým dramatikem
roku, si musíme ještě chvíli počkat.

Hradby se otřásají

Potížistky Věry Chytilové

Režisérka nechce kárat, ale přímo se podílet na změně. Jedno z hesel mladé politické strany Rovné šance, kterou založila spisovatelka a novinářka Zdenka Ulmannová a jejíž členkou je i Věra Chytilová, zní: Nechceme moralizovat, chceme zlepšit mravy! Umělecká tvorba spojená s politickou angažovaností má však v českém prostředí agitační pachut.

SYLVA POLÁKOVÁ

Vyjadřovat svůj politický názor vlastní tvorbou je právo všech umělců a umělek. Dění okolo je zdrojem inspirace, a pokud nemá být výsledek reportáží, nemusí usilovat o nezájatost. Dokud není dílo provedeno na zakázku, podléhá subjektivitě tvůrců. Dokument Věry Chytilové *Potížistky* se okamžitě po svém uvedení ve večerních hodinách na druhém programu České televize setkal s poměrně odmítavou reakcí. První kritické ohlasy svým tónem navázaly na (ne)přijetí strany Rovné šance a se samotným filmem nemají mnoho společného. Nelíbí se jim, že vznikl snímek o politické straně, které je navíc jeho režisérka členkou. Zlehčují názory těch, jež v dokumentu mluví o svých zkušenostech s nerovným postavením žen ve společnosti, a navrhuji svá řešení. Vyjadřují rozpaky a pobavení nad tím, jak se k politice vyjadřují „neprofesionálně“. Režisérka na své cestě Českou republikou za členkami této politické formace záměrně nevyhledávala jen ty, jejichž slovní projev ob stojí ve

veřejných médiích. Právě proto, že Chytilová prezentuje názory žen z různého prostředí, vyhýbá se jak agitačnímu vyznění, které by na „tribunu“ stavělo jen ony „mediální profesionály“, tak klišé, že feminismus zajímá jen vzdělané, ambiciózní a většinou ještě navíc svobodné ženy.

Mocenské ambice, nebo občanská nutnost?

Trasa Věry Chytilové na mapě České republiky prochází všemi čtrnácti regiony a v každém se zastavuje u konkrétních osudů. Setkání a rozhovory s těmito ženami jsou vážná i vtipná, ukřičená a podruhé zase zcela suverénní a klidná. Ačkoli oslovuje ženy, které propoují sympatie nebo členství k určité straně, není snímek monotónní. Z nasbíraných čtyřiceti hodin materiálu sestříhala rychle ubíhajících padesát minut. Vzdálenosti mezi jednotlivými regiony překonává pomocí záběrů pořízených z předního okénka auta, odkud pozoruje, jak se mění okolní krajina, ale ženská zkušenost s uspořádáním společnosti má všude stejné kritické body.

Žena, kterou bil její manžel a po závažném zranění ani nezískala od státu invalidní důchod, se přesto nenechala zlomit, našla odvahu odejít a začít znovu. Paní, která musela opustit zaměstnání, aby se mohla starat nejprve o své děti a pak o nemocné rodiče, po této dlouhé pauze už nezískala místo učitelky ve škole – našla jen práci na hřbitově, nad čímž se sama usmívá jako nad bizarním obratem ve svém životě. Absolventka vysoké školy bojuje už s několikátým zaměstnancem o stejný plat, jako mají její mužští kolegové. Mladá matka soudně vymáhá na bývalém manželovi základní výživné, které činí pouhých 1570 korun, ačkoli minimální finanční potřeby dítěte jsou podle statistického úřadu šest a půl tisíce. Před čoucími komíny havírovských dolů popisuje bývalá hornice, jak zdejší ženy dělaly takzvanou mužskou práci, ale když se doly zavřely a ony se stejně jako muži ocitly bez zaměstnání, musely doma ještě snášet hrubost svých zatrpklých manželů.

Ke každému z těchto příběhů bychom mohli doplnit alarmující číslo, kolik dalších žen se potýká s podobnými problémy, přes-

to se jimi velké politické strany zabývají jen okrajově. Podle režisérky dokumentu, členky strany Rovnost šancí, tedy nevstupují do komunální politiky, aby uspokojily své mocenské ambice, ale proto, že nemají zbylí, pokud chtějí své problémy řešit.

Mezi úderností a trapností

Film Věry Chytilové dokumentuje proces navracení hlasu ženám, které se této příležitosti chytají mnohdy s velkou vervou. Režisérka tento fakt ilustruje zvyšováním tempa ve střihu i v doprovodné dramatické hudbě, z níž někdy běhá mráz, jindy je použita jako satirické podtržení. Dynamickým střihem nebo švenky kamery doplňuje režisérka podle svého výpovědi respondentek.

V Třešti se baví na místě polozbořené autobusové zastávky s početnou skupinou žen, jimž se nelíbí praktiky radnice. Rozhořčení a možná i nervozita před kamerou je svádí mluvit jedna přes druhou nebo se opakovat. Nikdo je neinscenuje, jede se „napoprvé“. Teprve ve střihu Chytilová uplatňuje svůj nadhled a vtip – „hluché“ pasáže „přeskakuje“ zrychleným zvukem. Kdo chce namítnout, že režisérka podlehla tlachání, je na omylu. S nákupními taškami v ruce tu probíhá opravdová komunální schůze, z níž může přes různé překřikování nakonec vykristalizovat řešení. „Ženské štebetání“ není o nic horší než „pánský klub“. Nejprve by tedy diváci mohli mít nutkání mávnout nad takovými projevy rukou, protože působí jednoduše, ale řešení na úrovni komunální politiky, zda zavést školní autobus nebo raději pořídit nový trávník na fotbalové hřiště, nepotřebují dlouhé oficiální debaty, v nichž se mnohdy jen upevňují ega diskutujících. Že Chytilové připadá předvádění „nadřazenosti“ obzvlášť trapně vtipné, dokazuje scéna natočená v psím útulku, jehož ředitelka mluví před kotcem o situaci v české politice. V druhém plánu záběru si v kleci s nápisem „karanténa“ dva psi dokazují, kdo z nich má navrch. Vysoce postavení politikové, izolování od skutečného života, jsou podle „potížistek“ – včetně Chytilové – příčinou „nemocné“ vlády. Snímek burcuje k aktivitě. Hradby se otřásají.

V českém filmovém prostředí dovede takovou energii vyvolat právě Věra Chytilová – pokud jsme ovšem naladěni na její kousavý smích, v polistopadové tvorbě navíc méně ukrytý ve formalistických tajích. Titul „první dáma“ české kinematografie, který evokuje ozdobnou a pasivní roli, se k Chytilové nehodí. Teplý post, uznání za to, co bylo, a nevy-slovené doporučení „a bylo toho už dost“ ji očividně neláká. Nabádavé volání velké části kritické i divácké obce, aby se vrátila k formálnímu experimentování nebo přestala točit úplně (což můžeme vyčíst z častého „zmiňování“ jejího věku), tak trochu zavání snahou zakonzervovat nebezpečnou autor-ku. „Se vši úctou“ odepisují režisérku, která využila změny politického režimu k jasnějšímu způsobu vyjadřování. Ačkoli její snímek občas skutečně balancuje mezi zábavností, úderností i trapností, je znát z každého střihu, následného záběru nebo zvukové stopy, že o tuto „hranu“ Chytilová usiluje, protože opatrnější metoda by neměla dostatečně provokativní, „potížistický“ účinek.

Autorka je doktorandka na katedře Filmových studií FF UK.

Potížistky. ČR 2006, 52 minut. Námět a režie Věra Chytilová, kamera Tomáš Kobolka a David Čálek.

Z filmu Věry Chytilové *Potížistky*. Foto ceskatelevize.cz

Dívat se a chtít

Ideál mužnosti a jeho kinematografická reflexe

Zatímco otázka ženské problematiky ve filmu – co do autorství, způsobu zobrazení ženských hrdinek na plátně nebo jejich místa v příběhu – má v teoretickém uvažování nezastupitelnou pozici už od poloviny sedmdesátých let, vyvažující „mužské“ psaní citelně zaostává.

ŠÁRKA GMITERKOVÁ

Mužský schizofrenní rozštěp podle Finchera. Brad Pitt a Edward Norton v Klubu rváčů. Foto Taurus Film

Pro pozdní nástup Men's Studies, zkráceně Masculinities, jak se tento směr filmové reflexe nepřeložitelně nazývá, existuje několik vysvětlení. Předně se kinematografie a šířeji vizuální umění dlouho nacházely pod vlivem stěžejního článku Laury Mulveyové *Vizuální slast a narativní film* (1975), v němž autorka popsala genderově rozštěpenou situaci diváka v kině. Zatímco hrdina představuje akční činitel děje a nabízí divákovi jedinou možnost aktivní identifikace, ženské figury pouze pasivně procházejí příběhem, neboť jejich přítomnost definuje bytí pro pohled. Jednoduše řečeno: zatímco mužské postavy vyprávějí, překonávají překážky a odolávají nástrahám, ženy na plátna vstupují jako podívaná, ve funkci sexuálních objektů.

Trvalo skoro patnáct let, než toto monolitické teoretické paradigma získalo jemnější nuance, například alespoň částečné definování pozice diváčky – pokud chce aktivně spolu-prožívat děj, má se snad ztotožnit s mužským hrdinou? Popis modu fungování mužského pohledu detailnějšímu popisu dlouho unikalo také kvůli jeho splynutí s Gay a Queer studies. Stále však hovoříme o zkoumání odchylek od normy, tedy od vzájemného mužského heterosexuálního pohledu (male-to-male heterosexual gaze), aniž by tato norma byla přesně pojmenována a popsána. Důležité předpoklady pro přesnější práci s masculinities jsou následující: vědomí, že mužská identita na plátně na sebe nemusí brát pouze podobu aktivního činitele a odhalení potenciálu mužského těla coby podívané.

Tradiční plus nový muž

K tomuto posunu v chápání rádo by ustálené problematiky došlo pochopitelně i souhrou vnějších faktorů. Během uplynulých dvou dekád se objevily některé nové žánry (akční, bojové), nesoucí s sebou vlastní hvězdy a pojetí těla (Arnold Schwarzenegger, Sylvester Stallone), zatímco jiné prošly renesancí, jako třeba westerny a romantické komedie. Nezanedbatelný je rovněž nástup lifestyleových časopisů zaměřených na mužské čtenáře, z nichž nejbizarněji zní titul *Elle pour homme*. Vzájemná infiltrace módy a mainstreamové kinematografie na protínajících se polích maskulinního ideálu a mužské konzumpce mohla začít.

Ve své knize *Male trouble-Constructing masculinity* sleduje Abigail Solomon-Goudeauová

paralelní vývoj dvou archetypů mužské krásy od dob porevolučního francouzského malířství. Mužný hrdina stojí v opozici k efébnímu jinochovi; pokud tyto modely vztáhneme na kinematografii, je okamžitě jasné, že plátnům dlouho vévodil první případ. Akční figury osmdesátých a devadesátých let lze považovat za poměrně hysterickou nadstavbu dřívějších ideálních postav; jakoby atributy mužnosti, tvořené podle hesla „lépe, více, rychleji, dál“ byly odvetou ženskému hnutí za navždy ztracené jistoty. S dalším vývojem žánru sledujeme postupné zklidnění; protagonisté *Smrtonosné pasti* i *Smrtonosné zbraně* (Bruce Willis, Mel Gibson) již demonstrativně nevystavují na odiv přebujelé svaly, nechybí jim smysl pro humor ani přitažlivá charakterová směska neurčité barvy. Zdálo se, že konečně byla nalezena funkční definice nového hrdiny, jenže zároveň se rozbíhalo již zmíněné propojování showbusinessu a módy – prostředí, jemuž naopak dominoval efébní mladík. A tato formule měla naopak daleko větší naději na úspěch. Pokud vezmeme v potaz ještě další hlasy přispívající ke konstrukci ideálu, jakými je například koncepce Nového muže (New Man), který se nebojí své femininní stránky, pomáhá doma a přebaluje děti, nebo Nového chlapce (New Lad), jakési jemnější verze metrosexuála, pak začíná sestavení správného hrdiny připomínat nemožný úkol.

V devadesátých letech vznikly dva filmy, jež spojuje více či méně přiznaná nemožnost novým nárokům dostát: *Tváří v tvář* režiséra Johna Woo (1997) a *Klub rváčů* Davida Finchera (1999). Oba snímky získaly kultovní status mezi cílovou generací diváků, tj. mezi muži ve věku 18–35 let. Dále tyto tituly k sobě pojí až fetišistická posedlost vizuální stránkou: pozornost vůči stylovosti zbraní a obleků v prvním případě a důraz na odhalené mužské torzo připravené k boji v případě druhém. A konečně, Seana Archera v *Tváří v tvář* i bezejmenného vypravěče *Klubu rváčů* charakterizuje touha po jiném muži a zdaleka se nejedná o touhu čistě sexuální. Mnohem pravděpodobněji půjde o shledání ega a alter ega, přičemž chvilkový srůst konfliktních identit teprve umožní přiblížit se dobovým představám o dokonalosti.

Já je někdo jiný

Snímek Johna Woo pracuje s klasickým hollywoodským narativem, stavícím proti sobě vel-

mi schopného policistu a ultrapadoucha. Jenže tentokrát dojde k jejich reálnému spojení za pomoci podivné plastické operace, která agenta Archera v podobě teroristy Castora Troye vyše na tajnou misi do vězení. Mezitím se samotný Troy probudí z kómatu, donutí lékaře k nasazení protivníkovy obličeje a „výměna manželů“ může začít. Je tu hned několik pozoruhodných aspektů – za prvé nakolik mocně film prezentuje mužskou identitu jako soubor několika prostých triků, jako masku, již si lze podle potřeby nasadit a sejmut. Letitá tradice, přežívající od dob antického divadla až k dnešním travesty show a dalšímu oblíbenému příběhovému schématu „muž coby žena“, přitom výše zmíněné atributy vnímá jako ryze femininní. Za druhé se v centru pozornosti nacházejí těla obou mužů, snímek staví na odiv jejich rozdílnost co do vizuální přitažlivosti (Cageova vyrýsovaná fyzis proti Travoltovu povolenému trupu) i celkového stylu. Není bez zajímavosti, že tvůrci si byli dobře vědomi stylovatelného potenciálu díla, a proto na druhou z novinářských premiér pozvali pouze zástupce módních žurnálů, které obdarovali stejnou krabičkou, jaká na plátně dotvářela image tvrdého zabijáka. Odměna přišla v podobě foto-seriálů jasně čerpajících z úvodních sekvencí a následně již zmíněného kultovního statutu filmu mezi cílovou generací čtenářů a diváků. Třetí a nejzásadnější rys se vine celým dílem skoro ve formě našeptávání. Archer v kůži Castora Troye vyřeší své staré osobní trauma a zároveň napraví jeho vztahy se synem; soupeř užívající si policistovy identity sexuální uspokojí zanedbávanou manželku a svérázně poradí přehlížené dceři. Ideál snoubí natolik protichůdné představy – macho bojovník, perfektní vizáž, obratný milenec, pozorný manžel a pečující otec –, že pokud jej film touží zachytit, nezbude než nechat oba protagonisty alespoň dočasně srůst v jednoho.

Klub rváčů nabízí jiné příběhové schéma, totiž „buddy movie“, film o kámoších. V takovém případě aktivní nebo latentní homosexuální erotismus mužských postav nese bez narušení celou zápletku; tendence se vine napříč různými žánry. Na rozdíl od předchozího snímku Fincherův slavný titul vlétá schizofrenní rozštěp přímo do dějové linky a kromě komentáře aktuálního stavu mužské identity se ambiciózně vyslovuje k socio-politickým otázkám. Ačkoliv kritizuje přebujelé požadavky kladené na generační soupeřníky, jako žádoucí verzi sebe sama nabízí Brada Pitta. Neboť ve chvíli, kdy se Tyler Durden obrací k vypravěči a říká: „Rvu se tak, jak ty jsi vždycky chtěl. Šukám tak, jak sis vždycky přál“, zbývá mu jen dodat, že disponuje tělem, po němž vypravěč vždy toužil. A jak již bylo řečeno, vizualita tohoto díla se mocně opírá o bojové sekvence zaplněné polonahými těly. V jedné z nich se kamera doslova pase na odhaleném trupu Durdena/Pitta, zatímco o pár vteřin dříve k nerozeznání podobné torzo propagující značkové spodní prádlo stálo v centru posměchu obou mužů. „Sebezdokonalování je onanie. Ale sebeničení...“ prohlásil Durden/Pitt, jenže podstatným zůstává obraz, ať už k němu vede kterákoli cesta. Výsledkem budiž další křečovitě sešívání hrdina, nebo spíš „nadhrdina“, vybavený pronikavou myslí vypravěče a žádoucím reklamním tělem. Není úniku: ani film přesahující kategorii pouhé zábavy se nedokáže vyvléct z tyranie plakátové normy.

Autorka se zabývá genderovou problematikou v oblasti audiovizuálních umění, spolupracuje s festivalem Femina Film.

Starostlivá hlava a jednoduché srdce

Neklidné písňové vody Okkervil River

Texaská folk-rocková kapela Okkervil River, sdružená okolo zpěváka a kytaristy Willa Sheffa, měla s vydáním nového alba spojen těžký úkol – musela po opěvované desce Black Sheep Boy (Jagjaguwar; 2005) uspokojit fanoušky i kritiku. S aktuální deskou The Stage Names se jí to podařilo beze zbytku.

JAKUB PECH

Turné k albu *Black Sheep Boy* bylo natolik vyčerpávající, že si leader kapely Okkervil River musel vzít hudební dovolenou a vyrazit na cesty. Na jejím konci, když nějakou dobu bydlel v New Yorku, napsal Will Sheff sedmáct nových písní. Původně sice koketoval s myšlenkou na dvojalbum, posléze však při nahrávání podrobil skladby preciznímu a nelitostnému výběru a na *The Stage Names* se jich dostalo jen devět. Během rozhodování o koupi desky může pomoci skutečnost, že na graficky velmi vyvedených stránkách okkervilriver.com si lze celou výslednou kolekci poslechnout (stáhnout pochopitelně nikoliv).

Album je oproti svému předchůdci méně zneklidňující, nenalezneme zde kytarové exploze, jaké byly ke slyšení například ve skladbě *For Real*. Hudební dramata jsou budována za pomoci gradace a vokální naléhavosti. Will Sheff si musel během natáčení dát tříměsíční pauzu kvůli úplné ztrátě hlasu. Nadšení ze znovunabytého „nástroje“ je patrné z každé hlásky. Dynamika jeho výrazu jako by se chvillemi odmítala vtěsnat do zvukové konzervy (v písni *Unless It's Kicks*).

Už odplouvá loď John B.

Hudba *Okkervil River* je velmi civilní, až by se chtělo říct obyčejná. Normální řeka, která však při žádném posluchačově vstupu nezůstane stejná. Očišťující tekoucí vodu evokují také niterné verše z *A Girl in Port*: „Jsem jenom host, nejsem součástí své starostlivé hlavy a jednoduchého srdce.“ Jimi se dá vcelku přesně vystihnout nálada, která sálá ze všech devíti textů. Na závěr alba zařadil Will Sheff píseň *John Allyn Smith Sails*, která je doslova rejem odkazů. Jedná se o velmi vkusné zpracování dvěma sebevraždami ohraničeného životního příběhu amerického básníka Johna Berrymana. Když bylo Berrymanovi dvanáct let (tehdy se ještě jmenoval *John Allyn Smith*), jeho otec se zastřelil, a básník sám se ve věku pětapadesáti let rozhodl ukončit svůj život skokem z mostu. Tragický odchod ze světa byl posílen tím, že se toho lednového dne 1972 netrefil do řeky a údajně zemřel na břehu udušením. Okkervil River, pro něž je jeho tvorba evidentně velkou inspirací (svým EP *Sleep & Wake-Up Songs* z roku 2004 volně parafrázovali název Berrymanova nejznámějšího cyklu *77 Dream Songs*), se rozhodli touto písní vypravit básníkovi plavbu po Mississippi, již před léty minul.

U nás je tento literát jen málo známý; kromě ukázky v antologii americké poezie šedesátých a sedmdesátých let *Dítě na skleníku* (Odeon 1989) nebylo z jeho tvorby nic vydáno. Na zahraniční písničkáře má však velký vliv: nejvýraznějším příkladem je album *Henry's Dream* (Mute; 1992) od *Nicka Cavea*. „Henry“ je totiž Berrymanovo alter ego, které čtenáře provází temným světem jeho snových písní. Ale teprve Okkervil River mu skládají skutečnou poctu: Tíživá slova na samém konci alba odlehčí tím, že je zpívají na melodii písně v našich krajích známé jako *Už odplouvá loď John B.*: „Slyším pád mého otce a volání mé matky; slyším všechny ostatní šepat: ‚Vrať se‘; je mi to líto, musím jít; všechny jsem vás měl tak rád, ale je to nejhorší výlet, na kterém jsem kdy byl.“ Jako by najednou ona odrhovačka byla stvořena jen pro tento účel a teprve Sheffův posun ve významu ospravedlnil její existenci. Nejspíš právě vděčnému duchovi Johna B. má patřit ruka, která na vyšívaném obalu desky (dílo dvorního výtvarníka Williama Shaffa) mává z vody sbohem.

Autor je redaktor akutalne.cz.

hudební zápisník

Múm, hudba ze sezony zaříkávačů

Pavel Klusák

Letošní podzim přináší silnou vlnu čehosi, co je už nějaký čas ve vzduchu: hudby, která má příchod čarování a lidových rituálů – jako by zábavných, ale přesto se znepokojivým podtextem, třeba tyhle zaříkáčky někoho opravdu začarují! Newyorští Animal Collective se blíží masopustnímu reji kombinovanému s psychedelickou party; zvuk na novince *Strawberry Jam* (Domino Records) je opravdu hustý jako marmeláda. Stejně jako oni, i Akron/Family pocházejí z amerického venkova a ve městě jen dovyslovují svou hudbu. Na albu *Love Is Simple* (Young God Rec.) je kvartet v čemsi pokorný a harmonický, gospelové vícehlasy jako by odkazovaly k napojení na společný starý zdroj. Výrazy jako dada a absurdita se často pojí s extatickou spirálou, do níž vede album *Spiderman of the Rings* baltimorského Dana Deacona: tady už nevidíme synchronní kutilství kapely, ale mnoha vnitřních hlasů vycházejících ze sólového, jakoby posedlého a potrhleho performerů.

A potom jsou tu se svým čtvrtým albem islandští Múm, akustičtější než dřív, průzračnější, s dětsky rozpínavou fantazií i dětsky křehkými hláskami. Titul zní jako ze zaříkání: *Jdi a znič jedovatou škumpu*. Jedna členka Múm žila a studovala během nedávných let v Praze – což nezmiňuji samoučelně, ale proto, že v jistou chvíli slyšíme v propletenosti zvuků na albu i hlas z českého rádia, který říká cosi o zpracování dřeva. Islandská scéna bývá často brána jako celek, což samotné Islandčany notně šve a nelze se tomu divit. Představte si, kdyby vám někdo řekl: „Aha vy jste takový typický Čech.“ Navíc se Múm nijak nepodobají Sigur Rós nebo Björk, pomineme-li „organický“ přístup. Kytarista z Múm v měsíčníku Plan B uvedl, že obzvláště špatný nápad mívají pořadatelé, kteří jim na festivalu jako překvapení dají společnou šatnu s jinými Islandčany. Že tu druhou

Múm aneb plodný chaos. Foto Fat Cat Records

skupinu nebude jmenovat, ale hrála mimo jiné na pilu. Během festivalu se připojila a v zákulisí pak rozřezala pingpongový stůl. Vida, jaké věci se dějí na údajně tak pozitivní, ekologické a příkladné islandské scéně!

Vzpomínám dost rád na živé setkání s kapelou, která na jaře roku 2004 hrála v pražském Roxy: teprve přímo v situaci vznikající hud-

by se totiž ledacos vyjasnilo. Na pódium se dostavila šestice individuů, která jako by se místy zapomněla převléci z domácích mikin a košil do něčeho, co se nosí mezi lidmi. Z jejich chování měl člověk pocit, jako by se na scénu přestěhovala komunita, jež se (na přání publika) váhavě rozhodla sdílet s námi nějaký čas. Žádní neumětelové, ale nenašel

by se mezi nimi žádný zřetelný virtuos. Mísoto toho jsem na koncertě pozoroval, jak si islandští civilové od skladby ke skladbě předávají nástroje, vnořovaly se staré klávesy, elektrické kytary, akordeon, trumpet, foukací harmonika, laptop, xylofon, zvonečky, ale i pila a suzař: to jsou takové staré housle s přípevněnou plechovou troubou.

Před očima a v uších mi defiloval jiný typ virtuozity, připomínající dobře zvládnuté kursy první pomoci. Nikdo neříká, abys léta studoval hudbu, ale chyt' nástroj do rukou a vkleš se s ním do přítomné situace tak, abys, kdyby něco, byl schopen zasáhnout. Múm nehrají improvizace, ale každá píseň začíná hledáním, zkusmými návrhy přicházejícími z různých stran, ten plodný chaos trvá někdy půl minuty a někdy čtyři. Nakonec z něj vyplyne hudební myšlenka, na které se osazenstvo shodne a kterou společně podepře a vztyčí. Každý hraje tak, aby sám sebe neznásilnil či nepřecenil, nepochybně přitom spočítal i na vyznění celku. Abych to zestručnil: na koncertě islandské skupiny Múm jsem byl přítomný sugestivnímu modelu dobře fungující společnosti.

V těch dnech se shodou okolností konalo Pražské jaro a všude se mluvílo o návštěvě symfonického orchestru BBC s dirigentem Slatkinem. Mohl jsem vedle sebe postavit dva zážitky: těleso složené z virtuosů, hrající podle povelů dirigenta a naplňující jeho a skladatelovu vůli. A potom Múm, to kutilské bratrstvo, společně hledající hudební smysl v lidském setkání sebe samých. Proč mi Islandané připadli právě tak katarzní jako Beethoven?

Snad z důvodů, které znovu stvrdili v nových nahrávkách. Hudba Múm vzniká z lidského porozumění, vzájemného respektu, umění naslouchat každodennímu světu, bystrého zužitkování náhod. Je tu rovnováha mezi společnou smlouvou a osobní svobodou, je tu dobrý koncept a zároveň síla vlastníma rukama uvést ideu v život. Skoro by se zdálo, že nedělají víc, než že se snaží společně přežít. Jako vedlejší produkt při tom vzniká hudba.

Múm: *Go Go Smear The Poison Ivy*. Fat Cat Records; 2007.

Rozkoš z komiksu

Francouzský sémiotik Thierry Groensteen objevuje Česko

Kina jsou plná adaptací komiksů, o komiksové knihy a autory se zajímají už i naše velké vydavatelské domy, znalosti v oboru dohání většina redaktorů kulturních rubrik. O srovnání se situací ve Francii jsme požádali předního komiksového teoretika, bývalého ředitele Muzea komiksu v Angoulême.

TOMÁŠ HIBI MATĚJÍČEK

Různí teoretici považují za otce komiksu různé autory: Williama Hogartha pro sekvenčnost a použití bubliny, Rodolpha Töpffera pro jeho romány v obrazech nebo F. R. Outcalta s jeho Žlutáskem (Yellow Kid). Jak to vnímáte vy? Podle mého byl nejdůležitější Töpffer [ženevský učitel a výtvarník žijící v první polovině 19. století, autor tehdy novátorských satirických obrázkových historek; napsal Esej o fyziognomii, v níž se zabýval možnostmi sekvenčního vyprávění, z něhož se vyvinul komiks – pozn. autora]. On jediný poznal potenciál nového média. V jeho dílech si komiks poprvé uvědomil sám sebe.

Romány v obrazech od jeho doby učinily značný pokrok – autoři vyzkoušeli řadu výtvarných technik, žánrů i formátů. Jako by za těch sto padesát let dosáhly svého plného potenciálu. Existují ještě cesty, kterými by se mohl ubírat dál? Myslím, že s prostředím internetu se novou výzvou stává interaktivita.

Ve svých přednáškách projevujete jistou antipatii vůči dnes často používanému termínu graphic novel – grafický román. Proč? Existuje vhodnější termín? Není to antipatie. Jen necítím potřebu razit speciální termín pro... co vlastně? Pro pracovanější, „literárnější“, tlustší, černobílý komiks pro dospělé? Je to přece stále komiks. Podobné škatulky se jen těžko vymezují, a jejich vymezení se v každé zemi liší. Výraz graphic novel poprvé použil Will Eisner, který jím chtěl zdůraznit zaměření na dospělého čtenáře.

Myslíte, že existují specifické národní teorie komiksu?

Američtí kritici se méně soustředí na sémiotiku komiksu. Dva nejvýraznější z nich, Will Eisner, autor publikace Komiks a sekvenční umění (Comics and Sequential Art), a Scott McCloud, který vydal knihu Rozumět komiksu (Understanding comics), byli kreslíři. Není se co divit, že se soustředili spíš na rozbor vyprávěcích technik. Naopak Francie se už od průkopnických prací Pierra Fresnault-Deruela ze sedmdesátých let soustředí na teoretičtější, analytičtější přístup.

Celosvětově nejcitovanějším teoretikem komiksu je McCloud. Nebojíte se, že se jeho termíny stanou mezinárodním jazykem komiksové teorie?

Myslím, že to je spíš otázka jazyka. Zatímco anglicky dnes čte skoro každý, práce v jiných jazycích jsou méně dostupné.

Na českých univerzitách a akademiích existují ateliéry nových médií, ale na rozdíl od Francie se doposud žádný nespécializuje přímo na komiks. Byl jste lektorem komiksových studijních programů, můžete přiblížit, jak takové studium komiksu vypadá?

V Angoulême otevírá Evropská univerzita obrazu (Ecole européenne supérieure de l'image) tříletý obor. Studenti mají předměty kreslení a řadu cvičení, ale absolvují i teoretičtější přednášky z dějin komiksu nebo scénaristiky.

Je nějaký rozdíl mezi výtvarným a scénaristickým studiem komiksu?

Univerzita nepořádá speciální kurs pro scenáristy a pochybuji, že by v budoucnu pořádala – psát se můžete naučit jinde. Nemyslím si, že by se komiksové scénáře tolik lišily od scénářů filmových nebo od románů.

Ve vyspělejších komiksových kulturách je možné se kresbou komiksu živit. Ale co komiksovou teorii?

Ani ve Francii se většina autorů neživí jen komiksem a mává další práce: ilustraci, reklamní kresby, storyboardy, výuku... A komiksový teoretik? To není profese, jen rozkoš [jedna z Groensteenových prací se jmenuje Rozkoš z komiksu – pozn. autora].

Jaký je objem komiksů publikovaných ve Francii? Mohou komiksová nakladatelství počítat s podporou státu?

V roce 2006 bylo ve Francii publikováno na 3700 alb, což je podstatně víc než kdykoliv dříve – a víc než dost. Ano, nakladatelé mohou počítat s podporou státu, ale jen u projektů, které jsou prodejně náročné. A jedná se většinou o půjčky, které je třeba v průběhu let splatit.

Ve svém nakladatelství Éditions de l'An 2 jste vydal komiks Anna chce skočit od české autorky Lucie Lomové. V Česku kniha vyšla až několik měsíců poté. Jaký měla ve Francii úspěch?

Kritika ji přijala dobře – ale prodeje nebyly vysoké. Těžko můžete očekávat zázrak u autora, kterého nikdo nezná, když mu konkuruje tolik jiných knížek.

Plánujete přetiskovat další zahraniční autory?

Počátkem příštího roku vyjde Brit Gary Northfield, Holanďanka Judith Vanistendaellová nebo Američan David Martin Goodbrey. Samé objevy.

Máte po svém výletu na pražský Svět knihy a třeboňský Anifest přehled o situaci na komiksovém trhu u nás? Co byste domácím autorům a nakladatelům doporučil?

O zdejším trhu mám přehled jen všeobecný. Mám-li doporučovat, pak nejspíš, aby si nakladatelé i autoři hledali vlastní styl, vlastní identitu – namísto kopírování zahraničních, nejčastěji amerických vzorů. Pouze jedinečností dosáhnete univerzálnosti.

Jakou cestu má zvolit český autor, chce-li publikovat svůj komiks ve Francii?

To nejvíc závisí na stylu práce. Doporučil bych rozhlédnout se po festivalu v Angoulême a kontaktovat nakladatele, kterému by jeho práce mohly konvenovat.

Osm let jste řídil angoulémské komiksové muzeum. Co taková funkce obnáší?

Jako ředitel a kurátor jsem vedl muzeum v letech 1993–2001. Muzeum však nejsou jen sbírky a stálé expozice, tak se označuje celé komiksové oddělení Národního centra pro komiksové umění a obraz (Centre National de la Bande Dessinée et l'Image – CNBDI), které se zabývá třeba i obrazy digitálními. Byl jsem zodpovědný za rozšiřování sbírek a za výstavní programy, workshopy a vzdělávání, za knihovnu, dokumentaci a publikační činnost. A v roce 1996 jsem začal vydávat magazín Deváté umění (Neuvième Art – 9e Art).

Má komiks nějaká výzkumná a sběratelská specifika oproti jiným oblastem umění?

V komiksovém muzejnictví vlastně musíte vytvářet dvě paralelní sbírky: tištěné publikace a původní kresby. A zejména výstavní režim pro kresby je velmi přísný. Po tříměsíční výstavě musí kresby kvůli křehkosti papíru tři roky ležet v depozitáři bez přístupu světla. Abyste mohl výstavy obměňovat, potřebujete tedy podstatně víc kreseb a materiálů, než jaké jsou skutečné výstavní kapacity.

Co ve své funkci považujete za největší úspěch?

Asi není na mně, abych hodnotil své úspěchy. Možná by se za ně dalo považovat získání asi šesti tisíc originálních komiksových kreseb nebo vedení velkých výstav autorů jako Töpffer, Herriman nebo Moebius.

Thierry Groensteen (nar. 1957) je francouzský literární vědec, sémiotik, teoretik komiksu, kurátor a lektor belgického původu. V letech 1993–2001 byl ředitelem Muzea komiksu v Angoulême. Vlastní nakladatelství Éditions de l'An 2. U nás vyšla v roce 2005 jeho kniha Stavba komiksu (Système de la bande dessinée).

Korektní sestřička bohyně moudrosti

Zdalo by se, že překonáváme dobu, kdy mluvit o feminismu „se neslušelo“. Není to ale za cenu toho, že se feminismus, přelakovaný na scientistní „gender studies“, vzdává své politické podvrtnosti a filosofické hloubky? Otázku klade filosof a feminista v jedné osobě.

MIREK VODRÁŽKA

Sova Minerva vzlétá za soumraku – a jak zdůrazňuje G. W. F. Hegel v rámci své filosofické pedagogiky nočního vědění, s přibývajícím tmou je v noci každá kočka černá.

Toho si ostatně byly vědomy už v druhé polovině 19. století některé výjimečné české ženy, jako Eliška Krásnohorská, když ve své víře v intelektuální rovnocennost začaly pracovat na založení prvního soukromého dívčího gymnázia v Rakousku-Uhersku, nazvaného příznačně Minerva. I ony musely vystoupit z noci „absolutního“ dobového vědomí a procházet temnou slují společenských obvinění, například že žena, která usiluje o emancipaci prostřednictvím vzdělání, se odcizuje svému úkolu manželky a matky (spisovatel V. Hálek), staví se proti Bohu a odvěkým zákonům, a tudíž bude potrestána (pedagog E. Hrys), či musí být aspoň nešťastně provdaná, protože šťastně vdané ženy se o emancipaci nestarají (politik F. L. Rieger).

Nevychovej nikoho pod třicet

Historie ženského vědění a vzdělanosti vychází cyklicky za soumraku epochy. I u nás vylétla sova Minerva po dlouhé době svobodně teprve po pádu komunistického režimu.

Jednou jsem se vracel pozdě v noci s kamarádkou-bohemistkou z večírku, kde většina přítomných žen byla z okruhu „gender studies“, ženských nebo přímo feministických organizací. Bylo to v druhé polovině devadesátých let, kdy se tyto aktivistky musely téměř každodenně potýkat s nejrůznějšími „absolutními“ misogynními a antifeministickými názory a předsudky – respektive kdy se „řád pohlaví“ pro většinu společnosti jevil jako přirozený, konstantní a neměnný. Ten večírek byl vlastně sešlostí zvláštního klubu specializovaných odborníků na černé společenské kočky či rozbíječek nového dobového „absolutna“ společenského pohlaví.

Než přijela noční tramvaj, vyprávěla mi, že když ještě v osmdesátých letech studovala na gymnáziu, profesorka vyučující světovou literaturu jednou prohlásila, že dílo francouzské spisovatelky a filosofky Simone Beauvoirové *Druhé pohlaví* bude se studentkami probírat, až dosáhnou minimálně třiceti let. V té chvíli jsem nad sebou slyšel zatřepání křídel.

Slýchávaly i první minervistky od svých učitelů, že spisek *Poddanství žen* od Johna Sturta Milla budou probírat, až se prosadí otázka ženského univerzitního vzdělání?

Jsou otázky „druhé pohlaví“ vztahující se k „zotročení“ ženské existence otázkami mimo pedagogické možnosti?

Vzhledem k humanistické tradici J. A. Komenského – která se stala i silnou argumentační oporou pro ženy propagující ženské vzdělávání v 19. století, neboť smysl vzdělání spočívá v tom, aby se člověk mohl stát člověkem – se tento postoj jevil téměř jako pedagogické selhání.

Potřeba jakési „mimoškolní pedagogiky“ s více než desetiletým odkladem se mi v té podzimní noci vtiskla hluboko do mysli. Nejen proto, že profesorčin postoj byl motivován přesně podle tradičního diferencujícího kritéria, kdy dívkám se v učení dostává jiný druh vědomostí a informací, anebo její pedagogickou sebeabdikací – jako by nebylo možné si osvojit zkušenost dospělých –, ale především samotnou temností a nejasností, která obklopuje lidské vědění, poznání a možnosti genderové výchovy obdobně, jako noc obklopuje chodce ve městě.

Lze skutečně o jistých věcech mlčet v čase, pakliže je tento čas strukturován pouze pravidelným zvoněním školních hodin? Je opravdu nezbytné určitá témata podmiňovat poznáním, které kráčí mimo samotný

Markéta Korečková: Centra, 2004 (instalace v Pražské botanické zahradě)

Filosofická obrana Minervy

systém a čas vzdělání? Je opravdu světlo pedagogického vědění pro určité otázky příliš umělé?

Je možné učit revoluci?

Možná že profesorka literatury byla příliš ovlivněna perspektivou existencialistické morálky, podle níž se lidská bytost naplňuje pouze ustavičným přesahováním a překračováním k dalším svobodám, tedy mimo ženskou „imanenci“ – mimo vše, co je nehybné, považované za dané či osud a co je subjektu situací vnuceno či bere na sebe podobu újmy.

Asi byla příliš ovlivněna existencialistickou interpretací možností výchovy, podle níž – jak ostatně napsal v doslovu slavné knížky Jan Patočka – i dílo Beauvoirové dokumentuje snahu proniknout nad omezenost sociálního a duchovního původu, kdy její pohled není viděním pro pohled, „nýbrž je kusem orientace, tedy praxe, činu, kterým se proměňuje starý svět, prostě přijímaný, v nový, aktivně se osvobozující“.

Lze „učit“ na školách tento druh existenciálního aktivismu? A lze od mladých studentů reálně očekávat nějaké „kusy orientace, proměňující starý svět“? Výjimečně snad ano, ale standardně asi sotva. Stejně tak je možno se ptát dál: lze vyučovat na školách punk, anarchismus nebo dokonce radikální feminismus, pakliže meze otázky vzdělání jsou vždy orámovány Jaspersovou existencialistickou tezí, kdy „odpověď nebude dána žádným poznáním, ale, ať to zní jakkoliv podivně, rozhodnutím“? Je možno vyučovat existenciální revoluci nebo politickou vzpouru či občanské povstání? Je možno vyučovat performativně existenciálního ANO nebo NE?

Ve světle těchto otázek se postoj profesorky už nejeví jako nepedagogický, ale spíše jen jako ne-pedagogický: prostě určité poznatky a formy vědění patří do roviny jiného než vzdělanostního času.

Na druhé straně, a tedy v kontrastu k této dobově možná přepjaté „existencialistické“ pedagogické sebeabdikaci, stojí výchovná teze Paula Freira, podle níž učitelé jsou vlastně „politikové a umělci“, a proto se musejí podílet na takzvané osvobozující výchově, která podněcuje uvědomovací proces (konscientaci). A právě od učitelů se očekává pedagogická angažovanost ve prospěch „potlačovaných“. Není to ale spíše utopie či potvrzení existence ne-pedagogické pedagogiky?

A jak dnes vnímá česká společnost pedagogicky angažovanou feministickou konscientaci?

Právě snahy o ni se po roce 1989 staly motorem mnohých ženských nevládních aktivit, až nakonec vyústily například do cyklů vzdělávacích seminářů nebo několikaletých projektů typu „Gender ve škole“ či do snahy institucionalizovat genderové metody na různých akademických pracovištích.

Zdálo by se, že současný stav vzbuzuje naděje, neboť zavádění gender studies nebo women's studies v rámci vysokoškolského systému považují i přední světoví sociologové, jako například I. Wallerstein, za projev „experimentování, diverzifikace a decentralizace“.

Je proto dosti pravděpodobné, že dnes by ona profesorka světové literatury i pod vlivem různých příruček a manuálů pro učitele nesoucích název „Genderově citlivá výchova“ zaujala jiný postoj.

Situace se tedy zjevně pomalu proměňuje. Dokonce by se mohlo zdát, že genderové

otázky opustily noční čas Minervy a nadšeneckých spolků zkoumajících černé kočky, protože genderová témata se stále více začínají institucionalizovat v denním světle školních seminářů a kursů.

Nočním městem dnes projíždí tramvaj označená velkým písmenem G (jako gender) a lidé do ní mohou skoro neproblematicky nastoupit, protože je funkčně doveze tam, kam přibližně potřebují.

Jenže mohou tito pasažéři vezoucí se ve specializovaném voze vědění zároveň slyšet v hlučném a umělém provozu školního vědění jemné zvuky křídel Minervy, která už svým zrozením naznačuje složitou dialektiku (ženského) poznání? Starý mýtus totiž říká, že Minerva se zrodila bez matky, přimo z hlavy Dia, když předtím snědl bohyni rozumu Métidu, aby jí zabránil porodit dceř, která by ho podle věštby měla převýšit moudrostí.

Nevede dialektika vědění od přímého poznání a setkání s bohyní rozumu (Métidy) přes temnou racionalitu moci (Dia) až k emancipaci z temnoty systému moci a zrození k vlastní moudrosti (Minervě-Athéně)?

Genderová věda proti feministické filosofii

Skutečně – jak mytická, tak i historická filosofická feministická moudrost nevzešla přímo z matky, ale naopak z konfliktu s otcem. Mýtus neodkazuje k zlatému věku moudrosti bohyně. I filosofka H. Nagl-Docekalová upozorňuje, že projekt feministické filosofie vyšel nikoli z imanentního vývoje bádání, nýbrž byl iniciován feminismem jako politickým hnutím a zůstává na něj stále pevně vázán. Kladení filosofických otázek má svůj zdroj v politickém angažmá v boji proti diskriminaci, kritice ideologie a filosoficky napomáhá institucionalizaci svobody.

Nebyl u nás genderový projekt po roce 1989, a tedy od samého počátku špatně filosoficky založen? Cožpak nebyly Minerviny otázky, vycházející původně z pozice zájmu o osvobození ženy, označeny za příliš politické, silně ideologické a především za málo vědecké? Nedeterminovala absence druhé vlny ženského hnutí u nás samotnou formu, ale i obsah toho, jak u nás byla Minerva přijata? A nevzala na sebe v Čechách filosofie genderovou roušku vědeckosti, apolitičnosti a neideologičnosti?

Neprosadila se snad koncepce, že gender studies neboli rodová studia jsou na rozdíl od women studies a feminismu „odbornou vědeckou disciplínou“ a mají údajně sledovat a interpretovat pouze empirická data o rozdílech obou pohlaví, vytvářet sociální senzitivitu a kultivovanost a formovat společnost „z pohledu gender“? A neposílila se tak nepřímá ona tradičně zjednodušená obecná představa, že „feminismus je ideologií žen reflektujících své postavení“? Cožpak genderový diskurs nebyl na počátku prezentován takto sebevymežujícím způsobem proto, že údajně na rozdíl od feminismu není disciplínou ideologickou a humanitní, ale „sociálně vědou“?

Bohužel právě samotné tvrzení o ideologičnosti a neideologičnosti bylo a je vždy dvakrát ideologické: neboť si na jedné straně pohrává s ideologickou představou vědy jako oborem lidské činnosti, která je neutrální a kterou garantuje nezávislý subjekt, participující zcela objektivně na nějakém metadiskursu; na druhé straně jsou taková

tvrzení a postoje ideologií právě i proto, že stabilizují a legitimizují dané poměry, které ve feminismu spatřují ohrožení své moci.

Polistopadová teze, že „gender je věda a feminismus ideologie“, byla navíc reliktem doby, kterou ovládal pozitivistický duch, prosazující se například prostřednictvím empirických výzkumů, a marně Minerva zdůrazňovala v kontextu „krize evropských věd“, že vědecký svět je účelovým univerzem, který při hledání objektivní povahy světa odhlíží od celku světa. A nikdo neslyšel její troufalou otázku, zdali je to vůbec podnik, který má hlubší smysl.

Gender byl navíc prohlášen za „organizační princip“. A opět, jako by nikdo nedbal nesouhlasného šumu Minerviných otázek, zdali si dá někdo filosofickou práci, aby vysvětlil mechanismus tohoto všemocného principu a přihlédl například k strukturalistickým analýzám nebo samoorganizujícím se diskursivním procesům. Samotný genderový diskurs je tak dogmaticky pojmám jako nějaký diskursivní „stát“ či homogenní struktura s autonomním či všudypřítomným suverénním organizujícím principem.

Věda, technika, psychologizace

Tím došlo k zásadní akulturaci, kulturně-politickému posunu. Na Západě se na rozdíl od nás gender studies většinou neskrývají za masu empirických informací, ale naopak velice jasně deklarují i politické postoje stejně jako v rámci feminismu, queer nebo gay and lesbian studies.

Původně společensky filosofické a politické Minerviny otázky se společensky „ztechnizovaly“ a „zvědečtily“. Po kolapsu marxistického režimu, kde se vědeckost a technika staly otevřeně ideologickými nástroji, se zdálo, že na uvolněný společenský trůn musí dosednout nová vědeckost a nová technizace společnosti, jako by šlo stále především o techniku společenského řízení – například narovnání genderu ve struktuře pracovního trhu, ve vylepšení pracovního práva nebo procentuálního zvýšení počtu žen ve vrcholových politických orgánech.

Filosoficky a politicky plnokrevnou bohyni Minervu na společenském piedestalu tiše nahradila sociální Genderistka. Politicky pobledlá, filosoficky pohublá, feministicky pudná a politicky superkorektní. Slovo revoluce nebo utopie – nemluvě o změně společenského systému – je pro ni téměř tabu. Nezrodila se ani z módy, ani z pluralitní potřeby různých forem moudrosti, ale především z potřeby vědomé politické náhražky a pod tlakem kulturně-společenských okolností. Zpočátku dokonce nechtěla být vůbec spojována se svou příliš politicky angažovanou feministickou západní sestrou. Jako by se bála, že tenhle kognitivní vztah bude znakem jejího špatného kádrového vzdělačského profilu, který může v konečném důsledku znamenat i nedoporučení výjezdni doložky do oblasti svobodného bádání, vědění a poznání.

Když Genderistka vstoupila do institucionálních prostorů lidského vědění jako pedagožka, pak problémy nepolitizovala, ale psychologizovala. Nehovořila příliš ani o lidské svobodě, ani nekritizovala žádný společenský nebo politický systém, ale jen mluvila o tom, jak genderově citlivě pracovat s chlapci a dívkami. Dokonce i politická kritika se zpsychologizovala – vláda se prostě „chová genderově necitlivě“.

Genderistka zavedla frazeologické výrazy, jako například „genderové senzitivní chování“, které se vyžaduje nejen od vlády a politiků, ale dokonce i od médií. Neklade se tudíž důraz na určitý způsob racionality, argumentace, a tedy řád genderového diskursu, ale předpokládají se v jeho kontextu spíše výjimečné psychologické schopnosti. Je to, jako bychom vyčítali někomu, že nemá hudební citění nebo talent. Psychologizací politického problému se ale snižuje jeho strukturální političnost.

A jak jde dohromady dekonstrukce genderové hierarchie s institucionalizovaným hierarchizovaným školským systémem? A je možno genderovými školními příručkami, posilujícími genderově citlivou výchovu v rámci projektu *Rovné příležitosti v pedagogické praxi*, bořit genderové stereotypy, a to zase jen jinými kulturními stereotypy, například když se v takových příručkách vykresluje antifeministicky smýšlející muž jako obtloustlý, malý a poněkud přitroublý týpek?

Filosoficky je gender založen na partikularismu, kde gender jako pars (část) intervenuje a ovládá veškerý celek. A tak se například při zdůrazňování naprawy nerovnoprávnosti v kontextu pracovního trhu nebo volby povolání potlačuje skutečnost, že v tomto částečném aspektu je především ve hře celá svoboda lidského bytí a celý politický systém.

Gender je jako osvětlená tramvaj poznání, která projíždí nočním městem a z níž se vše jeví daleko jasnější a srozumitelnější. Pakliže z ní ale člověk vystoupí k otázkám a problémům lidské svobody, moci nebo poznání, ocitá se za hranicemi genderu – v daleko temnější a komplexnější struktuře – obdobně jako osamocený chodec v nočním městě. Tato tramvaj nás ale nepřeveze přes hranice autentické svobody, která začíná skutečně „rozhodnutím“ neustále znovu a znovu vykračovat do neznámého temného sociálního města a ke svobodě samotné lidské existence a poznání.

Přesto když uslyšíme v této existenciální samotě nad sebou tichý šustot křídel, existuje naděje, že nikdy vlastně nekráčíme sami. Nad námi ovšem nepoletuje nějaký ochranný spásný anděl, ale jen Minerva s tisíci nejasnými a někdy i hodně temnými otázkami, které však dokážou narušovat pevnou imanenci lidského bytí a poznání.

S pojídačem živých myši a filosofem Ladislavem Klímou lze tak parafrázovaně konstatovat, že lepší je vystoupit z rozjeté tramvaje zavčas sám než se z ní nechat vyhodit na její konečné.

P. S.: Nabízí se oprávněná genderová otázka, kde jsou v této kritice přítomni Genderisté? V tomto případě jsem jim poskytl výsadní úkol podřezat si pod sebou větve a padnout do soumráčných temnot bohyně Minervy. Je to jedna z možností, jak se i muži mohou stát radikálními feministy.

Mírek Vodrážka (1954) je filosof, působil jako redaktor undergroundové revue Vokno. Publikoval knihy *Feministické rozhovory o „tajných službách“* (1996), *Chaokracie* (1997) a *Esej o politickém harémismu*, nyní připravuje k vydání soubor esejů *Decivilizace. Spolupracuje s Genderovou informační a tiskovou agenturou.*

Nový výkop

Týdeník Respekt změnil podobu

V pondělí 3. září 2007 se na novinových stáncích a v poštovních schránkách předplatitelů objevil týdeník Respekt v novém formátu a grafickém zpracování. Po několika odkladech došlo ke změně, která se poté, co většinový podíl ve vydavatelské firmě loni získal uhlobaron Zdeněk Bakala, víceméně očekávala.

FILIP POSPÍŠIL

Kdyby nešlo o živoucí legendu (a možná i trochu zkamenělý památník) české žurnalistiky, nemělo by asi cenu upínat k posledním proměnám Respektu pozornost. Jenže tyto noviny mají kořeny v samizdatových časopisech Sport a Revolver Revue a byly to vůbec první porevoluční noviny – pod názvem Informační servis vycházely od 21. listopadu 1989, jako Respekt od března 1990. Jejich základním znakem byla (přes období svazáckého poblouznění klausovskými reformami) kritičnost a nekompromisní postoje vůči politickým i ekonomickým mocným. To redakci vyneslo nejen řadu ocenění, ale i žalob. Při pročitání graficky nezaměnitelných novin v dopravních prostředcích spojoval jejich příznivce pocit sounáležitosti, až spiklenectví.

Chceme prodávat jako Reflex

Staronový časopis, nyní magazínového formátu, v barvě a na zvláštním křídovém papíře, má podle současného šéfredaktora Martina Šimečky přilákat novou skupinu čtenářů. Prošel kvůli tomu nejen změnou grafiky; pozměnil se i obsah. Hodnotit novou éru po prvním vydaném čísle je předčasné. Ale nemožu zapřít, že nová podoba týdeníku, který si dosud uchovával jistou prestiž pro svůj názor, investigativní nesmlouvavost a schopnost odolávat komerčním tlakům, svědčí při nejlepším o bezradnosti a kompromisech redakce.

S prvními změnami časopis přišel již v dubnu letošního roku. Rozšířil se o články přebírané z britského týdeníku The Economist, esejistické texty světových autorů, kulturní rubriky a rubriku Trendy. Podle tvrzení zástupců vydavatele šlo o úspěšný krok. Od dubna 2007 se čtenost Respektu údajně zvýšila o 17 procent. Šimečka rozšíření redakce i novin především o kulturní a literární část vysvětloval snahou získat nové čtenáře – zejména ženy, kterým byla nepřijemná negativita i přílišná političnost dosavadní podoby listu. Ta změna ale nestačila. Prodej

novin, který se podle údajů Unie vydavatelů z května 2006 pohyboval těsně nad 23 tisíci výtisky, má podle představ nového vlastníka vzrůst nejméně na úroveň podobných časopisů (tedy téměř 80 tisíc jako u Reflexu nebo okolo 60 tisíc jako u Týdne).

Zvýšení prodejnosti se redakce pokouší dosáhnout různými změnami. Na první pohled nejzjevnější jsou ty grafické. Namísto převážně černobílé novinové podoby dosavadního týdeníku čtenáři dostávají do rukou časopis o málo větší než Týden a vybavený hlavičkou s podivným šrafováním. Upoutávku na hlavní články čísla zdobí amatérský ohnutý růžek, důvěrně známý uživatelům prvních verzí Windows. Ano, již v devadesátých letech jste si mohli na vlastním počítači vyrobit podobně vkusné svatební oznámení. Jaké jsou vlajkové barvy novin, zůstává nejasné. Kromě červené Týdne a Economistu a zmíněného šrafování se objevuje i nešťastný žlutý proužek, s nímž se pak setkáváme u odkazů na web a e-mail y i uvnitř novin. Úvodní obrázek kreslíře Respektu Pavla Reisenauera nemá nadále na titulce dostatek prostoru.

Fejeton dobyl další baštu žurnalistiky

Nová podoba Respektu však nespočívá jen ve změně barvy a papíru. Čtenáře má nalákat řada nových rubrik: anketa (v prvním čísle na poněkud nudné téma, od kolika let by se měly děti učit cizí jazyky), krátký přehled událostí nadcházejícího týdne, stručný přehled komentovaných zpráv z minulého týdne (z něhož však není jasné, do jaké míry se jedná o zprávy vlastní či jen opoznámkovanou Četku). Asi po vzoru Osmého dne v Reflexu zařadil Respekt rubriku Respekt – Despekt, v níž jsou hodnoceny pozitivní a negativní události týdne. Za pozitivní však dost nepochopitelně tentokrát označil jmenování Barbory Tachecí novou ředitelkou Radiožurnálu. Nová je Odpověď na otázku čtenářů (i když ta první nic převratného neodhaluje – platit

státní penzijní pojištění se musí). Nevysvětlený zůstal název rubriky Prvních 15 minut, asi má představovat studenty uměleckých škol. Rubrika Příběh úspěchu zase přináší poněkud předvídatelný příběh malého podnikatele. Komentáře v rubrice Na pozvání sice napsali autoři dobrého jména (Pavel Kosatík, Ivo Mathé), ale v zásadě se jedná jen o takové lehké letní plkání. Podobně vyznívá fejetonový příspěvek v rubrice Jiné oči, rubrice Žádná věda a Mimochodem. Dohromady by to spíš bylo na pár kratších glos.

Z kvalitnějších článků v čísle potěší dlouhá reportáž Jáchyma Topola z Grónska, rozhovor s kosmologem Lindem a materiál o ČEZ. Jde o texty, které starší čtenáře Respektu přesvědčují, že to je stále ještě trochu původní časopis a že je dobré si jej alespoň občas koupit.

Co ovšem řeknou na změny jejich adresátů? Myslím, že si jich nejspíš vůbec nevšimnou. Distribuci nové podoby Respektu nedoprovázela nijak mimořádná reklamní kampaň. A tak se magazín nově vybavený lesklým kabátem i vnitřkem: grafikou, která připomíná estetiku minulého desetiletí, a znaveným, jaksi nejistým obsahem snadno ztratí. Zatím uvízl mezi zavedenými tituly. Vybral si tuto společnost: Týden, Reflex, Profit, Instinkt, Mladou frontu Plus. Dostane se z toho ještě?

přešlap

Tolerance jako náboženská pravda

Lidové noviny informovaly o tom, že jeden švédský regionální deník otiskl karikatury Mohameda v podobě psa. Očekávané vypalování evropských ambasád se zatím nekoná, stačí ale nějakou chvíli počkat, až to nějaký deník v muslimském světě rozmázne. Odhlédneme-li od možnosti, že si tak média vytvářejí vlastní kauzy (už dávno zjistila, že není složité vytvořit masovou hysterii a pak z ní udělat událost), nejvíc na takovém počínání zaujme pohrávání si s pojmem svoboda vyjadřování. Nyní i před dvěma lety v navlas stejné kauze se totiž novináři zaštiťovali výroky o tom, že brání právě tento typ svobody. V kauze karikatur ovšem nejde o svobodu vyjadřování, ale o ovládnutí takzvaného veřejného prostoru. Dosud jej většinově zaujímalí snílci o multikulturní společnosti, tedy o takové společnosti, kde si sice každý zachová svou kulturní identitu, ale většinovou ideologií bude tolerance. Obhájcí takového systému pak stanovují, co je a není ještě tolerantní. Všechna náboženství je nutné zatlačit do privátní sféry, považují se totiž za nositele absolutní pravdy, zatímco jedinou absolutní pravdou je tolerance. „Pokud se věřící dožaduje, abych jako nevěřící dodržoval jeho tabu ve veřejném prostoru, nežádá můj respekt, ale mé podřízení. A to se neslučuje se sekulární demokracií,“ napsal loni Flemming Rose, editor listu Jyllands-Posten. Jinými slovy: Chcete nosit šátek na hlavě? Jste netolerantní. Nelíbí se vám vulgární zobrazení Ježíše Krista? Jste netolerantní. Říkáte nám, že jsme netolerantní? No tak to jste hrozně netolerantní. Křesťané už ve většině evropských zemí nemají sílu protestovat, síla muslimů je ovšem jiná. Ostatně sami zastánci „svobody vyjadřování“ to přiznávají. „Jeden komik řekl, že by neměl problém se před kamerou vymočít na bibli, ale neodvážil by se provést tutéž věc s koránem. To bylo vyvrcholení série znepokojujících výskytů autocenzury,“ napsal Rose. Jednoho znepokojuje spíše poznání, že žije v civilizaci, kde za zdroj zábavy se považuje fakt, že se někomu vykálate před dům. A protože jste dosud beztréstně dělali sousedovi v ulici, štve vás, že vazoun z vedlejšího města si to nechce nechat rovněž líbit. Na druhé straně jsou bouře proti karikaturám určitým přiznáním slabosti muslimského světa. Muslimům by totiž mělo být jasné, že když Evropané obhajují svobodu vyjadřování karikaturami dosahujícími úrovně legendárních kresbiček z časopisu Ogoňok, mají své vrcholné období už za sebou.

Jiří T. Král

INZERCE

BABÍ LÉTO

V PSYCHIATRICKÉ LÉČEBNĚ
BOHNIČE

S O B O T A
15. ZÁŘÍ 2007
OD 13.00 HODIN

**18. ROČNÍK FESTIVALU HUDBY A DIVADLA
V RÁMCÍ TÝDNŮ PRO DUŠEVNÍ ZDRAVÍ**

SCÉNA PŘED KOSTELEM:
OSWALD SCHNEIDER / SDRUŽENÍ RODIČŮ A PŘÁTEL ROPY
JUSTIN LAVASH & GUESTS (LONDÝN/USA) / KRÁSNÉ NOVÉ STROJE
LONGITAL / TY SYČÁCI / SURMATAHARRY'S COPTOR MIX (BG)

SCÉNA MEZI STROMY:
SMÁDNÝ KMET / DŘEVĚNÉ PYTLÍ V JUTOVÝCH UHLÍCH
SKRYTÝ PŮVAB BYROKRACIE / OTK / ATLANTIC CABLE (CDN/BH/CZ)
NEW KIDS UNDERGROUND / NEDĚLNÍ LIDÉ

KAVÁRNA V. KOLONA
NEDABA / JEREMY SAXON BAND / SEGUNDO

SCÉNA I.
 4. ROČNÍK MEZINÁRODNÍHO FESTIVALU
BEZDOMOVCEKÝCH DIVADEL
JEŽEK A ČÍZEK • AHA SZÍNPAĐ (BUDAPEŠŤ) - LET'S LEARN LANGUAGES
AHA SZÍNPAĐ (BUDAPEŠŤ) - THE KING IS DYING
STREETS ALIVE THEATRE COMPANY (LONDÝN) - DON'T GO THERE
JEŽEK A ČÍZEK (PRAHA) - PŘÍPAD ZBORCENÉ PÁTERE
RATTEN 07 (BERLÍN) - NASHOERNER/RHINOCEROS
KUNSTHAUS SANANIM (PRAHA) - ŽEBRÁČKÁ OPERA

SCÉNA II.
DIVADELNÍ OZVĚNY ZÁVISLÉHO ZUBRA:
LOUTKOVÉ DIVADLO ORFEUS - OTESÁNEK
ŠERMÍŘSKÉ DIVADLO KRKAČI - TRABLE SLUHY FABIÁNA
NOUZOVÉ DIVADLO NESPOUTANÉ MŮŽE-UM - DIVOČINY
PT DIVADLO - WESTERN
LACHTANÍ DIVADLO HONZY KOVAŘÍKA - WANTED ROY BEAN

SCÉNA III.
BANDŮJAM! - OPEN MEC SESSION PRO KAŽDÉHO
VYSTOUPÍ NAPŘ. AIRON HITMAKER, JOHN HEAVEN A MŮŽE I KDOKOLI Z VÁS!
VEZMĚTE S SEBOU KYTARY, TEXTY A PŘIJÍDETE ZPÍVAT, ČÍST, HRÁT...

DOPROVODNÝ PROGRAM:
PSYCHOHRÁTKY / PSYCHOPORADNY / ŠACHY / DESKOVÉ HRY / VÝTVARNÉ DÍLNY
CHRÁNĚNÉ DÍLNY / KELTSKÁ VESNÍČKA / ETNOCATERING A MNOHO DALŠÍHO
VSTUPNÉ: 80 Kč (STUDENTI, DŮCHODCI 50 Kč, RODINY S DĚTMI 120 Kč).
DĚTI A VOZÍČKÁŘI ZDARMA.

VÍCE INFORMACÍ: **WWW.UNIJAZZ.CZ**
ZMĚNA PROGRAMU VYHRAZENA.

Maso, ženy a svoboda duše

Od vegetariánství k genderu

Dominik Lukeš

Letos na podzim to bude šestnáct let, co jsem přestal jíst maso. Už si přesně nepamatuju proč, ale vyloučení masa z jídelníčku se stalo běžnou součástí mého života a nevyžaduje si žádnou ideologickou podporu. Tato změna však měla jeden zcela nečekaný důsledek. Změnila to, jak se stavím k literatuře svého dětství. Když se občas znovu začtu do knihy, často mě překvapí, jak negativně na mě působí, když se hrdinové mých formativních let bez zamyšlení pustí do masitého pokrmu. Je to překvapující tím spíš, že masožravé sklony naprosté většiny mých přátel mě ponechávají chladným. Literární vzory mých raných let pro mě totiž byly více než jen zábavou, byly jistým způsobem mnou. Jejich síla formovat mé názory a konání byla veliká, ale očividně ne bezmezná. Za své sekulárně humanistické levicové pojetí světa vděčím jim. Přesto jsem to nakonec byl já, kdo změnil je, když se důležité okolnosti mého života dostaly do konfliktu s životem těchto předloh.

Přestat jíst zvířecí mrtvoly je poměrně snadné. Kdybych si vedl diář, tak by nebylo obtížné tuto změnu určit přesně na den. Má cesta k feminismu však trvala mnohem déle než ta k vegetariánství. Jestli je feminismus skutečně vyvrcholením osvícenského pojetí rovnosti, se ještě uvidí, ale není pochyb o tom, že je dodnes jednou z nejradikálnějších výzev našim kolektivním předsudkům. Není snadné přijít s myšlenkou o mnoho radikálnější než to, že je nutné všechny formy genderového determinismu neustále podrobovat kritice. Nabourat se do samého jádra našeho kolektivního pojetí přirozenosti a zásadně omezit sféru vlivu pohlaví biologického na pohlaví kulturně vytvořené je převrat darwinovských dimenzí. Odmítnout se připojit k automatickému souhlasu s tím či oním pojetím přirozenosti ženy a muže je leckdy stejně společensky nevhodné jako odmítání masa na zabijačce, ale otázka je, do jaké míry je závazek k myšlence spojen s chováním. Nejist maso je možné i bez zásadní internalizace myšlenky rovnoprávnosti zvířete či zdravého karmicky čistého života. Lze ale zastávat radikální feminismus bez určité změny v chování? Jak by taková změna měla vypadat?

Model pejsek a kočička

Inspiraci by bylo možné hledat opět v narativních celcích, které daly tvar mému dnešnímu já. Také zde je pro mě leckdy obtížné se vyrovnat s postoji i chováním postav, které by mi před dvaceti lety připadaly normální. Stejně jako si dnes skoro nikdo nedokáže sebe samého představit jako účastníka rozhovorů měšťců v *Huckleberrym Finnovi*, kteří se těšili z toho, že výbuch kotle na parníku nezabil člověka, ale jen nějakého negra, tak i já se jen těžko ztotožním s knihami a filmy, které zobrazují ženy jako pouhé předměty mužské žádostivosti. Podíváme-li se s genderově vyostřenými brýlemi na celou řadu příběhů světové literatury od Shakespeara až po Kunderu, zjistíme, že představují ženu s omezeným osudem. I tam, kde nezřídka nacházíme silné a sebevolné ženy, vidíme je nakonec perspektivou společenské konstrukce, která zakládá svou vizi genderového světa v podstatě z mužského úhlu pohledu. Veměme si třeba *Pyšnou princeznu*. Zde je zobrazení žen dvojí: princezna se z křehké zhýčkané bytosti stává modelem pracující „socialistické“ ženy a chuva moudře radí králi. Z pohledu západní kinematografie stejné doby je to dílo téměř feministické. Jenže odkud pramení moudrost chůvy? Z výchovy dětí, kojení, blízkosti k zemi (a k lidu). A princezna, přestože umí jezdit na koni a zapojí se do práce ve mlý-

Jaroslav Hladký: Pekáček, 1968

ně, skončí na erotickém útěku před mužem, který jí lhal o své identitě. Podoba ženy se tak na povrchu mění, ale o tom, že její místo ve společnosti bude definováno s odkazem na muže, není pochyb. Podle vědkyně Barbory Sengrové je rozdělení genderových rolí patrné i ve zdánlivě nevinném vyprávění o Pejskovi a Kočičce, kde je Kočička, stejně jako předoucí Penelopé, asociovaná s tradičně ženskou starostlivostí a pečlivostí, zatímco Pejskovi zbude odysseovsky mužská tvorivost a nezávislost.

Přepsat knížky nestačí

Co to ale znamená pro vzdělávání? Měli bychom se snažit revidovat minulost tak, jako se dnes někteří snaží zakázat ve školních knihovnách Huckleberrého Finna, nebo tak, jak Pleva přepsal Robinsona Crusoea z imperialistického rasisty v levicového idealistu? Již před lety jsem se v tisku zastal politické korektnosti jako užitečného prostředku pro připomínání si nutnosti neustále se stavět tvář v tvář našim předsudkům, ale co se svobodou lidského ducha? Kdybychom byli vydáni napospas myšlenkám našich vzorů, nikdy by se nám nepodařilo dosáhnout pojmové ani skutečné změny našeho společenského prostředí. Já bych se nikdy nestal vegetariánem a ženy by dnes nemohly volit. Uvažujeme-li tedy o tom, jak vnést do vzdělávání více jazykové a obecně sémiotické genderové rovnoprávnosti, měli bychom se pozastavit i nad tím, jak vypadá naše svoboda i svoboda těch, které se snažíme nalákat na konverzaci, o níž doufáme, že nalomí jejich předsudky a zároveň nás nedonutí představit si naše přesvědčení jako jistou formu předsudku. Chceme-li se snažit o vzdělávání, které nepovede jen k formování nových předsudků, musíme vedle rovnoprávnosti a informací nezbytných pro její dosažení najít prostor také pro vyjádření svobody lidského ducha. Protože jinak si tato svoboda najde možnost vytrysknout jinde. Spoléhat se pouze na přepsání učebnic, jako by se jednalo o pouhou změnu životosprávy, aniž bychom se s učiteli i žáky zabrali do rozhovoru

o tom, kudy se ubírají naše myšlenky, by bylo nerozumné. Účastníci vzdělávání jinak tento rozhovor povedou bez nás a dialog bez dialektického protivníka je mnohem snazší přeměnit v litanii předsudků.

Autor je lingvista.

Nešlap, nelámej

Na co zaměřit pozornost ve své škole

Jana Valdrová

Škola je služba veřejnosti, nikoli trhu s hierarchizovanými modely. Má umět respektovat osobnost a pomáhat komukoliv nalézt vhodný způsob seberealizace i s ohledem na osobní zájmy, přání, schopnosti. Jak zjistit, zda právě vaše škola nediskriminuje jedno či druhé pohlaví? Zaměřte se nejen na učebnice, učební plány, chod instituce, ale i na způsob komunikace vyučujících se žáky a žákyněmi.

Prolistujte učebnice

České školské pomůcky jsou stále poznamenány patriarchalistickými přístupy. Píše a mluví se přednostně a převážně o výkonech mužů, v extrémech ústících v pohrdání životem (je hrdinstvím zemřít při překonávání rekordů?). Ženy jsou hodnoceny podle toho, jak umějí mužům vytvářet zázemí. Problémem je i jazyk: způsob oslovení budiž dojem, že v lavicích sedí jen chlapci. Úkoly se zadávají způsobem „Zeptejte se německy spolužáka, zda chodí do kina“, „Zapiš, co jsi pozoroval mikroskopem“. Genderová kvalitativní analýza učebnic hodnotí, zda způsob zobrazení ženství a mužství poskytuje všem rovné šance k uplatnění jejich schopností. Není-li třeba některé pohlaví v určitých souvislostech podreprezentováno či zcela nechybí (obraz ženy-političky, muže-otce). Učebnice mají pravdivě tematizovat kladné i záporné stránky genderových rolí (neměly by pěstovat kult „paní domu“ a nezmínit při tom ženinu finanční závislost na muži). Musí

dodávat jedinci odvahu volit i „netradiční“ identity. Důležité je proto nabízet životní vzory: mediálně vděčným obrazům zpěváků, fotbalistů a modelek mají umět konkurovat medailony slavných filosofek nebo archeoložek, mořeplavců či sociálně citlivých podnikatelů, jakým byl Tomáš Baťa.

Rozumíš tomu opravdu?

Ženských postav je v učebnicích nepoměrně méně a jejich počiny bývají hodnoceny jako méně významné, popřípadě se zdůrazňuje takzvaná ženská stránka. Jazykové učebnice jsou charakterizovány stereotypními motivy rodin, kde „otec je inženýr; matka prodavačka, syn studuje a dcera má přítele“, obsahují sexistické „vtipy“. Přírodovědné obory inscenují potravinové řetězce v přírodě jako „krutý boj na život a na smrt“, čímž opravňují patriarchalistický princip dobytelských a konkurence. Filmy o přírodě ukazují potápěče, jak „s nasazením života“ krmí žraloky rybami, demonstrujíce „vítězství člověka nad přírodou“. Slovník „vítězů“ zná konstrukce „dobýt vesmír“, „ovládnout přírodu“, „zvítězit nad živly“, „pokořit horu“, „vstoupit na panenskou půdu“. Učebnice biologie, chemie, zeměpisu postrádají pasáže o následcích bezohledného plnění přírody člověkem, kapitoly o zodpovědném životním stylu (například chemické složení potravin a účinky na organismus), informace ze života prostých lidí, třeba o osudu dívky z Pobřeží slonoviny.

Témata, jež vedou k dobře placeným profesím – kupříkladu technologie výroby produktů anorganické chemie –, odrazují dívky abstraktností výkladu a absencí odkazů na jejich životní zkušenost. Studie ukázaly, že dívky by se více zajímaly o fyziku, třeba o princip elektromagnetického záření, kdyby součástí této látky byly „měkkí“ pasáže o využití satelitu při monitoringu deštných pralesů. Absence vazeb na ženskou životní zkušenost je nejpříznačnější pro matematiku, informatiku a předměty technického zaměření. Ale i výtvarnou a hudební výchovu, sport, ruční práce, práce v dílnách a na pozemku, vaření lze koncipovat tak, aby zaujaly obě pohlaví a rozvíjely osobní schopnosti. Čeští vyučující jsou dost erudovaní a mají fantazii k přípravě zaměstnání takového charakteru, aby zabavili dívky v dílnách a chlapce při práci s textilem; aby přitáhli chlapce k vaření a nadchli dívky třeba pro malbu monumentální kompozice na téma Velkého třesku (jedním z typických problémů dívek je totiž odvážit se „proniknout do prostoru“).

Silní a slabé

Vyučující často podporují dynamičnost a soustředěnost chlapců, u dívek je neshledávají dostatečně ženské. Vzniká začarovaný kruh: dívky a chlapci vnímají požadavky vyučujících a přizpůsobují se jim, vycházejí jim vstříc; sami stereotypy potvrzují a produkují. Je třeba položit si následující otázky: Jak často vyučující vyvolávají a nechávají promlouvat dívky, chlapce? Kolik času z vyučovací hodiny jim věnují? Je vhodné nechat výuku nahrát na video a pak analyzovat. Nezaznívají stereotypy typu „klukům nejdou cizí jazyky“, „jako dívka nebudeš informatiku tolik potřebovat“ aj.? Jak a za co vyučující chválí, odměňují a kárají které pohlaví? Jaké činnosti jim přidělují, jak organizují jejich práci v týmu? Chlapcům se často svěruje vedení týmu – učí se „šéfovat“; dívky uklízejí třídu a chlapci nosí „těžké“ pomůcky. Kluci obsluhují technická zařízení, dívky se to ani neučí. Vyučující pěstuje dělení na „slabé“ a „silné“ pohlaví výroky jako „dva silní chlapci odnesou tuto lavici“ atd.

Ve výčtu nekorektních přešlapů lze pokračovat dlouho. Je třeba vypěstovat si na ně citlivost. Ale ani sterilit korektnosti nepomůže – bez pochopení a skutečného přijetí lidské rozmanitosti. Neopakujme chyby našich učitelů a ponechme studentům nenalinkovaný životní prostor.

Autorka působí na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Redakčně kráceno.

Na vojáky a na Johanku z Arku

S Lucií Šebelovou o unisex pomůckách a prožitcích

Na vysoké škole se nám jeden přednášející smál, že holky elektrickým obvodům nerozumějí, ale když tu chemii chtějí studovat, budou je potřebovat. Ať tedy přijdou k tabuli a předvedou se. Kluky si moc nevolal. Tajům obvodů ale pořádně nerozuměl téměř nikdo. Ta šikana začíná už v předškolním věku. Vychovatelka z brněnské Montessori školky si genderových stereotypů ve výchově a vzdělávání všimá a snaží se jim předcházet.

ALICE DVORSKÁ

Co je v dnešním systému vzdělávání a institucionální výchovy z genderového hlediska špatné? Začíná to od narození. Často jsou děti od malička oblékány, jak to údajně přísluší jejich pohlaví, jsou jim připomínány jejich role. Kluci nesmějí vyjadřovat emoce, holčičky musí být hodné, vždy pomáhat a kluci je musí ochraňovat. Osobnost dítěte se takto nemůže správně rozvinout. Také vidím, jak tito lidé dospívají. Muži jsou často nesamostatní a ženy vtlačené do pečovatelské role.

Pokud je dítě jiné, je za to postihované, ať už ostatními dětmi či učitelským personálem. Může být sebelepší škola, ale učí-li v ní personál, který genderové předsudky a stereotypy přijal za své, samozřejmě podle toho jedná.

Jaké zkušenosti vás k těmto názorům vedly?

Byla jsem vždy pro alternativu. Když v Brně začala vznikat waldorfská základní škola, zajímalo mě to. Ale bylo to na mne příliš nábožensky zaměřené. Potom jsem se dostala k Montessori pedagogice. Samozřejmě mám i vlastní zkušenosti. Ve škole jsme slyšeli, že holky se něco technického budou muset naučit, zatímco kluci to pochopí. Nebo nám říkali: „Ty si určitě vybereš tento obor, když jsi holka, není tam matika.“

Co je to pedagogika Montessori?

Maria Montessoriová byla první lékařka v Itálii, pracovala jako učitelka a psychiatrická. Zjistila, že údajně nevzdělatelné děti (většinou handicapované nebo z ulice) vzdělat lze. Je však třeba přejít na určité a jim příjemné prostředí a způsob práce. Na základě jejích myšlenek vznikly školy, jež se rozmohly po celém světě. Montessori byla později pronásledovaná fašistickým režimem.

Na jakých principech je ona pedagogika založená?

Jde o jinak upravené prostředí a odlišný přístup ze strany učitelského personálu. Ten je pozorovatel. Není autoritativní, dítě pouze usměrňuje. Spolupracuje s rodinami dětí. Výuka je založena na projektech – sledování vývoje kuřete, poznávání pravěku apod. Vychází z konceptu senzitivních období dítěte. Při výchově jde o přirozený důsledek, a ne o trest, jímž si dospělý vynucuje autoritu. Udělá-li dítě něco špatně, diskutuje se a kupříkladu poškozená věc se společně s ním opraví. Dítě se učí zodpovědnosti a zároveň mu ponecháváme volnost.

Nabourává Montessori pedagogika genderové stereotypy cíleně, nebo je to jen rámec, který vám umožňuje pracovat v souladu s vašim feministickým přesvědčením?

Ne, cíleně ne. Mé kolegyně mají dost zúžený pohled, způsobený svou vlastní výchovou. Třeba při pasování dětí z předškolních na školní propagovaly modrou stužku pro kluky a růžovou pro holky. Na obou bylo napsáno „školák“. Pak se mi podařilo prosadit oranžovou stužku s nápisy „školák“ a „školačka“. Kolegyně chtěly holky a kluky odlišit, ale zcela nelogicky. Přitom král, který děti pasuje, zkouší ze znalostí každého stejné.

Na druhé straně je Montessori koncept v obecné rovině z genderového hlediska korektnější. To lze vidět na pomůckách nebo praktické výuce. Ta imituje činnosti běžného života, jako jsou domácí práce, a není určeno,

Lucie Šebelová. Foto Alice Dvorská

že je něco jen pro kluky nebo holky. V rámci projektové výuky se také bavíme o povoláních. Ptám se dětí, co si myslí o ženách či mužích v zatím pro ně netradičních profesích. Děti se nad tím zamýšlejí a časem na to samy nějak přijdou. Domnívám se však, že tento přístup by se dal provozovat i v konvenčním zařízení. Záleželo by na jeho vedení.

Máte unisex pomůcky. Co to vlastně je?

Třeba různé kostky, s nimiž se pracuje. Dítě si je samo vybere tak, jak to momentálně cítí. Máme třeba i růžovou věž, ale ta růžová neznamená, že je jen pro holky. Pracuje s ní každý, kdo na to má chuť a má zrovna senzitivní období pro práci s tímto materiálem.

Máte i kočárky a pistolky?

Máme je pro nově přichozí děti, aby si lépe zvykly, i když by v Montessori třídě být neměly. Samozřejmě jim nabízíme jiné činnosti. Je však vidět, že se výchova dětí odráží i v tom, co si vybírají. Samozřejmě může někdo chtít panenku a jiný autíčko. Ty hračky však tolik nerozvíjejí smysly jako naše pomůcky. Ale samozřejmě bych je nezakazovala.

Dochází i u vás k tomu, že se děti v rámci her separují podle pohlaví? Jak to řešíte?

Většinou to odráží výchovu těch dětí. Někdy máme situace, kdy si kluci nechtějí hrát s děvčaty. Takže když si hráli na válku, vykládala jsem jim o Johance z Arku. Děcka to velmi zajímalo.

Do jaké míry je vůbec možné se poprat se stereotypy, když si je děti přináší z rodiny? Můžete jako učitelka působit proti nim? Vliv rodiny je přece silnější.

Já mohu dítěti ukázat jednu cestu, rodiče druhou, a ono se v něčem najde. Nechci mu nic vnucovat, má svobodnou vůli. A jde samozřejmě i o školu, ta jej ovlivňuje více a déle než školka.

Co se snažíte dát dětem s sebou na cestu životem?

U nás jde o prožitek. Dítě se neučí proto, že musí, ale že se samo chce dozvídat nové věci. Je zvyklé na věkově heterogenní kolektiv, malé i velké děti, pomáhají si navzájem. Cítí svobodu, ale i hranice a zodpovědnost. Myslím, že s tím budou umět naložit, protože se v nich formuje názor. Neříkáme jim, co si mají myslet, ale otázkami je k názoru dovádíme. Když jsme měli společné akce s jinými školkami, byly naše děti aktivnější, více se ptaly a odpovídaly.

Když vám jde o rovnost mezi pohlavími, jde vám též o rovnost mezi lidmi jako takovými?

Ano. Bohužel jsme ale soukromá školka. Problém jsou peníze, stát nás moc nepodporuje.

Slyšela jste o výchovných a vzdělávacích zařízeních u nás nebo v zahraničí, které se na genderové předsudky přímo specializují?

V Rakousku fungovala škola Virginie Woolfové. Bylo to čistě dívčí zařízení, ačkoli jsem četla, že tam byli i nějakí kluci. Tam role zase převraceli, aby si to děcka mohla prožít. Ale u nás je něco takového ještě běh na dlouhou trať.

Lucie Šebelová (1976) vystudovala střední pedagogickou školu. Absolvovala kurs Montessori pedagogiky v Praze, nyní navštěvuje kurs arteterapie v rámci celoživotního vzdělávání na Pedagogické fakultě MU v Brně. Je vychovatelkou v brněnské školce Sluníčko a angažuje se v neziskových organizacích.

INZERCE

den
bez
aut

22. září 2007

podpořte výzvu
NECHTE AUTO DOMA!

www.detizeme.cz/denbezaut
www.env.cz/edba

Stáhněte si sami

Učebnice a kursy pro učitele

Ženská práva, feminismus, rovnost pohlaví, genderová vyváženost, rada vlády pro rovné příležitosti mužů a žen. S tím, jak často se opakují tato slovní spojení v médiích i ve společenských vědách, se pojí očekávání, že tématem postavení a role mužů a žen česká společnost „žije“ a učí se o nich přemýšlet. S „učením“ jsme ale zatím dost pozadu.

KRISTINA PROCHÁZKOVÁ

„Zákony jsou tu nastavené dobře, ale fakticky to nefunguje,“ říká Dana Radová ze společnosti Žába na prameni, která se genderové problematice věnuje. „Máme sice radu vlády pro rovné příležitosti, zprávy o této problematice musejí vypracovávat všechny resorty, často se ale tato činnost provádí spíš formálně,“ upozorňuje. Výjimkou v tomto směru není ani ministerstvo školství. „Rovnými příležitostmi žen a mužů se na MŠMT zabývá pouze jedna pracovnice na poloviční úvazek. Její nevhodné začlenění do organizační struktury ministerstva dosud bránilo realizovat efektivní změny,“ konstatuje Irena Smetáčková z Pedagogické fakulty FF UK.

Ideální by bylo vzdělávat celé školy

O to, aby se děti už v útlém věku naučily vnímat genderové stereotypy, se aktivně zasazují hlavně občanská sdružení. Žába na prameni například loni během šesti seminářů vyškolila 40 pedagogů: „Oslovili jsme s dotazníkem na případný zájem o tuto problematiku 200 škol, dostali jsme dvě pozitivní odpovědi. Zbylých 198 mlčelo nebo nás odmítlo.“

Naučit se vnímat genderové stereotypy, které jsou ve škole přítomné, přitom není nic složitějšího – stávající učebnice jsou jich někdy plné. Na špatné příklady upozorňuje *Příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*:

„Maminky si sednou k šití, k pletení, pěstují květiny nebo neustále vymýšlejí způsoby, jak zpestřit jídelníček. Chodí na gymnastiku, rády si zajdou do kina nebo do divadla. Mnozí tatínkové sbírají známky, staré mince, kutí v dílnách, kde vyrábějí užitečné doplňky pro domácnost.“ (Občanská výchova pro 6. ročníky, s. 22). Ženy jsou tradičně zobrazovány jako prodavačky nebo maminky a muži jako vědci a ředitelé společností. Dějepis se učí jako sled událostí (válek, bitev, revolucí), a nikoli jako historie každodennosti, jak by preferovaly ženy. Pomíjí se postavení mužů a žen v jednotlivých obdobích, díla žen-filosofek, političek, matematicek, vědkyň... To jsou nejčastější kritické připomínky k učebním pomůckám, jež tradiční schémata ženských a mužských rolí upevňují.

V jiném příkladu v téže příručce je ukázáno, jak může vypadat genderové nezátížený příklad. Muž vypravuje: „Musím vstávat už v šest hodin. Nejdřív 10 minut cvičím a sprchuji se. Pak udělám snídani a vzbudím děti. O půl osmé je přivedu ke škole. V osm jsem již v obchodě. (...) Děti vyzvedne ze školy moje žena. Vezme je domů, udělá s nimi úlohy a zaveze je na sport a do hudební školy. V osm děti uložím do postele. Pak se ještě chvíli dívám na televizi...“ (Deutsch eins, zwei 1, s. 112)

Žába na prameni nabízí školám i tříhodinový zážitkový kurs, který by měl frekvenciantům „otevřít oči“. „Někteří lidé dokážou prozřít během jediného dne. Například pro správné používání jazyka stačí dodržovat několik jednoduchých pravidel,“ vysvětluje Radová. Jedním z nich je vyloučit používání takzvaného generického maskulina. Skupinu osob, mezi nimiž jsou i ženy, často označujeme mužským tvarem (žáci, učitelé, politici, ředitelé). Někdy je to i naopak („žádost o místo sekretářky“).

Získat pro genderové vzdělávání podporu vedení škol není jednoduché. „Ředitelé mají omezené množství peněz a času, po který mohou učitele postrádat. Je proto pochopitelné, že je raději pošlou na kurs práce s počítačem,“ vysvětluje jedna ze školitelek. Nejlepší by přitom bylo školit vždycky celý sbor, aby absolvent kursu nezůstal se svým pohledem osamocen.

Zájem o učebnice je

Osvětu genderovému vzdělávání ve školách dělá i Otevřená společnost, která vydala dvě publikace s titulem *Gender ve škole* – příručku pro výuku občanské nauky a příbuzných předmětů a úvod do genderové problematiky pro učitele. „První publikace jsme měli 2500 a druhé 1200 výtisků, v tištěné podobě jsou už téměř rozebrány,“ říká Irena Smetáčková, která projekt vede. Další tisíce lidí si příručku stahují z internetu.

Zpětná vazba na publikace je pozitivní. „Někteří kombinovaní studenti a studentky na pedagogické fakultě mi při výuce říkají, že se s genderovou problematikou setkali díky ‚zelené kostičkované příručce‘. Tento název považuji za důkaz zahrnutí příručky do všedního života školy,“ dodává Smetáčková.

V současnosti připravuje Otevřená společnost ještě další učebnici. Bude se jmenovat *Ženství a mužství bez stereotypů – Učme být děti samy sebou* a měla by se používat v rodinné a případně občanské výchově na druhém stupni základních škol. „Materiál bude přiměřenou a pro děti atraktivní formou představovat různé způsoby, jakými můžeme coby ženy či muži žít své životy,

aniž bychom přitom byli plně podřízeni genderovým stereotypům,“ vysvětluje druhá vedoucí projektu Klára Vlková s tím, že publikace vyjde v nákladu 2500 výtisků.

Během září a října budou také vydány dvě publikace pro vedení škol a pro výchovné poradce a poradkyně, díky nimž budou moci genderové problematice přizpůsobit například své vzdělávací programy. Rámcové vzdělávací programy totiž v tomto ohledu nejsou příliš konkrétní.

Na základní škole by se děti měly v rámci *Výchovy k občanství pro 2. stupeň* věnovat přirozeným a sociálním rozdílům mezi lidmi, rovnosti a nerovnosti a rovnému postavení mužů a žen. Genderové tematiky se mohou dotknout i v průřezovém tématu *Multikulturní výchova*, kde je součástí okruhu *Lidské vztahy* téma předsudků a vžitých stereotypů i příčin a důsledků diskriminace.

Samotné slovo „gender“ se objevuje až v rámcových vzdělávacích programech pro střední školy, kde se v rámci *Výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech* probírá okruh *Globální problémy* (sic!), *jejich příčiny a důsledky*, a jeho součástí je i téma nerovnosti mezi muži a ženami v globálním kontextu a problematika genderu.

Systémové změny k lepšímu?

K tomu, aby byli učitelé a potažmo i jejich žáci vnímavější k genderovým stereotypům, podle občanských sdružení vede cesta přes poměrně jednoduché kroky. První z nich už byl učiněn – ministryně školství Dana Kuchtová slíbila, že genderové problematice bude věnovat větší pozornost.

Další konkrétní krok ale zatím podporu nemá. Aktivisté by si přáli, aby studenti vysokých škol museli povinně absolvovat kurs zaměřený na gender, ministryně Kuchtová s tím ale nesouhlasí: „Myslím si, že by se genderové rovnosti měly věnovat všechny předměty, je to i součást rámcových vzdělávacích programů,“ říká. Podobný názor má i resortní ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny Džamila Stehlíková.

Zdá se tedy, že cesta ke změně náhledu na gender a jeho roli ve vzdělávání vede přes zájem a nadšení jednotlivých učitelů. Ti už totiž téměř rozebrali nejen publikace *Otevřené společnosti*, ale i knihu Žáby na prameni *Genderové citlivá výchova: Kde začít?*. Tím ale osvěta nekončí – všechny zmíněné publikace jsou pro zájemce k bezplatnému stažení na internetu.

Autorka je novinářka.

Markéta Korečková: Velezrada, 2001

Básníci z Guantánama

O čem vypovídá poezie zadržovaných

Vězení bývala (a zjevně stále jsou) úrodnou půdou pro poezii. Vězeňské středisko v kubánské zátocce Guantánamo není výjimkou, navzdory tomu, že jeho účelem měla být izolace „nepřátelských bojovníků“ a jejich odříznutí od světa.

ŠTĚPÁN STEIGER

Nejdříve neměli zadržovaní na vojenské základně v Guantánamu, které americká vláda podezírá z účasti na teroristických aktivitách, ani papír, ani pera. Vyřývali tedy slova pomocí oblázků do plastických kelímků, v nichž dostávají potravu, anebo kelímky popisovali zubní pastou. Potom předávali tyto „kelímkové básně“ spoluvězňům. K večeru strážé kelímky od jídla sbíraly a dávaly je do odpadu. Později bylo vězňům dovoleno mít psací potřeby. Zadržovaní netušili, že by jejich verše mohly být uveřejněny. Psali, aby jim lépe utekl čas, pro útěchu, na paměť. Dávali tak jakousi formu věznění, jež nemělo – a pro valnou část z nich dosud nemá – konce. Po pěti letech zde stále zbývá asi 355 lidí, kteří nebyli nikdy formálně obviněni.

Výsledek úsilí vězňů však nyní dostal podobu útlého svazku o 72 stranách, zahrnujících 22 básní 17 autorů. Knížku s názvem *Básně z Guantánama* (Poems from Guantánamo) a podtitulem *Zadržovaní hovoří* vydal právník Marc Falkoff, jenž přednáší na uni-

verzité v DeKalb ve státě Illinois a zastupuje 17 vězňů Jemenců. V knize čteme – slyšíme – hlasy z místa, které se vyznačuje tichem a neznámem. Nejde sice o první literaturu pocházející z tohoto vězení – několik propuštěných vězňů vydalo své vzpomínky a časopis Bookforum uveřejnil několik jejich básní –, avšak tato publikace se v několika ohledech liší. Vzhledem k tomu, že zahrnuje několik autorů, umožňuje veřejnosti lépe pochopit, že hromadné označení „nepřátelští bojovníci“ ve skutečnosti zakrývá množství rozdílných zkušeností a postojů. Autoři básní jsou navíc stále ještě na Guantánamu, takže sbírka přináší důležité svědectví do probíhající diskuse o právech cizích občanů, označovaných americkou vládou za nebezpečné nepřátele. Poezie pak navíc představuje pro tyto autory ideální způsob, jak vyjádřit bezmocnost uvězněných. Zajímavá přitom není ani tak jejich literární „hodnota“ – některé jsou zdařilé, jiné méně – jako způsob, jímž navracejí individualitu těm, kdo byli v očích veřejnosti zneuctěni a poníženi. Verše, jako například báseň *Mému otci*, navozují důvěrně známý pocit ztráty, který osloví i západního čtenáře, přestože mu mohou být kulturní jednotlivosti cizí: „Dva roky vysílá mé srdce poselství/ domovům, v nichž dlí má rodina,/ kde pučí svatolína/ pro pasoucí se dobře nakrmená stáda.“ Jiné básně jsou výrazným vyjádřením existenciální zkušenosti uvěznění, zcela nepodobné jakékoli jiné: „Ó temnota vězení, rozbij svůj stan./ Temnotu milujeme,“ píše saúdskoarabský vězeň jménem Abdula-

zíz, který byl před převozem na Guantánamo mučen v afghánském vězení.

Básně mají samozřejmě politický náboj. Opakují se výrazy jako *tyran* – ve vztahu k americkému prezidentovi – nebo *útlak*, právě tak jako je vyslovena frustrace ze skutečnosti, že Američané sice používají rétoriku o míru a demokracii, ale nedokážou vidět pokrytectví svých činů. Emad Abdullah Hassan píše v básni *Pravda*: „Svou zemi míru proměnili/ v místo pro pokrytce.“

Flagg Miller, lingvistický a kulturní antropolog z University of Wisconsin-Madison, který knihu doprovodil bystrou předmluvou, uvádí, že básním lze snáze porozumět v širším kontextu muslimské vězeňské poezie známé jako *chabsíja*, která se opírá o perské milostné básnictví vyjadřující autorovo utrpení. Básníci z Guantánama mají tedy sklon k použití tradičních arabských veršů *kasída* – rýmovaných a rytmiizovaných dvojverší, kterých může být 12 až 80. Chorálové verze *kasíd* byly psány během palestinské intifády a zpívány při politických demonstracích. Miller ovšem dokazuje, že básně z Guantánama jsou pozoruhodné v odmítání mnohých otevřených metafor džihádické poezie, a poukazuje na to, že verše těchto vězňů se v několika ohledech liší od vyhlášených džihádistů. Je v nich „poměrně málo otevřeně náboženských obrazů“, málo archaické dikce a chybějí i historická témata. „Sotva polovina“ uveřejněných básní používá islámské pojmy, jako například *islám* nebo *Alláh* či *Boží kniha*. Miller píše, že pokud básníci

používají náboženské pojmy, „obvykle tak činí spíše tradičním způsobem, vkládají je do konvenčních proseb, namísto rozvíjení bojových témat“. Což sice neznamená, že by autoři nebyli džihádisty, jen to komplikuje jednoznačné čtení básní. Z jednoho rozhovoru s Markem Falkoffem pak vyplynulo, že žádný z autorů nepatří k „vysoce postaveným“ vězňům, jejichž spojení s al-Káidou je zřejmější.

Pentagon léta odmítal odtajnit cokoliv, co vězňové psali. Básně byly (a jsou) považovány za „zvláštní riziko“, poněvadž mohou podle názoru ministerstva obrany obsahovat kódované informace. V minulém roce ministerstvo odmítlo odtajnit další poezii. Marc Falkoff tvrdí, že i v případě této publikace se Pentagon „snažil zabránit, aby knížka byla vytištěna“. Mluvíci ministerstva, korvetní kapitán Gordon, pak uvedl, že „vězňové se pokusili použít tohoto média [tj. básní – pozn. aut.] pouze jako jiného nástroje ve svém boji myšlenek proti západním demokraciím“. Verše vydané nakonec ve sborníku byly oficiálně „schváleny“ jenom ve své anglické verzi v překladu prověřených lingvistů. „Výsledkem je, že máme řemeslné překlady, jež nejsou ideální. To jde ovšem na vrub omezení vydaných Pentagonem,“ komentoval důsledky cenzury editor sborníku Falkoff.

Autor je publicista.

Poems from Guantánamo. The Detainees Speak.

University of Iowa Press, Iowa City 2007, 84 stran.

par avion

MONDE diplomatique

Srpnová chilská verze měsíčníku Le Monde diplomatique přináší obsáhlou reportáž o aktivitách National Endowment for Democracy (NED) v Latinské Americe. Tato „nevládní“ organizace byla založena v roce 1983 americkým prezidentem Reaganem s cílem „příspěk ke globální kampani za demokracii“. Program organizace měl být „samozřejmě koherentní s našimi národními zájmy“. První prezident této nadace, historik Allen Weinstein, se vyjádřil jasněji: „Mnoho z toho, co teď děláme, prováděla už před 25 lety skrytou formou CIA.“ Ačkoli jde o soukromou nadaci, její rozpočet schvaluje Kongres a je součástí výdajů amerického ministerstva zahraničí. Bývalý zaměstnanec ministerstva William Blum k tomu řekl, že „ono nevládní je součástí mytu (...), pomáhá to udržet ve světě jistý stupeň důvěryhodnosti, již by agentura vlády USA nemohla mít“. V osmdesátých letech se NED zapojila do „osvobození Střední Ameriky od komunistů“ především formou podpory bývalých somozistů a oddílů contras. Samozřejmě úzce spolupracovala s Národní kubánsko-americkou nadací (FNCA). Velké částky od ní obdržel pro svou kampaň Marc Bazin, bývalý pracovník Světové banky, který v roce 1990 kandidoval na haitského prezidenta. Byl však poražen Bertrandem Aristidem. Aristide byl ale v září 1991 svržen po kampani spolufinancované NED, pak znovu dosazen ameri-

kou invazí v roce 1994 a před pár lety opět sesazen. Mezi lety 2001 a 2006 dala NED v kooperaci s USAID přes 20 milionů dolarů opozici ve Venezuele. V dubnu 2002, týden po neúspěšném převratu proti Hugo Chávezovi, zveřejnily New York Times, že pár měsíců předtím Kongres zečtyřnásobil rozpočet NED určený pro Venezuelu. NED však dodává peníze i jiným zahraničním nevládním organizacím, třeba Reportérům bez hranic (RSF), což pod tlakem amerických novinářů přiznal generální tajemník RSF Robert Menard. Současně dodal, že 92 330 eur dostala RSF také od Center for a Free Cuba. V této organizaci se angažují bývalí pracovníci amerického ministerstva zahraničních věcí, kteří jsou spojeni s aktivitami Reaganových vlád proti sandinistům (Otto Reich), nebo přímo lidé, kteří mají vazby na anticastrovský terorismus (Frank Calzón). Jak připomíná chilský Le Monde diplomatique, právě RSF nejvíce kritizovala neobnovení licence opoziční televizní stanici ve Venezuele, která předtím v době, kdy pučistická vláda v Caracasu střílela do lidí (což Hugo Chávez opravdu nedělá), zrušila zpravodajství a vysílala kreslené filmy.

LA RAZÓN

Bolivijský tisk každodenně velmi obsáhle referuje o stále napjatější a nepřehlednější politické situaci v zemi. Vydání deníku La Razón ze 4. září informuje o neexistenci shody mezi zástupci vlády Evo Moralese a regionální reprezentací z Chuquisaky, v jejímž hlavním městě Sucre by mělo pracovat Ústavodárné shromáždění. To se

však již několik týdnů neschází (ačkoli po roce zasedání již mělo zemi dát novou ústavu), neboť vládní většina odmítla na jeho půdě projednávat zcela nový požadavek, vznesený zástupci hostitelského regionu, totiž přenesení hlavního města z La Pazu zpět do Sucre, jež bylo metropolí do konce 19. století. Spor tak přilil oleje do ohně konfliktu mezi hornatým západem země (altiplano), obývaným hlavně indiánským obyvatelstvem a východními provinciemi (tzv. půlměsíček), v čele s mestickou Santa Cruz. Sucre získalo pro svůj nárok podporu od zbylých regionů v podobě stávek doprovázených násilím a explicitním rasismem. Prezident Morales je veřejně označován za lamu, jsou páleny kečujsko-ajmarské vlajky a předsedkyně Ústavodárného shromáždění Silvia Lazarteová je označována za „hloupou indiánku“ (Silvia Lazarte, la chola ignorante!). V odpovědi na tyto útoky viceprezident Alvaro García Linera do Sucre povolal na 10. září 100 000 indiánů, kteří by měli vyjádřit podporu vládě. Opozice ho již dopředu učinila zodpovědným za to, co mohou tyto demonstrace přinést. Poněkud paradoxní je přitom fakt, že sám García byl radikálnějšími členy Moralesova tábora ještě nedávno označován za typického reprezentanta bílé menšiny v zemi. Vláda současně zvažuje přenesení shromáždění buď do Cochabamby či Orura, aby vůbec mohlo pokračovat v činnosti.

EL PAÍS

Španělský El País se 29. srpna věnoval několik týdnů se vleklou vnitřní debatě v opo-

ziční Lidové straně (PP), která poněkud komplikuje zahájení kampaně před volbami v březnu příštího roku. Spory odstaroval nápad populárního starosty Madridu Alberta Ruiz-Gallardóna, jenž by rád kandidoval v hlavním městě do španělského parlamentu. Gallardón je všeobecně respektován pro své výrazně liberální postoje, jimiž se liší od většiny stranického vedení, které během druhé Aznarovy vlády prosazovalo výrazně konzervativní postoje (například v otázce práv homosexuálů či imigrantů). Protože však svou možnou kandidaturu s nikým nekonzultoval, dostal Gallardón do nepříjemné situace předsedu strany Mariana Rajoye. Rajoyeho vedení je přitom již delší dobu kritizováno, hlavně pro neschopnost těžít z řady problémů, s nimiž zápolí socialistická vláda. Rajoy, který podle všech průzkumů jasně prohrál v mediálně velmi sledované debatě „o stavu národa“ s premiérem Zapaterem, tak nyní vypadá jako někdo, kdo není schopen ani udržet základní stranickou disciplínu. Průzkumy veřejného mínění ukazují, že mnohem větší šance by PP měla, kdyby v jejím čele stál právě mladistvě vypadající liberál Gallardón nebo bývalý ministr financí Rodrigo Rato. Rato před nedávnem opustil vedení MMF a ve Španělsku je označován za tvůrce „ekonomického zázraku“. Španělsko totiž zažívá nejrychlejší ekonomický růst v bývalé patnáctce EU a rychlý stavební boom. Rato se zatím do domácí politiky vrátit nehodlá a Gallardón tvrdí, že zvažovaná kandidatura nemá co dělat s debatou o možné změně na čele strany, ačkoli zakladatel PP a španělský „důchodce z Vysočiny“ Manuel Fraga jeho možný nástup do vedení podpořil.

Ze španělskojazyčného tisku vybíral Radek Buben.

Ne islámu i globalizaci

Kniha odpůrce staré i nové levice a islámské civilizace

Západní společnost je podle známého konzervativce ohrožena islámem, levičáky i mezinárodními finančními institucemi.

ZDENĚK BERÁNEK

Zánik osmanské říše je podle Scrutona tragédií, jejíž význam ještě nebyl plně doceněn.
Thomas Allom: Vchod do paláce vezírů v Osmanské říši, 1840

Dílo předního britského konzervativního myslitele Rogera Scrutona by nemělo být českým čtenářům zcela neznámé. V překladu u nás dosud vyšlo pět jeho prací, což může být, kromě vyznamenání českým řádem za zásluhy prvního stupně z roku 2000, chápáno jako jistý druh uznání za morální podporu, kterou Scruton poskytoval v osmdesátých letech československým disidentům. Ve svých aktivitách v Československu pokračoval i po roce 1989, je například jedním ze zakládajících členů konzervativního Občanského institutu. Ve světě je Scruton znám mimo jiné jako rozhodný odpůrce postmoderní filosofie a „staré“ i „nové“ levice, proti kterým se snaží bránit důležitost role národního státu, rodiny a náboženství. Jeho odpůrci pak zase poukazují na to, že milovník anglického venkova a autor dvou oper lobbuje ve prospěch tabákových firem a propaguje v Británii dnes již nelegální hon na lišku za pomoci psů.

Knihu *Západ a ti druzí* napsal Scruton v roce 2002 jako reakci na útoky proti Světovému obchodnímu centru v září předchozího roku. Od té doby vydal ještě čtyři další politické či filosofické práce, avšak hlavní teze, které formuloval v recenzovaném stovacetistránkovém eseji, v nich zásadním způsobem revidovány nebyly.

Křesťanský sklon k sekularismu

Text je více než čím jiným úvahou o podstatě „Západu“, a to zejména v kontrastu s jeho nejvýznamnějším antipodem, kterým je podle autora muslimský svět. Podobně jako mnoho jiných kritiků muslimské ummy staví Scruton svou argumentaci především na odlišné roli náboženství u obou „civilizací“. Zatímco islám, který je nejen náboženstvím, ale i návodem ke společenskému uspořádání, nelze nikdy oddělit od politiky, křesťanství se na Západě rozvíjelo více či méně nezávisle na vládnoucích režimech. Nejlépe tuto křesťanskou tendenci k sekularismu údajně vyjadřuje verš z evangelia: „Dávejte, co je božího, Bohu, a co je císařovo, císaři.“

Západ tak nakonec dosáhl stavu, kdy je náboženství vytlačeno do soukromé sféry, zatímco pospolitosti demokratických národních států jsou postaveny na přirozeném pocitu sounáležitosti a respektu k zákonům přijatým na základě společenské smlouvy. Tako-

váto pokročilá podoba společnosti se však může osvědčit pouze tam, kde jsou sdílené hodnoty nezpochybnitelným faktem a kde je transparentní politický proces výsledkem veřejné debaty. Nutno dodat, že ve svém eseji je autor značně skoupý na konkrétní příklady a jeho popis západní společnosti se tak mnohdy podobá spíše utopickým představám. Nezmiňuje navíc krvavé konflikty, které vlastně stály u vzniku těchto domněle harmonických společenství.

Chybí národní stát

Muslimové pak mají podle autora jen velmi malou šanci, že jejich společnosti budou někdy postaveny na podobných principech. Hlavní překážkou je samozřejmě již zmíněný islám, jenž už ze své podstaty nemůže být oddělen od politiky a stát se pouhou soukromou záležitostí. Vzniku demokracie ale brání i klanové či kmenové struktury mnoha zdejších společností (výklad věnující se muslimům autor omezuje na oblast Blízkého východu), které mají tendenci „privatizovat“ politiku. Důležitým negativním faktorem je i chybějící tradice národního státu. Scruton mnohokrát zdůrazňuje, že právě teritoriálně, kulturně a hodnotově vymezená jednotka je nutnou podmínkou vzniku demokratického společenství. Proti této tradici stojí univerzalistický islám, kterému sekulární ideologie nejsou s to konkurovat. Avšak, jak poukazuje autor, i arabský nacionalismus jako hlavní ideologický soupeř islámu měl teritoriálně neomezené „panarabské“ ambice a logicky tak nemohl legitimizovat vznik územně jasně vymezených států.

Tento obecný výklad doplňuje Scruton několika příklady, jež však mohou vyvolat rozpaky. Z muslimských států tak měla podle něj nejblíže k sekulárnímu a později snad i k demokratickému vývoji Osmanská říše. Její zánik je podle autora tragédií, jejíž význam nebyl dosud plně doceněn. Scrutona k tomuto závěru vedl fakt, že v Osmanské říši požívaly náboženské komunity jisté míry autonomie. Přehlíží však důležitou skutečnost, že Osmanská říše nebyla a ani nemohla být národním státem, a že pohromadě ji držela zejména loajalita k vládnoucí dynastii, vynucovaná navíc mnohdy silou. Podobně nepochopitelný je Scrutonův pohled na Libanon. Ten

má podle něj díky místní křesťanské komunitě jako jeden z mála blízkovýchodních států demokratické zřízení. Je ovšem opomenuto, že právě zde dosáhla jindy tak zatracovaná „privatizace politiky“ přímo alarmujících rozměrů.

Vzdělání bez hodnot

I přes svou obecně dosti tvrdou kritiku islámské civilizace je autor s to vyzdvihnout některé její klady. Mezi ty počítá zejména vzdělávací systém, který je údajně na rozdíl od současného západního školství schopen připravit absolventy na orientaci v samostatném životě a vštípit jim pevný hodnotový systém. Tato důležitá role vzdělání je totiž na Západě považována za nepatřičnou, o což se velkou měrou zasloužili Scrutonovi tradiční nepřátelé, levicově orientovaní postmoderní filosofové. Myslitelé jako Jacques Derrida či Michel Foucault jsou údajně současní kultury odmítání (culture of repudiation), která se snaží o dekonstrukci západních hodnot.

Popření vlastních hodnot ovšem není jediné nebezpečí, kterému Západ v současné době čelí. Stejně zásadní riziko představuje i proces globalizace. Ta nejenže vytvořila prostředí, kterého mohou zneužívat teroristé, ale zároveň v „rozvojovém světě“ potírá zárodky národních států. Z udržování tohoto stavu pak autor obviňuje mezinárodní finanční instituce, jako jsou Světová banka či Mezinárodní měnový fond. Evropskou unii zase obviňuje z novodobého imperialismu.

K zajímavým pasážím knihy rozhodně patří Scrutonovy občasně exkursy do architektury a úvahy o její schopnosti vyjádřit podstatu společnosti. Omezenou roli veřejné debaty v muslimských zemích tak mají například vyjadřovat abscentující či velmi zanedbaná veřejná prostranství (s výjimkou mešit a trhů). Muslimské město „v souladu se šariou“ vypadá jako úl slepený ze soukromých prostorů. I tak je ovšem tato architektura alespoň autentickým výtvozem místní kultury a jako taková rozhodně lepší než banální a chladný vzhled izraelských osad na Západním břehu Jordánu či zamýšlená arrogantní betonová přestavba severoafrického Alžíru, navrhovaná Le Corbusierem za časů francouzské koloniální nadvlády. Podobně cíl útočníků 11. září 2001 byl vybrán nejen jako symbol západní dominance, ale i jako jeden z vrcholů současné globální architektury, se kterou se vůdce atentáčníků Muhammad Ata důkladně seznámil během studií v Německu.

Překlad Scrutonova eseje *Západ a ti druzí* je v každém případě důležitým příspěvkem k českému diskursu o globálních problémech. Jednak se zdejší čtenáři mohou obeznámit s názory britského národně orientovaného konzervativce, jež jsou v leccems v rozporu jak s názory amerických neokonzervativců, tak s postoji britské Konzervativní strany. Nesporně přínosná je i možnost poučit se z autorova způsobu argumentace. Scruton totiž ve svém čtivém textu sice nejednou uvádí scestné či rozporuplné argumenty, jeho text je ale prostý záměrné demagogie, agresivity a laciných rasistických či „islamofobních“ výpadů.

Autor je doktorand v Ústavu Blízkého východu a Afriky FF UK.

Roger Scruton: Západ a ti druzí. Globalizace a teroristická hrozba. Přeložil Jiří Ogrocký. Barrister & Principal, Praha 2007, 152 stran.

Proč podporovat kulturu?

Je to ekonomicky výhodné

Je doba před schvalováním státního rozpočtu, včetně ohrožené kapitoly kultura. A2 se proto nyní bude věnovat teorii kulturní politiky a doprovodí ji příklady z české praxe. V třídílném seriálu popíšeme ideová východiska kulturní politiky posledních dvaceti let. Představíme tři základní koncepty státní podpory kultury, jak byly a jsou promýšleny a uskutečňovány v západním světě. První z nich staví na ekonomických výkonech kultury. V dalších číslech si přečtete o konceptu vycházejícím ze sociálních dopadů kultury a o konceptu postaveném na imanentních hodnotách kultury.

MARTIN CIKÁNEK

Základním textem pojednávajícím o ekonomických dopadech umění a kultury je publikace Johna Myerscougha *Ekonomický význam umění v Británii* (The Economic Importance of the Arts in Britain) z roku 1988. Na ni navazují případové studie o ekonomickém významu umění v Glasgow, Merseyside a Ipswichi. Výsledky zde prováděných terénních výzkumů autor kombinoval se statistickými údaji sebranými na celonárodní úrovni. Zároveň na ně aplikoval ekonomické vzorce užívané například při výpočtech efektů nejrozličnějších faktorů ovlivňujících ekonomiku a dostal se tak ke konkrétním a pro britský kulturní sektor lichotivým číslům.

Výkonnější než průmysl

Dnes už konkrétní výsledky Myerscoughova zkoumání nejsou aktuální. V Británii se od té doby rozběhla kreativní revoluce, kulturní sektor díky finančním injekcím labouristické vlády nebyvale rozkvetl a nyní podává daleko vyšší výkony než ty zdokumentované na konci osmdesátých let minulého století. Myerscough však definuje i obecné principy ekonomického dopadu kultury na národní ekonomiku, které jsou stále platné. Z pod-

ložených závěrů studie vyjmenujme alespoň některé: kulturní sektor je ekonomické odvětví s podstatným podílem na HDP země, vyšším než mají mnohá tradiční průmyslová odvětví; je to významný zaměstnavatel, opět mohutnější než velká část tradičního průmyslu; dokáže levně vytvořit nová pracovní místa; je to velký britský exportér. Vytváří vysokou přidanou hodnotu. Má velmi pozitivní ekonomický dopad na navazující odvětví: dopravu, ubytovací a cateringové služby. Tato a mnohá další odvětví inspiruje a stimuluje. Je též nemalým odběratelem služeb, rozdmýchává cestovní ruch atd. V Česku je teď především úkolem vznikající kulturní statistiky, aby za tato obecně platná tvrzení dosadila konkrétní čísla vypovídající o ekonomickém dopadu našeho kulturního sektoru. Je totiž pravděpodobné, že český stát má z kulturního sektoru nepřehlédnutelné příjmy, aniž by je do něj zpětně investoval.

Velký hráč v národní ekonomice

Myerscough a po něm mnozí další prokázali, že kulturní sektor má nezpochybnitelné pozitivní dopady na zaměstnanost v regionálním i v národním měřítku (jedno pracovní místo v kultuře, jak dokazuje jeho studie, vytváří až 2,8 pracovních míst v navazujících odvětvích), na příjmy jednotlivců a dalších subjektů v komerčním i v neziskovém sektoru a zároveň na příjmy státu – zejména v podobě daní ze zisku vygenerovaného v kultuře a v odvětvích na ni napojených. Tím se stává významným hráčem na poli národní ekonomiky. Navíc „pumpuje“ ekonomiku přímo (například platy zaměstnanců kulturních organizací), nepřímo (platy zaměstnanců v odvětvích, jež jsou jeho dodavateli) a zároveň indukovaně. To znamená, že přímé i nepřímé příjmy dále obíhají ekonomikou (například když kulisák utratí svou výplatu) a tvoří příjmy někoho dalšího.

Rozvinutá kulturní infrastruktura je navíc silný magnet. A to za prvé pro korporace: dostatek příležitostí pro kvalitní vyžití zaměstnanců a managementu ve volném čase v jisté lokalitě je důležitým faktorem při rozhodování o otevření nové pobočky, stěhování stávající pobočky, ředitelství apod. Přestěhovaná pobočka pak zase roztáčí kolotoč pozitivních ekonomických dopadů v regionu. Za druhé, jak víme dobře i u nás, rozvinutá kulturní infrastruktura přitahuje cestovní ruch. Jak ukazují výsledky nejen dané studie, ale například i závěry nedávného šetření České centrály cestovního ruchu, jsou umění a kultura velmi často hlavními motivy, proč vycestovat do té které oblasti.

Zákaznický efekt

Za kulturou, ať už jste rezident nebo turista, většinou cestujete. S kulturním vyžitím je velmi často spojeno vyžití gurmánské, vinařské a jiné požitkářství. V případě, že jste kulturní turista, většinou potřebujete i ubytování – a utrácení v obchodech se suvenýry vám na dovolené či v rámci hezkého večera s partnerem bude nejspíš připadat přirozené. Tak bychom mohli pokračovat. Podstatné je, že za dopravu, ubytování, večeři či suvenýry vždy nějak platíte, z čehož mají zisky místní podnikatelé. To přispívá k blahobytu jich samých i jejich zaměstnanců. Podnikatelé navíc ze svých zisků odvádějí daně, což zase přispívá k blahobytu celého regionu, případně státu. Tento efekt nazývá Myerscough zákaznickým a vypočítává, kolik liber

šterlinků třem zkoumaným regionům přináší. V Česku také existuje několik studií zákaznického efektu točícího se kolem kulturního sektoru. Doufejme, že se jejich záběr brzy rozšíří. I pohled laika na náměstí v Českém Krumlově o letním víkendu, do Litomyšle v době konání smetanovského festivalu či na podhradí Helfštýna o hefaistonském víkendu však musí zřetelné prvky zákaznického efektu zachytit.

Ekosystém umění a komerce

Fenomén „kreativního průmyslu“ lze chápat jako pokračování myšlenek Johna Myerscougha. Ten zkoumal pouze oblast umění a kultury, tedy to, čemu se ve starších (už však od adorno- a horkheimerovské skepse očištěných terminologiích) říká kulturní průmysl. Když k němu připojíme navazující odvětví, jako je například reklama, design a počítačové hry, vyjde nám z toho průmysl kreativní. Začneme-li na kulturní sektor nahlížet jeho prizmatem, dostaneme se pochopitelně k daleko závažnějším ekonomickým dopadům, podílům na HDP a exportním číslům, než k jakým dospěl Myerscough.

Už ten však odhalil provázanost mezi nekomerční a komerční sférou umění a navazujícími odvětvími i fakt, že jedna půlka bez druhé nemůže existovat. Velká hudební vydavatelství potřebují ta nezávislá jako zásobárnu talentů a sféru, kde se definují a testují nové hudební styly předtím, než vplují do mainstreamu. Komerční divadla a nekonečné televizní seriály využívají služeb herců, scenáristů, scénografů, kostýmních výtvarníků a dalších trénovaných v oblasti nekomerčního divadla. Vypočítávat, kolik poprockových skupin, muzikálových a filmových skladatelů vykrádá nápady romantických mistrů vážné hudby, by vydalo na několik čísel A2, nemluvě o tom, že reklama také bohatě profituje z existence hmotných i nehmotných statků nekomerční kultury. Myerscough tak položil základ dalšího zkoumání, jehož výsledky dnes už jasně prokazují, že kreativní průmysl, tedy mix komerční a nekomerční kultury spolu s navazujícími odvětvími, je složitý ekosystém. Je dobře známo, že zásah do jedné části složitého ekosystému, například té subvencované z veřejných rozpočtů, se zpravidla projevuje i na částech ostatních, například těch, co tvoří zisky, ze kterých se odvádějí daně.

Autor je absolvent katedry kulturní politiky a managementu na City University v Londýně.

Další články k tématu a diskuse na www.tydenikA2.cz.

Kresba Jiří Franta

Mladí tanečníci ve Valašském muzeu v Rožnově pod Radhoštěm. Foto oook.cz, výřez

Za image a život krásnější

Města a vesnice mají s kulturou jasné plány

Plzeň

„Plzeň měla dlouho velmi nekonkrétní image, bylo to pro mnohé město průmyslové, černé, ošklivé,“ říká Petr Pelcl z Útvaru koordinace evropských projektů města Plzně. „Je načase vytvářet nový, vlastní, přiléhavý a moderní obraz města. Proto Plzeň oficiálně ohlásila kandidaturu na titul Evropské město kultury.“ Účast v soutěži Evropské unie, vyhlášené od roku 1985 (první byly městem kultury vyhlášeny Atény; Praha kandidovala opakovaně od roku 1992, kdy se mohly zapojit i nečlenské země, a pro rok 2000 se stala jedním z devíti nejvýznamnějších kulturních měst Evropy), umožnila radním i místním podnikatelům zamyslet se nad finanční návratností domácí kultury. „Chceme změnit skladbu turistů, kteří sem jezdí, zvýšit počet přespání, zajistit i pomocí této součte investice do kulturní infrastruktury, do větších kulturních staveb. Významní, kvalitní investoři přijdou jen do míst, kde je vysoká kvalita života: to jest kultury, životního prostředí, sociální stránky,“ vypočítává bez zadrhnutí vstřícný mladý úředník Pelc. V Plzni se s výjimkou července stále odehrává nějaký festival: Divadlo, Finále, mezinárodní folklorní festival, hudební festival Na ulici!, festival outdoorových filmů ad. Na většínu z nich město přispívá, jak potvrzuje Ditta Maříková z odboru kultury na místní radnici. Kulturní nabídku chce město zpřístupnit novým návštěvníkům. Z těch poplyne zisk zase zpátky do kasy města, ale i na daních živnostníků státu. Finanční studii o návratu takto investovaných peněz Plzeňští nemají, pyšní se však už od roku 2001 podrobně zpracovanou Kulturní politikou města a jasně nastaveným grantovým a dotačním systémem. Obojí například pražský magistrát postrádá – a nyní, kdy je obviněn z nerovného přístupu jedním z neúspěšných žadatelů (Ta Fanstatika), na to doplácí.

ně ubytování v našem hotelu,“ říká starosta. Místostarosta Ivo Slavotínek dokonce k tomu účelu zvažuje projekt pracovně nazvaný Český Stonehenge na Moravě. Šlo by o galerii rozměrných soch pod otevřeným nebem na kopci, kolem něž vede cyklistická stezka. „Mohli bychom pak změnit vizuální identitu města, tedy logo, i jeho, řekněme, heslo, lidé by měli za čím jezdit a mediálně bychom byli odlišitelní,“ plánuje Slavotínek. „To se vyplatí.“

Rožnov pod Radhoštěm

Valašské muzeum v přírodě (Dřevěné městečko, Mlýnská dolina, Valašská dědina, Pustevny) je jiný případ – příspěvková organizace ministerstva kultury. Jde o rozsáhlý skanzen, kde se kromě starých valašských chalup, stodol a kostela rozkládá i valašský Slavín, památka na slavnější kulturní epochy chudého kraje. Mezi voňavými roubenkami to kulturně žije téměř bez přestávky. Hlavně se tančí a hraje, ale jsou tu i ukázky nových řezbářských prací. Stát financuje Valašské muzeum asi z šedesáti procent; muzeum si na sebe podle slov Václava Mikuška z provozně-ekonomického útvaru muzea vydělává „snad největším podílem mezi státními kulturními institucemi v republice, možná i v Evropě“. „Kromě vstupného a pronájmů skoro každý víkend pořádáme akce: hudební festivaly, výstavy, přednášky, lidé se k nám vrací, i když už základní expozici znají. Samozřejmě, že někde parkují, něco si kupují a tak.“ Na Valašsku jsou mimořádně důležité též pracovní příležitosti, jež takto koncipované muzeum nabízí. Radnice si to vše uvědomuje, i když jen obecně: „Skanzen přiláká mnoho návštěvníků, Rožnov z toho samozřejmě profit má, ale jaký přesně, nedokážeme vyčíslit,“ říká nejmenovaný pracovník kulturního odboru radnice. Městské investice do muzea se však omezují na pomoc organizace dopravy při festivalech.

Litomyšl

„Financovat kulturu v Litomyšli nám připadá přirozené,“ říká místostarosta města Vladimír Novotný. „Nevím, zda je to hodně nebo málo, ale odbor kultury má v ročním rozpočtu vyčleněno zhruba 4,2 procenta. V podstatě si na podporu kultury dost zakládáme a je to vlastně i naše povinnost,“ dodává. Stěžejním artiklem kulturního života v Litomyšli není pouze tamní zámecký areál, jenž je na seznamu památek UNESCO, ale i jméno patrně nejslavnějšího rodáka Bedřicha Smetany. Mezinárodní operní festival Smetanova Litomyšl, který příští rok oslaví své padesáté výročí, do města každoročně přiláká tisíce návštěvníků. „Festival Smetanova Litomyšl samozřejmě podporujeme. Má ale tak vysoký rozpočet, že není v našich silách ho ufinancovat,“ podotýká druhý místostarosta města Jan Janeček. Představitelé města se přesto hrdě hlásí k tomu, že festivalu před padesáti lety pomohli na svět a dodnes ho podporují alespoň po technické stránce a jedním milionem korun.

Podle vedení radnice jsou zdejší památkově chráněné domy a různé kulturní akce přínosem nejen z hlediska propagace v cestovním ruchu, ale i proto, že turisté v městě přenocují a využijí i jiných služeb. „Litomyšl byla k podpoře kultury předurčena už odpradávná. Protože tu nemáme žádný významný průmyslový podnik, museli jsme se zaměřit spíš na terciární oblast a podporovat cestovní ruch. Proto potřebujeme popularitu a známost ve světě,“ míní Janeček.

Připravili Kateřina Bártová, Jaroslava Hulíková a Josef Obruč

Jak se dělá kulturní centrum

S ředitelem písecké Sladovny Jiřím Hladkým

Kateřina Bártová

Návod na to, jak účelně a důstojně využít chátrající kulturní památku, by mohli dát na radnici v Písku. Město se totiž už před lety rozhodlo přebudovat objekt bývalé sladovny, dostavěné roku 1864, na kulturní centrum, které přivede nejen další turisty, ale zároveň bude místem, kde se budou každý den setkávat sami Písečtí.

Jak chcete Sladovnu oživit?

Nejvíce prostoru bude zabírat centrum ilustrace pro děti, které sestává z několika expozic. Bude to jednak sál věnovaný památce píseckého rodáka Radka Pilaře, dále výstavy s názvem Historie ilustrace pro děti a Jak se z ilustrace stává film. Je zde sál pro příležitostné výstavy, koncerty, divadelní představení. V podkroví je prostor pro přednášky, dílny, ateliéry nebo semináře. V budově je i dílna na keramiku a místo pro další menší galerii. Pronájem dvou pater doposud neopravené části budovy a jednoho opraveného sálu odsouhlasilo městské zastupitelstvo. Pokud vše dobře dopadne, měla by v těchto prostorách sídlo Filmová akademie Miroslava Ondříčka a galerie Prácheňského muzea v Písku. Pak zbývají neopravené prostory čtyř sklepů. V jedné jejich části by mohl být multifunkční sál pro filmové projekce, malé divadlo nebo malé hudební žánry.

Rozpočet na rekonstrukci Sladovny se pohybuje kolem 200 milionů korun. Myslíte si, že se tak vysoká investice do kultury vyplatí?

Investice do kultury se vždy vyplatí. Vedle vzdělání, sportu a výchovy je kultura další element, který má ten největší vliv na děti a mladé lidi. Vliv kultury, a sem patří i kultura mezilidských vztahů, jednání, bydlení, je nenahraditelný. Kvalitní kulturní akce nebo instituce propagují jméno města a ekonomicky prospívají i drobným a středním podnikatelům.

Vkládá Písek do kultury více peněz, než je zvykem? Je v tomto ohledu mezi českými městy výjimečný?

Město Písek je samo o sobě výjimečné. Jeho genius loci se nedá napodobit ani nikam přenést. Šrámkův stříbrný vítr, který se prohání mezi oblouky nejstaršího mostu u nás, měsíc se tu odráží nad zlatonosnou Otavou. Kdo věděl o naší historii více než August Sedláček a kdo naučil více mladých hrát na housle než Otakar Ševčík? Stačí? Písek ze svého rozpočtu na kulturu každoročně vyhrazuje něco kolem 22 milionů korun. Z těchto peněz částečně pokrývá výdaje kulturních organizací zřizovaných nebo založených městem a 6 milionů korun jde do kulturních grantů, o které se mají možnost ucházet všichni, kdo se kultuře v městě Písku věnují. Tato částka ovšem neobsahuje peníze na investiční akce, jako jsou třeba opravy kulturních zařízení.

INZERCE

„NADĚJE JE NA DALŠÍ STRÁNCE“

100 let knihovny Židovského muzea v Praze

Od 9. srpna do 21. října 2007

Židovské muzeum v Praze
Galerie Roberta Guttmanna
U Staré školy 3, Praha 1

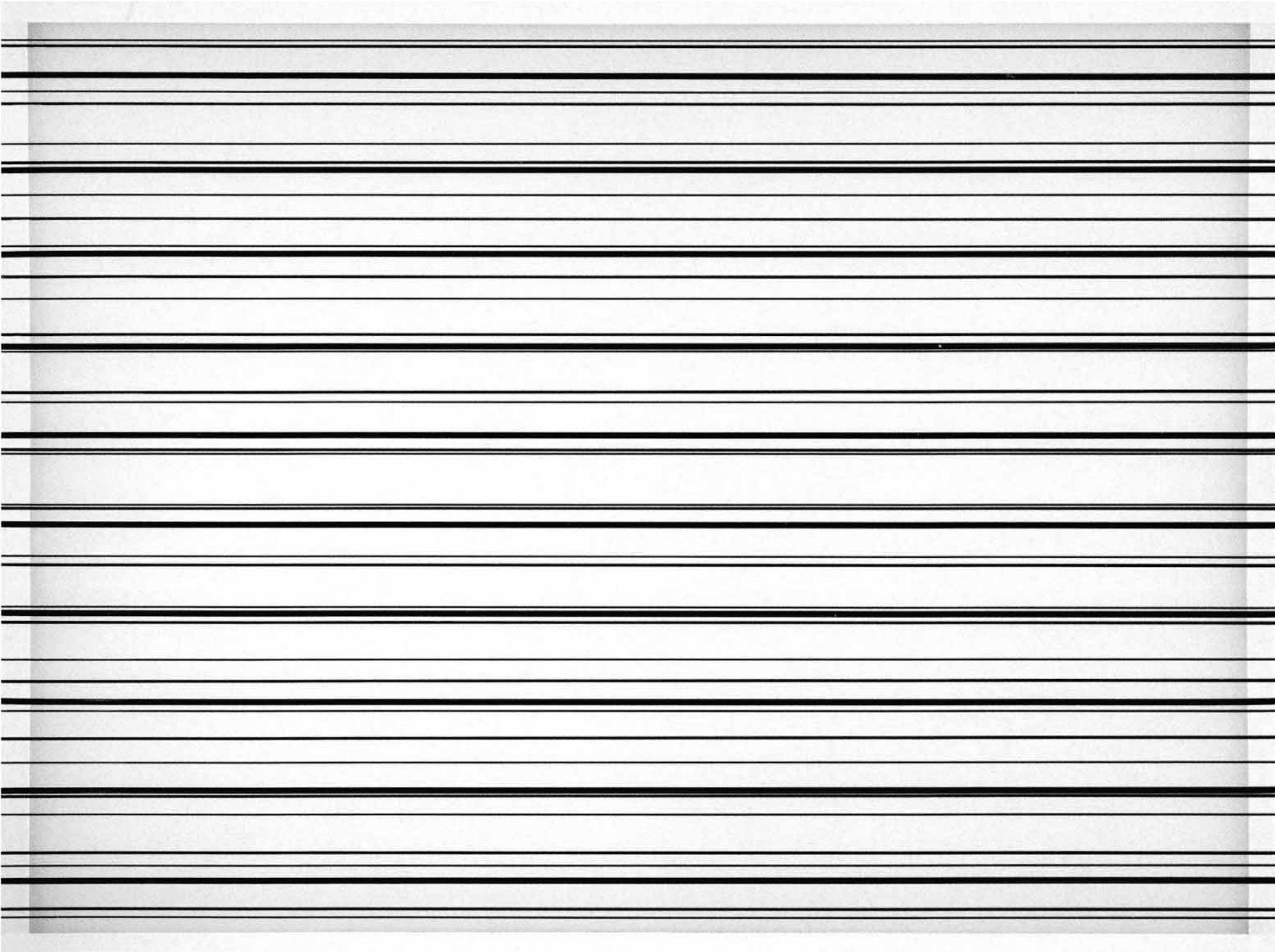
otevřeno denně 9.00–18.00
mimo soboty a židovské svátky

www.jewishmuseum.cz
tel. 221 711 511
office@jewishmuseum.cz

Mlha se choulí

Carsten Nicolai: Static 5, 2005

—
mohutné hlavě vyrostl tenký krček
ochlupení se změnilo v černou svatozář
z tvaru se stal pitvorný tvor
či metafora?

—
ještě jednou a naposled
beru do ruky magneták
ohmatám tlačítka
vložím novou kazetu
cosi stisknu
chyba
nefunguje technika nebo má ruka
poslepu hmatám
páska se začíná přetáčet
mluv
nedělej přestávky
opakuješ se
mlč
nechci mluvit jen točí-li se páska
technika mi poroučet nebude
s technikou si neumím hrát
není to má volba

jen škvíra do neznámé krajiny
kde kraluje můj starý obnošený
ošoupaný ošemetný hlas
brání mi najít východ z nouze

—
přiložila jsem si obklad na víčka
zjevila se znovu hlava
narostla jí mohutná šije
nebývám svědkem jejích proměn
zjeví se vždy v nové podobě
dnes ji doprovázel kolotoč
oslnivých kapek
po chvíli ho pohltil mohutný vír
s ním zmizela i hlava
brzy se vrátila
po její levé straně se rýsoval
ostrý mužský profil
vzbuzuje mou zvědavost
zvoní telefon
otvírám oči a hlava mizí
večer je tu zas
profil se přesouvá z levé
strany na pravou

provokuje
vyptávám se hlavy marně
utahuji si z ní marně
zaháním ji marně
zmizí až sama chce

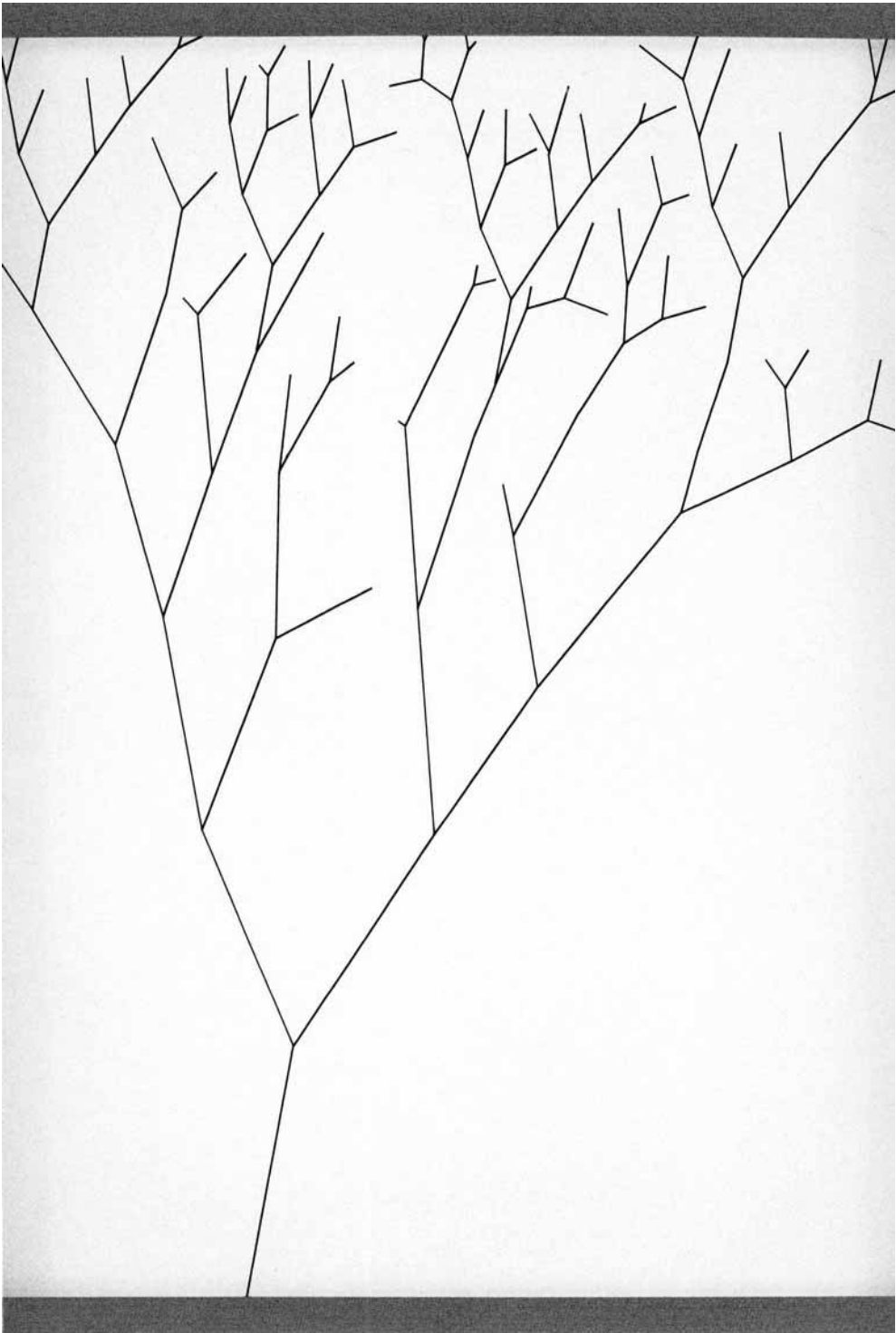
—
dnes ráno za svítání
se palice zjevila v další ze svých podob
je z ní dokonalá jánusovská hlava
do očí mi vhrkly slzy
pošeptal's mi
hlava to je tvé slepé místo
musíš se s ní smířit
—
sedím před knihovnou
kterou z knížek si vybrat?
váhám
vytáhnu jednu z řady
pohládím jí hřbet
kdo ji napsal? a proč?
jaký má titul?
držím ji v ruce a je mi těžko

na žádnou otázku už mi neodpoví
uzavřela se
oněměla
sedím před knihovnou němých knih

—
mlha se choulí
mlha houstne
zastesklo se mi po tužce
po papíru
měl by být linkovaný
uvidím linky?
tužka musí mít silný hrot
budu psát tiskacím písmem
rukopis ani silnou lupou nepřečtu
ťukat do psacího stroje?
kdo to bude po mně číst?
a kdo to bude opravovat?
nezbývá mnoho času
je třeba se rozhodnout
mlha se choulí
mlha houstne

Bohumila Grögerová

Carsten Nicolai: Strom, 2002

— rozhodnutí mne probudilo k životu
pachtím se po slovech
pomáhá mi Fesoj Lašrih

— sedám ke stolu
rozsvěcuji lampu
nasazuji brýle
před očima vzplane obrovská
oslnivá kapka

žárovka o tisíci wattech
vzplane a zhasne vzplane a zhasne
zavírám oči
zhasínám lampu
odkládám brýle
beru do ruky tužku a píšu
píšu po paměti velkým tiskacím písmem
slova mi diktuje ruka
jedno se hrne za druhým
jako by prchala z vězení
stránky se plní rozkoší ze psaní
nevnímám čas
zaskočí mě křeč v prstech
odkládám tužku a rovnám záda
je tma

— jdu spát
nespím
druhý den váhám
číst? nečíst?
rozsvítím lampu
obrovská oslnivá kapka bláznivě
rotuje

zhasínám
nasazuji brýle
beru velkou lupu
změř písmen k nerozlišení
beru nejmenší nejsilnější lupu
bloudím po slovech
rozsypaných po stránkách
pak rázem dost!
muchlám a trhám počmáraný zraněný papír
házím to smetl do odpadkového koše
byl to jen slovní průjem

— bledé dny
bledé noci
je tak kouřmo tak větrno
přivolávám si slova
zpívám si je

lovím je na udičku
překřikují se repotají
šepotají
tichnou a znovu se vrací
pomýlená potrhaná zhmožděná
má hlava se jimi plní
chce se mi zapsat co v ní je
podivný zvyk zachycovat
nezachytitelné
pro koho?
vždyť se mne nikdo na nic neptá
vždyť skládám účty jen sama sobě

— už zase týden dva píšu
zápasím s hordami slovního
potvorstva

v noci vstávám
snažím se
zachycovat všecky ty pošetilé piškuntálie
už zase týden dva třísním papír

— hlava co spí pod mými víčky
se čímsi plní
na hnědém podkladě
vyrostla poškozená modrá mozaika
její modř je den za dnem sytější
je už stejně panovačná
jako modř Yvese Kleina
rozpíná se i po papíře na kterém právě píšu

— chodívám procházkou
po své Vinohradské třídě
můj svět je zalit mlhou
každý dům keř kámen v dlažbě
je na svém místě
nořím se do pravidelného rytmu chůze
na nic se nedívám
nic a nikoho nevidím
vánek mi přináší vůně pachy
jsem průhledná
jsem čirá
jen krůček a
spěchám po své Národní třídě
můj svět je zalit sluncem
mířím k Vltavě
od Vltavy fouká

dívám se lidem do očí
každý mne vidí
nejsem průhledná
vlají mi sukně
vlají mi vlasy
rozběhnu se ke Slávii
kdosi tam na mne čeká
rozvívá náruč
jen krůček a
jsem čirá
nikdo mne nepotkává
nikdo mne nevnímá
jdu svou ulicí
svou cestou
po chodníku svého města
mé oči jsou zality oslněním

Bohumila Grögerová (1921) se v šedesátých letech společně s Josefem Hiršalem věnovala konkrétní, vizuální a auditivní poezii; spolupracovala s mnoha zahraničními experimentálními autory a účastnila se mezinárodních sympozií věnovaných novým tendencím v literatuře a umění. V sedmdesátých a osmdesátých letech nesměla publikovat. S J. Hiršalem napsala knihy poezie pro děti O podivné záhadě na poštovním úřadě (1962) a Co se slovy všechno poví (1964), spolu vydali též manifest českého básnického experimentu JOB-BOJ (1968), experimentální prózy Preludium (samizdat 1975), Mlýn (samizdat 1976) a Trojcestí (1979) – shrnuty jsou v souboru Trojcestí (1991) – a memoáry Let let (v samizdatu 1987–88, oficiálně 1993–94). Vlastní texty a překlady z německé literatury B. Grögerová (většinou ve spolupráci s J. Hiršalem) uveřejňuje od konce padesátých let v českých i zahraničních periodikách. Pro zahraniční rozhlasová studia psala experimentální hry (Zweiäugiges Hörspiel, 1972; Dum spero, spiro, 1980; Lunovis, 1972; poslední s J. Hiršalem). Překládá z němčiny, francouzštiny a angličtiny. Vydala prozaické knihy Meandry (1996) a Branka z pantů (1998), básnickou sbírku Čas mezi tehdy a teď (2004) a knižní rozhovor Klikyháky paměti (2005).

galerie

Podoby zvuku
Německý autor Carsten Nicolai (1965), který před zahájením umělecké kariéry studoval v letech 1985–1990 nejprve krajinnou architekturu v Drážďanech, spojil svůj vstup do výtvarného umění s tázáním se po možných spojích mezi obrazem a zvukem, po možnostech takto nastavené percepce a po souvislostech obrazových a zvukových mikrostruktur (možnosti jejich vizualizace). Poté, co malířský sujet cíleně rozkládal a transformoval do abstraktních kódů a vzorců, začal kolem poloviny devadesátých let experimentovat s konkrétními šelesty, šumy a jinými zbytkovými zvukovými záznamy. Každé následující dílo muselo být zpětně interpretovatelné také jako konkrétní zvuk nebo zvuková kompozice. Často se obrazové realizace vracely k hudebním východiskům a „slyšitelným pramenům“: zvuk určil obrazovou frekvenci, celkovou vizuální texturu. Přitom také vznikaly obrazy prostřednictvím záměrně zaváděných chyb. Minimalistické kompozice (pruhy) odkazovaly na chybné technické připojení audiosignálu v televizi (např. při nastavení videa na monitoru). Obecně lze říci, že u Nicolaie zvuk řídí vizuální vjem a naopak. V současné době pracuje Carsten Nicolai v Berlíně, udržuje ale stále úzké kontakty se svým prostředím v rodném Chemnitzu. V roce 1999 tam založil společně s Olafem Benderem hudební label „raster-noton“. Pod názvem „alva noto“ zveřejnil svá zvuková díla vznikající ve spolupráci s Ryuichim Sakamotou, Ryojim Ikedou nebo Mikou Vainiem. Nicolaiovy Live-Sets, které byly poprvé realizovány v Guggenheimově muzeu v New Yorku, pařížském Centre Pompidou a v londýnské Tate Modern, jsou kombinacemi minimalistické elektronické hudby a tomu odpovídajícího vizuálního přepisu a instalační projekce. Práce Carstena Nicolaie byly poprvé představeny na festivalu Documenta X v Kasselu (1997) a v roce 2003 na Benátském bienále. Mezi klíčové potom patří výstava Constructing New Berlin ve Phoenix Art Museu v Phoenixu (USA) v roce 2006.

Petr Vaňous

Tom Robbins
Pozpátku letící divoké kachny
Přeložila Michala Marková
Argo 2007, 232 s.

Ať už podlehnete výzvě z předmluvy a pustíte se do čtení se sklenicí nebo rovnou lahví uhrančivého tyrkysu, anebo zůstanete střídmi a zdánlivě při střízlivých smyslech, účinek Robbinsových textů bude dost podobný – jako byste vstřebávali absintové vize transformované do textové podoby. Tom Robbins strhává – možná trochu škodolibě – pásky, šupiny a klapky z očí těch, kteří se kolem sebe ani nedívají, stejně jako těch, kteří zkátka nic nevidí – jediné snad to, co je jim zrovna po chuti. A především dokáže aranžovat i servírovat všechny chody tak, že to ani ve slepých nevzbuzuje nelibost. S výmluvností Toma Robbinse by se podařilo leckoho přimět pozřít i tu nejstrašlivější hrachovou kaši ze školní jídelny. Díky divokým kačenám couvajícím za letu vychází najevo, že ani literární žánry kratšího rozsahu nepostrádají v autorově podání říz. Vtipnost spočívá sice hlavně v „neočtenosti“ jeho výrazových prostředků, nicméně Robbinsova tropická spojení se hned tak neomrzí. Ač mnohdy kousavé, autorovy větné i myšlenkové konstrukce jsou strhující. Být architektem, způsobil by epidemii závratí. Není divu – Robbins dávno nepatří mezi kulinářské adepty. Přichystal pro čtenáře, kteří se nespokojí s humorem popírajícím podstatu sebe samého, tj. přízemním a primitivním, velmi osvěžující, dobře namíchaný koktejl, který potěší skoro všechny škádlitele jazyků.

Mariana Zilynská

Emanuel Pyšišvor
Truchlozpěvy, rady a nápady, kteréž člověčenstvu všemu, zvláště pak lidu českému přenešťastný sepsal tvor Emanuel Pyšišvor
Uspořádal Ivan Wernisch
Druhé město 2007, 53 s.

Přenešťastný světa tvor Emanuel Pyšišvor byl a chodí stále mezi námi. Srší nesplnitelnými nápady a iluzemi, anebo nadšeně opěvuje věci banální a známé. Patří mezi tragikomické figury, doprovázející normalizovanou lidskou společnost od nepaměti, sám v lepším případě pohrdaný, vysmívaný a opovržený. „Ale jest to věru k zlosti,/ když se dí, že pitomosti/ přenešťastný radí tvor/ Emanuel Pyšišvor.“ Mezi světem tímto a oním panuje taková perspektiva – dění v protějšku se vždy jeví jako pitomosti, a pokud na takový stav někdo poukáže, obratem bývá označen za pitomce, že znepokojuje lidi uvelebené v normálu. Autoři ale nikdy nesplňují představy tzv. normy, a lze pochopit proč: protože jsou tvůrci, zvolili si svůj nepohodlný úděl (anebo někdy byli svým údělem vyvoleni), zatímco dav se řítí za vějičkami a chimérami existence v kalu. Emanuel Pyšišvor se vzpíná ke hvězdám, duchem podoben fénixovi, zmučený normalitou, znovu jej však srážejí davy hlupců. Přitom díky němu dochováno je historické vylíčení přeletu Prahy balónem pana Bodejtě: „Lidé se šli dívat honem/ neb pan Bodejtě s luftbalónem/ měl kuráž a odvahu/ a přeletěl přes Prahu.“ Kolik totálních pitomostí se mezitím stalo, a dnes po nich nešťekne ani pes!

Vít Kremlička

Olga Walló
Kráčel po nestejně napjatých lanech
Labyrint 2007, 186 s.

Dabingová režisérka a překladatelka se v prvním díle vzpomínkové knihy dotýká věku dětství a dospívání v prostředí pražské vily a vesnického statku. Dětský pohled vypravěčky postihuje nejenom složitý vnitřní vývoj v obklopení dospělými, ale především hledání cesty k sobě samé na pozadí svérázné výchovy. Otec, režisér, je v knize představen jako autoritativní člověk, který se ke své dceři chová jako k dospělé osobě, od níž očekává pracovitost, nadání i talent jaksi přirozeně. Ani postava matky jí není povzbuzením k rozmarné dětskosti, právě naopak, dialogy s ní evokují čajový dýchánek dvou stejně starých žen ve chvíli, kdy matka své desetileté dceři sdělí: „Když něco děláš, mělo by to mít aspoň určitou úroveň.“ Malá Olga je nabádána uzamknout své niterné pocity v sobě, neboť stále znovu se vracející formulka „jak se má nezasloužené dobře“ ji neopravňuje k vyslovení vnitřní osamělosti a zmatenosti, která nutně provázela dospívání v 50. a 60. letech. Přes všechny podivnosti ve stylu výchovy jsou zde situace, které vypovídají o vzájemných silných vztazích mezi členy rodiny. Společné večery, během nichž matka přehrává Shakespeara a otec diskutuje s dcerou o Franzi Kafkovi, vzbudí lehkou závist čtenářů, kteří byli podporováni ve sledování Vegy a Magionu; pro ty je kniha vzrušující tím, jak se také může dospívat.

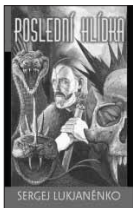
Zuzana Malá

Jarmila Uždilová
Pro medomet
Dauphin, Protis 2007, 104 s.

Základ povídkového souboru Jarmily Uždilové (1920), jemuž byla Akademií literatury české udělena cena pro prvotiny – Máchova růže, tvoří osm povídek, střídavě vyprávěných dvěma malými sourozenci. Jejich dětský svět je naplněn především hraním si, poznáváním a sněním, avšak ani on není zcela oproštěn od nespravedlnosti, lítosti i krutosti. Autorka se pokusila postihnout z pohledu dívky i chlapce toto krátké období života, v němž hraje nejdůležitější roli přítomnost. Především dialogy malých hrdinů působí na čtenáře důvěryhodně. V jedné z povídek se Uždilová dokonce snaží rekapitulovat život coby pes. Výběr psiho vypravěče však není zcela nahodilý – autorka totiž líčí především momenty, v nichž lze vystopovat určitou podobnost dětského a zvířecího myšlení a prožívání. Poetika tohoto, do jisté míry bezstarostného vyprávění je porušena v poslední povídce, či spíše reflexi. Jedná se totiž o melancholické, částečně zidealizované útržky vzpomínek na dávno prožité dětství, prolínající se s vypravěčovým pocitem nejistoty z přítomnosti.

Lenka Dombrovská Slívová

Sergej Lukjaněnko
Poslední hlídka
Přeložil Libor Dvořák
Triton, Argo 2006, 396 s.

Poslední hlídka je avizována jako závěrečná část fantasy tetralogie (Noční hlídka, Denní hlídka a Šerá hlídka). Děj románu se, jako v předchozích svazcích, odehrává v alternativním světě takzvaných Jiných. Magické bytosti, které ho obývají, se pohybují na pólech opozice dobro – zlo. Světlí, pod ochrannou Noční hlídky, nakládají s kladnými silami, Temní, pod záštitou Denní hlídky, vládnou mocí negativní. Panuje mezi nimi nekonečný boj, který je tentokrát na čas přerušen, neboť se objevil nepřítel, jenž je hrozbou pro celou říši. Hlavní hrdina, mág Anton Goroděckij, je svými nadřízenými vyslán do skotského Edinburghu, aby zde vyšetřil záhadnou vraždu ruského mladíka. Pátrání po vrahovi, které hrdinu zavede až do Uzbekistánu, směřuje k odhalení nebezpečného spolčení (tzv. Poslední hlídky), jehož členové v cestě za prastarým tajemstvím neváhají překročit všechny morální hranice. Po myšlenkově nejbohatší Šeré hlídce je prozatím poslední díl série postaven především na atraktivním příběhu, přesto i zde nalezneme řadu filosofických přesahů. Za všechny lze zmínit myšlenku, která prochází celou Lukjaněnkovou tvorbou: dialektika dobra a zla (existence jednoho je podmíněna existencí svého opaku). Finále Poslední hlídky, v němž je čerpáno z mýtu o věčném koloběhu života, nechává pootvěřená dvířka k dalším možným pokračováním: Nové se rodí ze smrti starého.

Helena Vypelová

Michail Michailovič Bachtin
François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance
Přeložil Jaroslav Kolář
Argo 2007, 490 s.

Rozsáhlá, několikasetstránková studie sovětského lingvisty a teoretika M. M. Bachtina z 60. let 20. století je přínosem do světové literární vědy hned z několika důvodů. Především proto, že autor na příkladu jednoho z nejvýznamnějších dobových děl vnáší přelomový, komplexní a nadčasový pohled na středověkou literaturu. Jestliže ústřední kategorií v Bachtinových pracích je problém dialogu, čili vztah mezi já a ty, mezi individualitou a kolektivismem, u románu Gargantua a Pantagruel potom můžeme hovořit o ambivalentním vztahu mezi tzv. vysokou a lidovou (smíchovou) kulturou, o rozličnosti světské moci a pouliční živelnosti a karnevalizace. O napětí mezi středověkými dogmaty a renesanční ideologií. Bachtin vyvrací a dekoduje některé dřívější teorie, čímž se dostává ke schematizaci dávnověkých archetypů a stereotypů, jež nejsou neznámé ani moderním literárním syžetům (za všechny jmenujme Haškova Švejka a z řady ruských děl např. symbolistní travestii Balagančik A. Bloka). Nejde tedy o pouhou monografii významného středověkého autora, nýbrž o hlubokou komparatistickou sondu do kořenů světové moderní literatury. Její první vydání u nás ostatně ovlivnilo i českou literární vědu.

Bára Gregorová

Marek Šmíd
Masaryk a česká Katolická moderna
L. Marek 2007, 254 s.

Kniha mladého historika Marka Šmída představuje solidní pokus o uchopení nesnadné problematiky. První část shrnuje Masarykův vztah k náboženství, druhá rekapituje historii české Katolické moderny a třetí líčí Masarykův (a také Macharův) vztah ke Katolické moderně, který se od původních sympatií změnil ve zklamání, ústící ve vzájemné polemiky (v odborné literatuře se zatím psalo hlavně o oné druhé fázi jejich vzájemného vztahu). Autor tvrdí, že i když Masaryka s modernisty mnohé spojovalo, postupně se stále více ukazovalo, že styčné plochy byly jen zdánlivé a že oba tábory ve skutečnosti více věcí oddělovalo. Kritický čtenář by mohl autorovi vytknout, že při líčení Masaryka mu chybí kyžený odstup, že nepřihlíží ke všem interpretacím Masarykových náboženských postojů (takových textů už je ovšem značný počet), a že naopak jeho pojetí Katolické moderny je poznamenáno skoro až apriorním nepřátelstvím; autor má ovšem právo na vlastní úhel pohledu. Jeho kniha každopádně přináší nový pohled na duchovní a politickou atmosféru přelomu 19. a 20. století, kterou nyní můžeme lépe vnímat v její komplexnosti a komplikovanosti.

Jan Lukavec

Drahomír Šajtar
Poezie Věnceslava Juřiny a ti druzí
Společnost Leopolda Vrlý 2007, 140 s.

Šajtarova monografie je věnovaná básnické tvorbě pozapomenutého ostravského spisovatele. Těmi druhými v titulu knihy jsou míněni jednak jeho umělceři a generační soupečníci, ale také čeští básníci a tvůrci, jejichž tvorbou byl Juřina ovlivněn nebo se vůči ní vymezoval: například František Halas. Svazek otevírá přehledová stať, v níž se Šajtar pokouší pojmenovat základní tendence a vlivy v české moderní poezii. Monografie je jinak tradiční kombinací životopisu a interpretace díla, opřená o korespondenci. V závěru knihy autor zmiňuje též Juřinovu prozaickou tvorbu, již se v knize nezabývá a která samotná zůstala v rukopisech. Poněkud sporný přístup zůstává jedním z nejobvyklejších nejen v učebnicích a školních výkladech, ale též v literární historiografii. V této situaci je možná omluvou skutečnost, že Juřina i další v textu rozebírání tvůrci jsou vesměs neznámí, a tak určité přiblížení jejich životních osudů není na škodu. Ačkoli je kniha psána staromilským stylem, zanechává otázky, zdali nejsou některé výklady a interpretace poněkud naivní a školometské: co si pomyslet o vyjádření „verše osudového poznání, nicméně zvedající se pateticky do výkřiku, v němž jakoby bylo zakleto ono poznatelné a ohlušující ticho, v němž mnozí už před námi byli – my, lidé sobě se podobající po staletí“. Příspěvek literárněhistorické regionalistice tak zůstává kdesi na půli cesty.

Vojtěch Varyš

Philip Pullman
Jedinečný nůž – Jeho temné esence
 Přeložila Dominika Křestanová
 Argo 2007, 312 s.

Literatura pro děti určená zároveň dospělým zažívá právě svůj boom, ještě před Harrym Potterem však byla Lyra Belaqua. V druhém pokračování jejich dobrodružství se čtenář dostává nejen do jejího světa, v němž má každý člověk svého daemona v podobě zvířete, ale i do světa našeho (tady mají lidé daemona v sobě – duši), a také dalšího, přestupního, kde fantomové požírají duše dospělých a jedinou ochranou proti nim je „jedinečný nůž“. K Lyře se pak přidává její nový kamarád Will (pocházející z našeho světa), jenž se do přestupního světa dostal při hledání svého otce, který tajuplně zmizel kdesi na severu. Jedinečný nůž navíc do děje vtahuje nové prvky, které známe z našeho světa, například I-ťing je prý komunikačním spojením mezi lidmi a hmotou, která nás obklopuje (v Lyřině světě nazývanou Prach, v tom našem elementární částice). O tom, že Jeho temné esence jsou trilogií daleko temnější než Harry Potter, svědčí také to, kolik důležitých postav během knihy zemře – a v této části jich není málo. Druhý díl je o něco akčnější a nutno říci, že právě akční scény patří občas k tomu nejméně záživnému, přesto je Jedinečný nůž ještě lepší než Zlatý kompas. Ve srovnání s prvním dílem je také jeho závěr daleko otevřenější, a čtenář se tak ještě víc nemůže dočkat uzavření celé trilogie, které by v podobě Jantarového kukátka mělo vyjít na konci listopadu.

Jiří G. Růžicka

INZERCE

Paul Oskar Kristeller
Osm filosofů italské renesance
 Přeložil Tomáš Nejeschleba
 Vyšehrad 2007, 203 s.

Německý filosof (Heideggerův žák) ve své populárně napsané knize přináší poutavý pohled do renesančního myšlení. Z knihy vyzařuje hluboká obeznámenost s dějinami filosofie, s antickým myšlením, s Platónem, Aristotelem, Plótinem, ale i se středověkými mysliteli. Autor pak razí představu, že renesanční myšlení vychází takřka kontinuálně z antiky a středověké filosofie; v renesanci se však najdou i nové důrazy zejména na lidskou důstojnost a výlučné postavení člověka v kosmu, jak se to objevilo s mohutnou silou třeba u Giordana Bruna. U počátků renesančního humanismu však stojí Petrarca, který, jak autor líčí, ovlivnil následující renesanční myšlenkový pohyb – zvláště svým odporem ke scholastice. Tak mohl plně zazářit platonismus florentské akademie, který je spjat zejména s Marsilem Ficinem. Ficino přinesl propracovaný systém platónského myšlení a autor dokáže vyhmátnout to podstatné na každém filosofovi: Ficino je zobrazen především jako myslitel kladoucí důraz na kontemplativní život, z něhož jediné může vzejít vyšší vědění a nazírání pravdy, vhléd do podstaty bytí. Se stejnou brilancí je vylíčen filosofický příběh Pikův, Pomponazziův a dalších velkých mužů renesance.

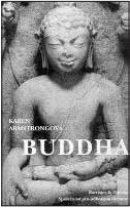
Jiří Olšovský

Zloděj stínů a jiné povídky pro děti
 Přeložila Lucie Šavlíková
 BB art 2007, 252 s.

Jak nejlépe dítěti vysvětlit, co je to povídka, kde leží hranice tohoto žánru a proč vůbec povídky číst? V čem spočívá kouzlo krátkého textu a v neposlední řadě, že občas si přečíst povídku, básničku anebo obojí je vlastně zábavné? Jedním z pomocníků může být docela dobře Zloděj stínů, což je antologie výše uvedeného žánru, složená výhradně z textů určených dětskému čtenáři. Jejich autoři patří ke špičce angloamerické tvorby pro děti. Výbor zahrnuje jak příběhy napínavé, dobrodružné či s kriminální zápletkou, tak i prostě psychologické črty, příspěvky vyložené humoristické, je zde i jedna povídka v dopisech. V některých případech se jednotlivé žánry prolínají, prostředí se střídá, a tak se před dětským čtenářem rozevírá vpravdě široká náruč vypravěčských postupů i osudů, příběhů a případů od Austrálie a Nového Zélandu až po Anglii. Někdy je třeba přivřít oči, jindy popustit uzdu fantazii, zamyslet se anebo propuknout v nehorázný smích. Zásadní význam publikace spočívá v širokém žánrovém rozptýlu. Nápaditý korespondenční rozhovor autorky s dětskými čtenáři J. Wilsonové; případ plyšového, leč neohroženého a statečného detektiva medvěda seržanta Brumbálka B. Jacqueuse; fraška o jedné mstivé vačici a umanutém tatínkovi J. Moloneye; záhada ukradených stínů M. Mahyové a další z devěťadvaceti krátkých textů – i tak lze dítěti mnohé vysvětlit či sdělit.

Magdalena Wagnerová

Karen Armstrongová
Buddha
 Přeložila Lenka Borecká
 Barrister & Principal 2006, 194 s.

Žádný Buddhův životopis z dob jeho života se nedochoval, což skýtá pro mnohé badatele poměrně otevřené pole působnosti. Karen Armstrongová (Dějiny Boha, česky 1996) se jej pokouší podat svérázně: kniha je psána beletristicky, tudíž srozumitelně, a ačkoli se autorka chvílemi snaží o erudovanost textu, neubráníme se pocitům, že se jedná o pohádku pro dospělé. Poznávacím znamením jejího rukopisu je fakt, že neustále balancuje na hranici fikce anebo ji už rovnou vytváří, což čtenáře, pokud o buddhismu něco ví, musí nutně iritovat. Znalec se neubrání otázce, proč kniha vůbec vznikla, a u čtenáře s buddhismem seznámeného jen letmo to může vést ke zkeslení jeho pohledu. Autorka navíc užívá buddhistické terminologie v pálijštině, což je vzhledem k tomu, že kniha nepředpokládá přílišnou erudovanost čtenáře v oboru, zmatečné, protože běžněji je užívána terminologie v sánskrtu (ta je uvedena v glosáři na konci knihy). Najdeme zde také místa, která jsou z religionistického pohledu problematická, např. nazývání Buddhových žáků učedníky. Paradoxem zůstává, že jakmile autorka začne popisovat historické události, mnišské řády (např. Bhikkhu) či Buddhovo učení a školy – zmíněné pasáže se tudíž přímo netýkají Buddhovy osoby –, nabývá kniha na poutavosti a korektnosti.

Klára Libertová

odjinud

Definovat imaginaci prostoru v poezii **Oto-kara Březiny** se pokusila Michaela Kuthanová v studii „*Křižovatkou všech světů je zem...*“ (Svět literatury č. 35/2007).

Obraz Vidně okolo roku 1900 v textech **Josefa Svatopluka Machara** a **Huga von Hofmannsthala** konfrontoval Stefan Simonek v Slovu a smyslu č. 6/2006.

Na hodnotný divadelní program Městského divadla v Brně o 264 stranách k inscenaci muzikálového zpracování románu **Vladislava Vančury Markéta Lazarová** upozornil v článku Divadelní program jako kniha Ladislav Soldán (Kam v Brně č. 9, příloha Kam, září 2007).

Do knihy vzpomínek **Dušana Jeřábka** na divadelní, literární, výtvarný a univerzitní život *Brno – kulturní město předválečné a válečné* (Barrister & Principal, Brno 2006) přispěli vzpomínkami Miloš Hynšt, Vladimír Justl, Viktor Kudělka, Miloš Štědroň a básní Pozdní portrét Ludvík Kundera. – V Duze č. 2/2007 recenzoval Jeřábkovy vzpomínky Vít Závodský.

Na textové změny v druhém vydání hravých veršů **Josefa Hiršala** a **Bohumily Grögerové** *Co se slovy všechno poví* (s ilustracemi Věry a Pavla Brázdových, Portál 2007) – „všechny po konzultaci s B. Grögerovou“ – upozornil v Týdnu č. 35/2007 Jaromír Slomek.

Výskyt saxofonu v prvních pěti detektivkách **Josefa Škvoreckého** a **Zdeny Salivarové** *Krátké setkání, s vraždou* (1999), *Setkání po letech, s vraždou* (2001), *Setkání na konci éry, s vraždou* (2001), *Setkání v Bílé dámě, s vraždou* (2003) a *Setkání v Praze, s vraždou* (2004) si vybrala jako téma článku „Ty velké fajfky opravdu hrajou krásně“ Michaela Swinkels-Nováková v Českém dialogu č. 7–8/2007.

Recenzi výboru ze starofrancouzské pentalogie Vulgata *Putování za Svatým Grálem* (Triáda 2007) dal o sobě v příloze Lidových novin Orientace z 25. 8. 2007 vědět germanista a romanista, překladatel a teatrolog **Jindřich Pokorný**, který letos v dubnu dovršil 80 let života.

Monografii **Jindřicha Černého** *Osudy českého divadla po druhé světové válce. Divadlo a společnost 1945–1955* (Academia 2007) označil Petr Kovařík v Pražském deníku (a všech jeho západočeských mutacích) 20. 7. 2007 za „nejen závažné odborné dílo, ale také mimořádně poutavou četbu“. Styl autora pak za „naprosto suverénní, britký, neberoucí si servítky vůči nikomu“.

O fejeton *Zpívá celá rodina* (1975), jako na míru ušitý různým televizním „reality show“ dneška, písňový text téhož autora *Zahýkal sýc*, zhudebněný Vladimírem Veitem (1979), četné zmínky o rockových deskách v *Dopisech Olze* (1979–81) a o recenzi alba Plastic People *Hovězí porážka* (1984) opřel Pavel Klusák svůj článek o **Václavu Havlovi** Pilný čtenář Melodie (Respekt č. 33/2007).

František Knopp

Francie

Konec léta je pro knihy ve Francii tradičně vděčný tím, že nakladatelé si na toto období před udělením hlavních literárních cen načasují značné procento produkce. Všichni už stojí v pozoru: knihkupci, novináři, renomovaní kritici z literárních příloh deníků i z kulturních časopisů. Konečně je jejich práce v centru zájmu. Nakonec se chtě nechtě začínají o knižní žně zajímat i sami čtenáři. Před hlubšími analýzami pouze vybraných děl z oněch sedmi set knih uvedených na trh však pravidelně přicházejí na přetřes hlavně aféry, či aspoň aférky, průšvihy, zajímavosti. Patří k nim tipy na hvězdné umístění v žebříčcích prodejnosti nebo tutovky o literárních cenách, často se vyzdvihují nečekané zpovědi známých či tajemných osobností, jindy zaujme „přestup“ známého autora od jednoho nakladatele k druhému, hodí se i najít knihy nejmladších anebo nejstarších spisovatelů. Letos se na čelná místa zpravo-

dajství o knižním trhu dostaly dvě knížky, které spojuje jen to, že autorkami jsou ženy. Prim hraje spisovatelka Jasmina Reza (u nás její prózu vydává nakladatelství Fra, divadelní hry Obraz a Třikrát život uvádí už několik sezon pražské divadlo ABC, ale i další scény v českých zemích). Knihu Svítání večer nebo ráno (L’aube le soir ou la nuit) totiž věnovala novému francouzskému prezidentovi Sarkozymu. S jeho vědomím a souhlasem se pokusila popsat, jaký je první muž Francie. Byla mu nablízku po celou volební kampaň, sledovala ho až do zvolení prezidentem a nástupu do úřadu. Její kniha, zdá se, nepřináší žádné bomby, které by snad unikly bulváru, ani přímé komentáře či hodnocení. Autorka ke svému úkolu přistupovala spíš jako k reportáži o životě slavného muže. Zachytila okolnosti jeho vzestupu a zajímal ji především aspekt osobní: co všechno je člověk ochoten obětovat, jaké vypětí dokáže překonat, v čem asi tkví a jak daleko zachází ona naprostá cílevědomost jedince šplhajícího na vrchol.

Druhou novinářsky vděčnou událostí bylo osočení spisovatelky Marie Darrieussecqové vznesené „kolegyní“ od pera Camille Laurensovou. Aféra by mohla zajímat i české čtenáře, kteří měli možnost obě autorky poznat z překladů: Darrieussecqové prvotina u nás vyšla pod názvem Prasečiny (Vetus Via), Laurensová se představila v české verzi knih V náručí mužů a Láska, román (obě Odeon). Darrieussecqová právě vydala knihu Tom je mrtvý (Tom est mort), jejímž námětem je smrt novorozeněte vyprávěná jeho matkou. Laurensová podobné téma zpracovala před lety v autobiografické zpovědi Philippe (1995) a nyní se cítí dotčena tím, že jí jiná spisovatelka „bere“ její románovou látku a navíc ani nemá onu osobní zkušenost. Žalobkyně snesla řadu námitek už jen k tomu, že se Darrieussecqová opovážila o něčem tak bolestném a důvěrném psát; navíc své rozhořčení dokládá několika citacemi z obou děl, kde jí podobnost připadá nápadná, a tudíž nařkla Darrieussecqovou i z plagiátu. Za obžalovanou se postavil jak její nakladatel (shodou okolností donedávna vydával i Laurensovou, proto se spekuluje o jakémsi utajeném vyřizování účtů v celém trojlístku), tak četní další autoři: osobní prožitek nikomu nepřináší právo na exkluzivitu v jeho literárním zpracování; v dějinách literatury je běžné, že se k určitému problému vyjadřují různí spisovatelé, autor má právo rozepsat se jak o věcech, které sám zažil, tak o těch, které pro něho zůstávají čirou fikcí, to je asi resumé dílčích vyjádření z literárních a podobných kruhů. Pravda je, že ať se o knize či autorce mluví v dobrém anebo špatném, vždy to znamená velký krok pro její publicitu. A nemlčely ani zlé jazyky, domnívající se, že Laurensová svým mediálním výpadem vlastně jen chtěla připomenout také sebe. Literatura zkrátka už dávno nejsou jen texty samotné.

Jovanka Šotolová

soutěž

Salieri

Napište nám, jak se jmenuje skladba, kterou Antonio Salieri zkomponoval pro svůj vlastní pohřeb, a kdy ji napsal. Jeden ze čtenářů, kteří správně odpovědí, získá knihu Volkmaru

Braunbehrense Salieri. Uzávěrka soutěže je 19. 9. 2007. Pište na adresu redakce, nebo na e-mail **soutez@tydenikA2.cz**.

knihy v redakci

Eva Bešťáková: *Knížka pro Vojtíška* / Knižní klub 2007, 79 s. **Charles Birch, Lukas Vischer:** *Život se zvířaty – společenství božích tvorů* / Kalich 2007, 100 s. **Průvodce** *sklepními uličkami Jižní Moravy – za tajemstvím* *vinných sklepů po moravských vinařských stezkách* / Nadace Partnerství 2007, 252 s. **Pavel Cmíral:** *Milujem se čím dál víc* / Albatros 2007, 60 s.

Bez konce Bez konca

Režie Krzysztof Kieslowski, 1985, 109 min.
Levné knihy 2007

Urszule náhle zemřel manžel, obhájce v politických procesech. Prázdná vzniklá jeho odchodem se ale brzy začne ukazovat jako prostor vyplněný duchem zemřelého, který tak úplně neodešel, neboť zůstává přítomen ve své posmrtné existenci. Pokud svým předchozím snímkem Náhoda (1981) stál Kieslowski ještě spíše na pozicích realismu a odklonil se od něj jen formální fabulací děje, v dramatu Bez konce už dává naplno propuknout mystické rovině příběhu, jež ovládla filmy jeho pozdního období. Tato nová spiritualita zde nabývá vrch nad realistickým líčením zápletky. Pro film už není ani tak podstatná vlastní zápletky a společensko-politické pozadí, jako spíše atmosféra a citění nevyřčeného. Řečeno rezolutně, Kieslowski se tu definitivně „přetavil“ z dokumentaristy v mystika. Symptomaticky je v tomto směru i fakt, že počínaje tímto filmem spolupracoval režisér na všech dalších dílech se scenáristou Krzysztofem Piesiewiczem a hudebním skladatelem Zbigniewem Preisnerem, a že hlavní postavou příběhu je u něho poprvé žena (vynikající výkon Grazyny Szapolowské). Všechny tyto konstelace se po většinu následující Kieslowského tvorby utvrzují.

Petr Gajdošík

Malá Miss Sunshine Little Miss Sunshine

Režie Jonathan Dayton, Valerie Faris, 2006, 101 min.
Bontonfilm 2007

Když budeme přísní: máme téma o tom, která znesvářené rodinné vztahy dojdou k proměně při vzájemné cestě, a o tom, že cesta je cíl. A máme nápad, že jednotliví členové rodiny budou co nejrozdílnější a podivní. To jsou ingredience dost fádny. Veškerá přísnost se však vytratí, zhlédneme-li konečný produkt. Děj sice plyne rozpoznatelnými cestami, ale scenárista Michael Arndt čas od času udělá zcela nečekaný úhybný manévř. Snímek tak v součtu rozhodně nepůsobí dojmem něčeho již viděného. Do předností lze přidat pečlivé vykreslení povah jednotlivých postav, navíc ztvárněné sice neslavnými, zato schopnými herci. Režisérské duo Dayton-Faris scénář dokáže uchopit tak, že primární úlohu zde má příběh; od něho v žádném případě neodpoutávají pozornost. Nicméně zaposloucháme-li se do soundtracku, těžko lze nepodlehnout ještě většímu okouzlení. Malá Miss Sunshine se stala překvapením na festivalu v Sundance a posléze nečekaným diváckým hitem v USA; u nás v kinech sice spíše prošuměla, ale snad se dočká rehabilitace díky uvedení na DVD (to nenabízí zrovna nejnápaditější bonusový materiál – alternativní konec a režisérův komentář). Vtipné, svěží, odzbrojující.

Lukáš Gregor

Avishai Cohen As Is... Live at the Blue Note

RazDaz Recordz 2007

Jeden z nejvýraznějších basistů a skladatelů současného jazzu letos vydal na svém labelu RazDaz Recordz album natočené během několika horkých večerů v newyorském klubu Blue Note. Ať už patříte mezi postižené závislostí na jazzu nebo si jen občas rádi poslechnete dobrou hudbu, tohle je deska, kterou byste určitě neměli minout. Sedmatřicetiletý Avishai Cohen se narodil v Izraeli, kde také vystudoval klasickou a jazzovou hru na piano a kontrabas. V roce 1992 se natrvalo přesunul do New Yorku. Dlouhodobě spolupracoval s Chickem Coreou v jeho sextetu a triu. Roku 2003 založil RazDaz Recordz jako platformu pro množství projektů, jichž se účastní. Tento label bezesporu působí jako známka kvality a jazzové progresivity. Za „otvírák“ desky nemohla být vybrána lepší skladba než Smash. Už v prvních dvou minutách vám bude jasné, že koncert si poslechnete celý. Volně ložená klávesová plocha, přímá linka piana a Cohenova nezaměnitelná agresivní škytavá basa tvoří tepající podklad pro soprán saxofon hostujícího Jimiho Greena. I v dalších skladbách prokazuje Cohen jedinečnou schopnost vytvářet (někdy až barokní) melodie, které vyprávějí příběhy, a rytmické vzorce, jež udivují svou složitostí, ale neztrácejí nakažlivý groove latin jazzu. Spolu s CD vychází i DVD se záznamy koncertů v Blue Note. Proč na chvíli neproměnit svůj obvyklý v proslulý jazzový klub?!

Jan Rolník

Common Finding Forever

Universal 2007

Chicagský Common byl vždy jedním z rapperů s kvalitativně nejkonzistentnější kariérou. Výborný rapper a textař, představitel „uvědomělého“ rapu měl štěstí na spolupracovníky – No I.D., ?uestlove, Jay Dee i Kanye West s ním natočili celé, v současném hip hopu vzácně sevířené desky. Teď je ale Jay Dee mrtvý, ?uestlove se soustředí na vlastní kariéru a Common se musí spoléhat na Kanye Westa. Jejich poslední společné album Be spojilo obří sílu výborného producenta a rappera, na novince Finding Forever je až příliš slyšet, že West si svůj nejlepší materiál schoval na vlastní podzimní album Graduation. Anebo jsou to rovnou odpadky z předchozí nahrávací session. Common má poprvé v kariéře číslo jedna na americkém albovém žebříčku, paradoxně s albem, které se zařadí mezi ta méně povedená. Zbytečné výstupy sezonních hvězd Will.I.Am a Lily Allen zatěžují váhu na minusové straně, na druhé je archivní skladba So Far To Go, kterou Jay Dee napsal těsně před smrtí, a The People, postavená na básni Gila Scott-Herona. Common zůstává magickým vyprávěčem, tentokrát se ale zastavil na půli cesty.

Karel Veselý

INZERCE

souvislosti

REVUE PRO LITERATURU A KULTURU
2/2007

WWW.SOUVISLOSTI.CZ

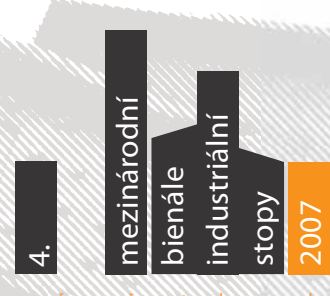
Kontext: Leslie Fiedler – Ondřej Sýkora – Martin C. Putna – Martin Pokorný – Josef Ptáček / **Rozhovor s Václavem Havlem** / **Literatura:** Jan Štolba – Petr Hruška – Petr Král – Durs Grünbein – Petr Šimek – Jevgenij Charitonov / **Český mýtus:** Martin C. Putna – Martin Bedřich – Dominique Patier – Clemens Brentano – Salomon Kohn – Bruce R. Berglund – Emanuel Vajtauer / **a další texty**

**Objednávky, předplatné i starší čísla na internetu
nebo na adrese redakce: Souvislosti, Pod Strojírnami 10,
190 00 Praha 9, tel.: 605 530 809,
e-mail: souvislosti@seznam.cz**

Generální partner:

VÍTKOVICE

[o možnostech, smyslu
a úskalích nového využití]

**Výstavy / performance
/ koncerty / exkurze /
konference**

**PRAHA – KLADNO –
LIBEREC – OSTRAVA**

17. – 23. září 2007

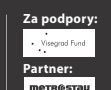
www.industrialnistopy.cz

Pod záštitou předsedy Senátu České republiky a prezidenta Hospodářské komory České republiky. Ve spolupráci se statutárními městy Kladno, Ostrava, Liberec, Libereckým krajem a hl. m. Prahou.

Pořádají:

Za podpory:

S účastí:

Český národní komitét ICOMOS, Akademie múzických umění v Praze, Česká komora architektů, Městská část Praha 9, Národní technické muzeum, o.s. Za starou Ostravu,

Mediální partneři:

Profit, Czech Business Weekly, Metro, České noviny, Architekt, Realit, Fasády, ČRo Wave, ČRo Ostrava, Art&Antiques, Sreality, Listy hl. m. Prahy, A2 kulturní týdeník, Foto Video, Stavebnictví, Interiér veřejných budov

Žádný domov neexistuje

Hry, které měly vyjít už dávno

Bernard-Marie Koltès (1948–1989) je dnes považován za jednoho z nejvýznamnějších francouzských dramatiků. Jeho postoj k divadlu se dá označit jako nenávistná láska: „Samozřejmě že divadlo nenávidím, protože divadlo není život. Ale stejně se k němu nakonec vždycky vrátím a miluju ho, protože je to jediné místo, kde se otevřeně říká, že to není život.“

MILAN VALDEN

Koltèsův postoj se odráží i v jeho hrách: jsou metaforické, neprostopupné, záhadné, divácky ne zrovna nejvtřícnější, jejich výklad je složitý a mnohoznačný a ani jejich četba není snadná. Koltès byl ovlivněn Genetem a absurdním divadlem, v jeho dílech však najdeme i odkazy na francouzskou klasiku – na Racina či Marivauxe, ale také na Shakespeara (přeložil *Zimní pohádku*). Nejraději měl ovšem prozaiky, Conrada, Faulknera či Dostojevského; sám však psal prózu minimálně.

Dvorním režisérem Koltèsových her byl slavný Patrice Chéreau (u nás známý spíše jako režisér filmový: *Královna Margot* a *Intimita*), který byl v letech 1983–88 ředitelem divadla Amandiers na pařížském předměstí Nanterre, kde postupně uvedl několik Koltèsových dramát a ovlivnil tak (někdy až stigmatizací, jak si později povzdechl i sám dramatik) jejich podobu či výklad.

Český výbor zahrnuje kromě kratičké hry *Tabataba* a tří fragmentů nedokončené hry *Coco* šest nejvýznamnějších Koltèsových her napsaných v letech 1977 až 1988: *Tu noc těsně před lesy*, *Boj černocho se psy*, *Západní přístaviště*, *V samotě bavlníkových polí*, *Návrat do*

pouště a *Roberto Zucco* (která byla uvedena až po autorově smrti). Některé jsou poměrně krátké, rozsah a počet postav však od první k poslední hře spíše narůstá. Celovečerní rozměr mají pouze hry *Boj černocho se psy*, *Západní přístaviště*, *Návrat do pouště* a *Roberto Zucco*; *Tu noc těsně před lesy* je monologem o jediné „nekonečné“ větě, *V samotě bavlníkových polí* je dialogem dvou postav.

Hry ovlivnila řada okolností Koltèsova života: původ z nenáviděného maloměsta (Mety), které opustil v devatenácti letech; dominantní matka a upozaděný otec; cesty do Ameriky a do Afriky, jež pro něj byla zásadním zážitkem; okouzlení New Yorkem a obdiv k filmům Godardovým, Jarmuschovým či Coppolovým, ale i k pokleslejším televizním seriálům; homosexualita a pocit odcizení v heterosexuálním světě a konečně AIDS, na nějž v jedenačtyřiceti letech zemřel.

Důležitější než dramatický děj je pro Koltèse jazyk: v něm se skrývá podstata, ale i tajemství jeho textů. „Zásadně je třeba mít na zřeteli, že veškerý jazyk je ironický a veškerý pohyb po scéně je vážný,“ píše v poznámce k inscenování *Západního přístaviště* (s. 122). Je to jazyk plný ironie, metafor, náznaků a symbolů, ale je i kultivovaný a má šarm i vtip, což právě souvisí se zmíněnými odkazy na klasiku. Jazyk komplikuje výklad a pochopení her a nutí diváka/čtenáře být neustále ve střehu nad informacemi, které mu postavy sdělují; divák/čtenář musí tyto informace přehodnocovat a ne úplně jim důvěřovat.

Koltès a cizinci

Postavy cizinců, zejména černochů, mají v Koltèsových hrách metaforický až symbolický význam. Koltès vnáší do her, v nichž se vyskytují (Albury v *Boji černocho se psy*, Abad v *Západním přístavišti* či Aziz v *Návratu do pouště*), i téma rasismu, důležitější je ovšem motiv černocha ve světě bílých jakožto cizince ve světě jiných, odlišného v cizím prostředí. Nejtypičtější je v tomto směru právě *Boj černocho se psy*, kde je toto téma mnohonásobeno: ve stavebním táboře v Africe již dlouho pracují a žijí Francouzi Horn a Cal; Horn si sem přiváží svou nastávající Leonu, pro kterou je cizí nejen Afrika, ale i prostředí tábora, cizího uprostřed cizí Afriky; do tábora záhadně proniká černoch Albury, který se zde také náhle cítí jako cizinec. Téma možnosti či nemožnosti komunikace a porozumění je nastoleno v dialogu Leony a Alburyho, kteří mluví odlišným jazykem; přesto se Leona domnívá, že „důležitá je aspoň základní slovní zásoba; i když ani to ne, důležitý je tón řeči. Ale vlastně ani to ne; stačí úplně, když se dva lidi na sebe mlčky dívají.“ (s. 45) V monologu *Tu noc těsně před lesy* se zase hrdina bojí přestat mluvit, protože chce zaujmout jakéhosi mladíka, jehož si vyhlédl, snad aby ho sbalil nebo aby se mu prostě jen vypovídal; nebo možná aby zaujal kohokoli, protože je tu opět cizí a chce jen „najít pokoj na jednu noc, na kousek noci“.

Podobné téma se objevuje i v *Návratu do pouště*. Matylda se vrací z Alžíru do francouzského provinčního města, aby si vzala zpět to, co jí patří, a utkává se zde se svým bratrem Adrianem. Jejich souboj hodnotí služebná: „...vaše rvačky, to jsou jen slova, slova, zbytečná slova, která ubližují každému kromě vás dvou.“ (s. 166) Matylda si pocit odcizení uvědomuje zcela přesně: „V Alžíru jsem cizí a sním o Francii; ve Francii jsem ještě cizejší a sním o Alžíru. Copak je člověk doma tam, kde právě není? Už mě nebaví nebyt tam, kam patřím, a nevědět,

kam vlastně patřím. Ale žádný domov neexistuje, nikde na světě.“ (s. 172)

Významově nejzatíženější je zřejmě hra *V samotě bavlníkových polí* (Chéreau ji inscenoval postupně ve třech verzích), dialog mezi Dealerem a Klientem, kteří – cizí jeden druhému – se potkají v noci a nejde mezi nimi jen o nabídku a poptávku, o zboží, drogy, zbraně nebo o sex, ale i o zaměnitelnost toho, kdo nabízí, s tím, kdo kupuje nebo se poptává.

Koltès a Češi

Český výbor osmi her ve vynikajících překladech, doplněný rozsáhlou studií Danieley Jobertové, přináší to nejdůležitější z předčasně uzavřeného díla dramatika, který u nás prozatím svého „českého Chéreaux“ nenašel. Koltès je u nás uváděn poměrně často, ale jeho prosazení provázely zejména zpočátku (začátek devadesátých let) spíše rozpaky, částečně však i vinou samotných inscenací, které si, soudě podle ohlasů, nedovedly se specifickým světem Koltèsových her poradit.

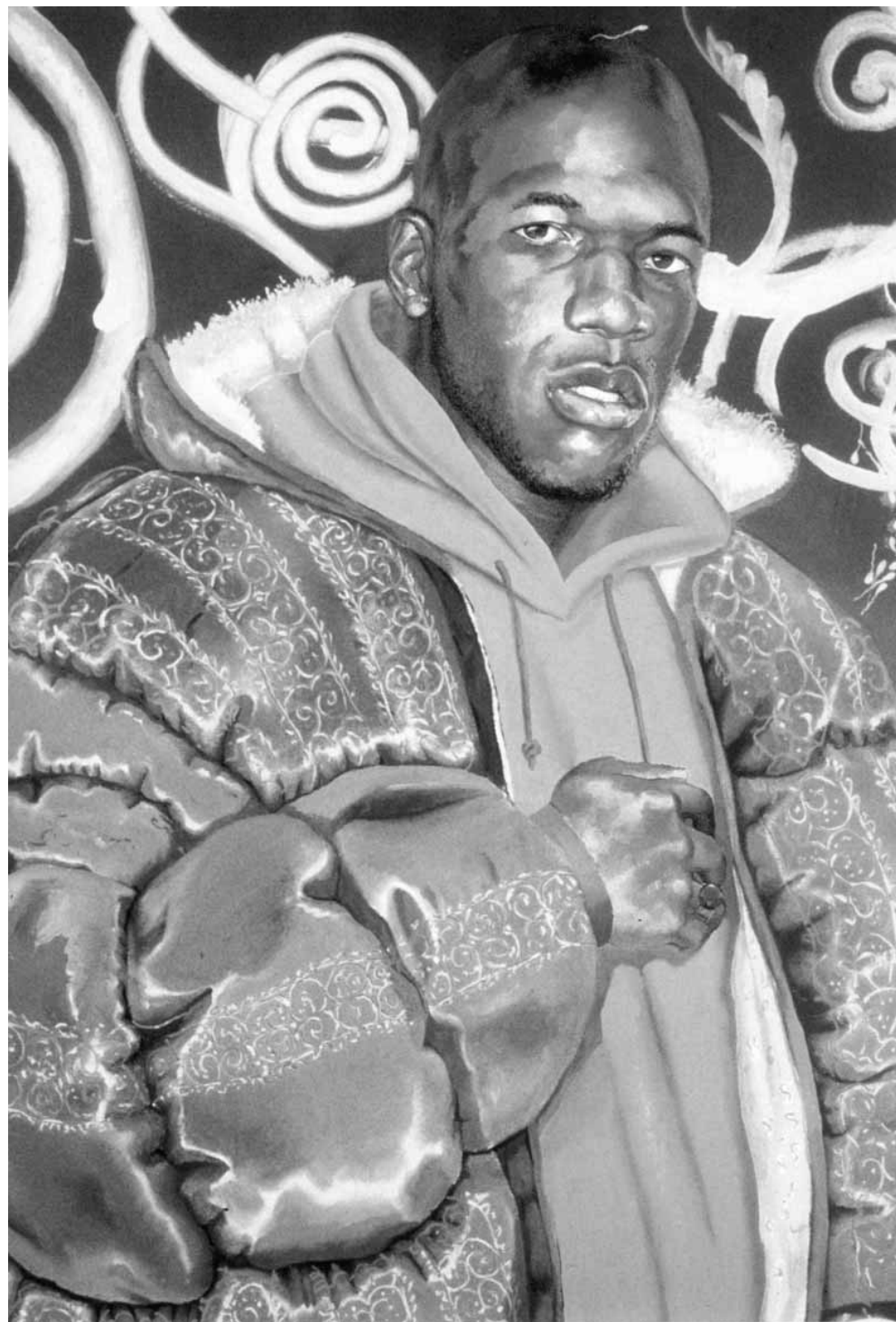
Zřejmě nejúspěšnější byla inscenace *Návratu do pouště* v pražském Činoherním klubu v hlavních rolích s Emílií Vášáryovou a Petrem Nárožným, která se zde hrála od prosince 2000 až do roku 2005 a jejíž záznam uvedla i Česká televize. *Boj černocho se psy* uvedlo v roce 1992 dokonce Národní divadlo na scéně Stavovského divadla. *Roberto Zucco* byl u nás uveden několikrát, například v roce 2000 ve studentském divadle DISK. *Západní přístaviště* bylo mj. uvedeno v roce 2006 v Hradci Králové.

Koltèsův svět je mnohoznačný; někdy je v té mnohoznačnosti jeho síla, jindy naopak slabost. To už ovšem záleží hlavně na inscenátorech, jak ho „přečtou“. „Psychologie postav by se nikdy neměla vyvozovat ze smyslu toho, co říkají, ale naopak, postavy by měly říkat slova podle toho, co jsme usoudili, že jsou, na základě toho, co dělají,“ píše opět v poznámce k *Západnímu přístavišti* (s. 122), která končí (na s. 124) slovy: „Mějme za to, že láska, vášeň, něha a já nevím co ještě si najdou cestu samy; když se jimi chceme příliš zabývat, vždy je zmenšíme a zesměšníme.“

Autor je publicista a spisovatel.

Bernard-Marie Koltès: Hry.

Přeložili Roman Císař, Václav Jamek, Daniela Jobertová, Michal Lážňovský, Kateřina Lukešová.
Divadelní ústav, Praha 2006, 280 stran.

Kehinde Wiley: Pózující, 2002

INZERCE

DIVADLO NA ZÁBRADLÍ ŘÍJEN

- 1.po a 23.út / PERFECT DAYS / L. Lochhead / režie A. Nellis
- 2.út a 5.pá / ŘEDITELÉ / D. Besse / režie M. Záchanská
- 4.čt a 25.čt / ZÁZRAK V ČERNÉM DOMĚ / M. Uhde / režie J. Nvota
- 6.so a 17.st / STRÝČEK VÁŇA / A. P. Čechov / režie P. Lébl
- 8.po / Smířit se se světem / host / Zamračené děti / EK
- 9.út a 22.po / CESTA DO BUGULMY / J. Topol / režie J. Pokorný
- 11.čt a 26.pá / MILADA / J. Pokorný / režie J. Ornest
- 12.pá / festival NEXT WAVE
- 13.so a 31.st / PÍSKOVIŠTĚ / M. Walczak / režie J. Pokorný / EK
- 15.po / TROILUS A KRESSIDA / W. Shakespeare / režie J. Pokorný
- 18.čt / Z CIZOTY / E. Jandl / režie J. Nebeský
- 24.st / Raskolnikov / host / Ty-já-tr / scénické čtení / EK
- 29.po / PLATONOV JE DAREBÁK! / A. P. Čechov / režie J. Pokorný
- 30.út / PAN KOLPERT / D. Giesemann / režie J. Pokorný

Pokladna otevřena po – pá od 14 do 20 h. • Tel: 222 868 868
rezervace e-mailem: pokladna@nazabradli.cz
www.nazabradli.cz • Anenské nám. 5 • 115 33 Praha 1
Začátky představení v 19.00, není-li uvedeno jinak

objednávka předplatného **A2** kulturní týdeník

předplatné	noviny do schránky	noviny v elektronické podobě a přístup do archivu	čtvrtletní 13 čísel	půlroční 26 čísel	roční 52 čísel
☐ TIŠTĚNÉ	X		280 Kč	520 Kč	988 Kč
☐ ELEKTRONICKÉ		X	195 Kč	364 Kč	650 Kč
☐ STUDENTSKÉ	X	X	221 Kč	429 Kč	832 Kč
☐ KOMPLET	X	X	312 Kč	611 Kč	1196 Kč
☐ SPONZORSKÉ PŘEDPLATNÉ (roční) ☐ SPONZOR STŘÍBRNÝ 2 600 Kč / ☐ SPONZOR ZLATÝ 5 200 Kč / ☐ SPONZOR PLATINOVÝ 10 400 Kč					

Fakturační adresa

Titul ..... Jméno ..... Příjmení ..... Organizace .....
 Ulice ..... PSČ ..... Město .....
 Telefon ..... e-mail .....

Adresa pro zasílání (pokud se liší od fakturační, např. adresa obdarovaného)

Titul ..... Jméno ..... Příjmení ..... Organizace .....
 Ulice ..... PSČ ..... Město .....
 Telefon ..... e-mail .....

Platbu provedu

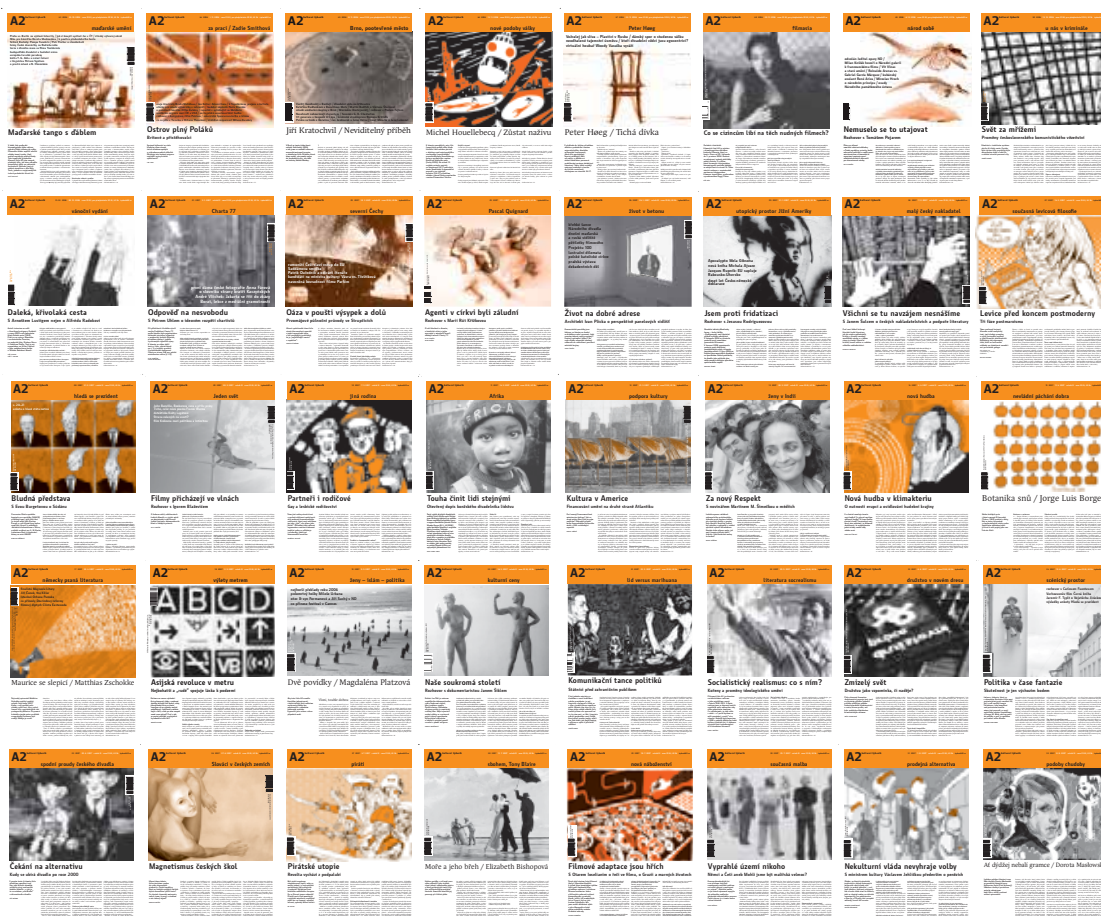
- ☐ Složenkou A (na základě údajů ze složanky, kterou od nás obdržíte, lze platit převodem)
☐ Fakturou uveďte prosím IČ ..... DIČ .....
☐ prostřednictvím SIPO, uveďte prosím spojující číslo .....

Pro uplatnění studentské slevy prosím zašlete potvrzení o studiu (fax nebo e-mail v jpg)

Objednávky přijímá jménem vydavatele firma SEND Předplatné, P. O. Box 141, 140 21 Praha 4
 tel. 225 985 225, fax 225 341 425, SMS 605 202 115, e-mail send@send.cz, www.send.cz

rovné šA2nce

literatura / hudba / společnost / film / politika / divadlo
výtvarné umění / recenze / rozhovory / esej / nové knihy
cd a dvd / komentáře / beletrie / zkratka / kulturní tipy
glosy / reportáž / par avion / komiks / galerie

MONSTRKABARET FREDA BRUNOLDA UVÁDÍ
HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

ovšem

Kolem nové hry Václava Havla vznikl humbuk vlastně už ve chvíli, kdy ji autor ještě ani neměl dopsanou – médií proběhlo sdělení, že na ní pracuje. Celý tanec kolem obsazení hlavních dvou rolí, autorových požadavků a odmítnutí Národního divadla je prostě jenom další trapnost (ponechávám stranou svůj dojem, že se naše první scéna zřejmě připravila o velmi dobrý, vtipný, propracovaný a aktuální text). Ohavné je, že všechna jednání prošla tiskem a vzniklá hysterie tak či onak uvedení či neuvedení hry poškodí, protože leckdo už má předem vytvořený názor (aniž by Havlovo drama znal). Propírání zákulisního prádla je o to nevhodnější, že podobné dohady a nedohady, autorská přání a režijní a ředitelské vrtochy nejsou v divadle nic neobvyklého, zejména domluvy o hostujících umělcích představují často problém. Místo toho, aby všechna jednání proběhla diskretně a došlo se k řešení uspokojivému pro kapličku i dramatika, se okamžitě do věci začali míchat novináři – a ne všichni zúčastnění jsou v jednání s médii bohužel zběhlí. ND je sice placeno z našich daní, ale odpovědnost za svá umělecká rozhodnutí si nese samo.

Marta Ljubková

Videoart má důležité místo na výstavách současného umění (v Praze v galerii NoD či v kině Světozor) a dílo Michala Pěchoučka patří k jeho nejzdařilejším projevům. Avšak jeho video „Zrzavý film“, doprovázející retrospektivní výstavu Jana Zrzavého (do 16. 9. ve Valdštejnské jízdárně), mě popudilo. V devítiminutovém „životopisném filmu“ sledujeme dobové záběry malíře na procházce Prahou za zvuku francouzských šansonů a neostré pohledy na jeho díla. Pak se objeví mladík podobající se Zrzavému zamlada. Jde dnešní Prahou; ve zvuku zaslechneme jeho rozhovor s „knihovnicí“. Imprese, ale čeho? Intimní portrét, z něhož se nedozvíme nic. Interpretace? Zrzavého nekonvenční dílo zintimňovalo krajiny, předměty i těla, ale k jeho poetice má „film“ daleko. Kdyby rozvíjel být jeden obraz či aspekt Zrzavého poetiky, mohl obohatit vnímání jeho tvorby. Pěchoučkův „art“ se do výstavního prostoru nehodí, vyčuhuje a ve výsledku poskytuje jen jednu individuální impresi, možná inspirovanou Zrzavého tvorbou. Vzpomenu-li na zdařilou interpretaci Boudníkova díla ve filmu Tomáše Hejtmánka Jedna setina (1993), promítaném v rámci výstavy o Vladimíru Boudníkovi, nebo na dokument Shohem slunce (2002) Martina Řezníčka na výstavě děl Alény Diviše v Galerii Rudolfinum, nerada

konstatuji, že se Pěchoučkův artefakt nepovedl. Má-li být reakcí na podobné „pandány“ k výstavě, ve srovnání s nimi se jeví trapně.

Kamila Boháčková

Moderní učebnice češtiny pro cizince prošly dramatickým porevolučním vývojem: místo nekonečně nudných článků o kvalifikovaných dělnících z Vietnamu se objevila konverzační cvičení a hlavně množství obrázků. Zejména „modely“ z poloviny devadesátých let se ovšem neobejdou bez pedagogického dovysvětlování. Například identifikace substantiv často přináší situace nechtěně komické: Kdo je to? táží se. Studující se zahloubá a s ruměncem zkouší: prostitutka? Poprvé mě to zaskočilo, pak už jsem věděla, o co kráčí: žena v širokém stojí rozkročeném, v minisukni, prohnutá v pase, vyzývavě se opírá o stehna. Well, to není nevěstka, ale zkrátka „žena“. Co se týče adjektiv, tak ta divná paní s natáčkami a ztrhaným výrazem je prosím „ošklivá“, zatímco ta vedle – ne, to není Pamela Andersonová, to znamená „hezka“. Šok nad ilustracemi prožily bez výjimky všechny národnosti, muži i ženy – taková genderová neomalenost v zahraničí prokazatelně dávno není zvykem. Z druhého vydání je evidentní, že se vydavatel poučil a česká

kritéria se značně posunula. Teď už všichni vypadají jenom jako „divná“.

Markéta Pilná

Že krakovská prezentace polského překladu knihy Václava Havla Prosím stručně vzbudí takový rozruch, asi nikdo nečekal. Jedna věta, donekonečna parafrázovaná a citovaná v polských a českých komentářích, je vyzývala k přítomnosti mezinárodních pozorovatelů během voleb do Sejmu, spustila lavinu uražených reakcí. Prezident Lech Kaczyński neopomněl označit Adama Michnika a Bronisława Geremka za Havlovy našeptávače, polští novináři se ohrazovali proti srovnání s Kubou nebo Běloruskem, bývalý český prezident vysvětloval a vysvětloval. Mediální vrtění Havlem by v nás mohlo vzbudit spíše pobavený úsměv nad schopností novinářů nafouknout každý výrok jako poutový balónek, kdyby neotvíralo dlouhodobější a bolestivější otázky. Polská dvočlata byla zvolena v regulérních volbách, a ačkoli jejich rétorika, hon na čarodějnice nebo koalice s populisty a nacionalisty Evropu znepokojují, nezbyvá jí než respektovat přání většiny. I tak vypadá demokracie. Teď už snad ani Václav Havel nevěří, že pravda a láska vítězí nad lží a nenávistí. Ale byla to hezká pohádka.

Lucie Kněžourková

A2 kulturní týdeník, Americká 2, 120 00 Praha 2, tel. 222 510 205, 222 510 151, redakce@tydenikA2.cz, prijmeni@tydenikA2.cz, tydenikA2.cz. Vydává Kulturní týdeník A2, s. r. o. Šéfredaktorka **Libuše Bělunková**. Zástupce šéfredaktorky **Filip Pospíšil**. Redakce **Filip Horáček**, **Karel Kouba**, **Marta Ljubková**, **Jiří G. Růžička**, **Ondřej Slaček**, **Aleš Stuchlý**, **Petr Vaňous**. Báseň na s. 5 vybírají **Petr Borkovec** a **Vratislav Färber**. Editorka **Věra Becková**. Design a typografie **Helena Šantavá**. Grafická úprava a sazba písmy Andulka © Storm Type Foundry a Botanika © Suitcase Type Foundry **Marek Naglmüller**. Manažer **Jan Vávra**. Počítačová podpora **Lukáš Fairaistl**. Sekretariát **Marcela Mojžíšová**. Distribuce **Josef Piša** – distribuce@tydenikA2.cz. Inzerce **Milan Greguš** – inzerce@tydenikA2.cz (222 510 227). Tisk **Moravský typograf**, a. s. Předplatné zajišťuje jménem vydavatele **SEND Předplatné** (225 985 225). Rozšiřuje **Mediaprint & Kapa Presse**, spol. s r. o. Registrace MK ČR E 16272, ISSN 1801-4542. Vychází s podporou **Ministerstva kultury ČR**, **International Visegrad Fund** a **Nadace Český literární fond**. Nevýžádané rukopisy se nevracejí.